

EĞİTİM
yayınevi

TÜRKİYE'NİN ÜÇLÜ EKONOMİK ÇIKMAZI

ENFLASYON, GELİR ADALETSİZLİĞİ VE İKİZ AÇIKLAR:
EKONOMETRİK ANALİZ

DOÇ. DR. ŞAHİN ÇETİNKAYA

TÜRKİYE'NİN ÜÇLÜ EKONOMİK ÇIKMAZI

ENFLASYON, GELİR ADALETSİZLİĞİ VE İKİZ AÇIKLAR:
EKONOMETRİK ANALİZ

DOÇ. DR. ŞAHİN ÇETİNKAYA

EĞİTİM
yayınevi

TÜRKİYE'NİN ÜÇLÜ EKONOMİK ÇIKMAZI

ENFLASYON, GELİR ADALETSİZLİĞİ VE İKİZ AÇIKLAR: EKONOMETRİK ANALİZ

Doç. Dr. Şahin Çetinkaya

Yayınevi Grubu Genel Başkanı: Yusuf Ziya Aydoğan (yza@egitimyayinevi.com)

Genel Yayın Yönetmeni: Yusuf Yavuz (yusufyavuz@egitimyayinevi.com)

Sayfa Tasarımı: Kübra Konca Nam

Kapak Tasarımı: Eğitim Yayınevi Tasarım Birimi

T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı

Yayıncı Sertifika No: 76780

E-ISBN: 978-625-8793-36-9

1. Baskı, Haziran 2026

Kütüphane Kimlik Kartı

TÜRKİYE'NİN ÜÇLÜ EKONOMİK ÇIKMAZI

ENFLASYON, GELİR ADALETSİZLİĞİ VE İKİZ AÇIKLAR: EKONOMETRİK ANALİZ

Doç. Dr. Şahin Çetinkaya

E-ISBN: 978-625-8793-36-9

XI+87 s., 160x240 mm

Kaynakça var, dizin yok.

Copyright © Bu kitabın Türkiye'deki her türlü yayın hakkı Eğitim Yayınevi'ne aittir. Bütün hakları saklıdır. Kitabın tamamı veya bir kısmı 5846 sayılı yasanın hükümlerine göre kitabı yayımlayan firmanın ve yazarlarının önceden izni olmadan elektronik/mekanik yolla, fotokopi yoluyla ya da herhangi bir kayıt sistemi ile çoğaltılamaz, yayımlanamaz.

Yayınevi Türkiye Ofis:

Konya: Eğitim Yayınevi Tic. Ltd. Şti., Fevzi Çakmak Mah. 10721 Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

İstanbul: Salon Yayınları, Atakent mah., Yasemen sok., No: 4/B, Ümraniye, İstanbul, Türkiye

Santral: +90 332 351 92 85

Editör hatları: +90 533 151 50 42, +90 507 151 50 43

bilgi@egitimyayinevi.com

Yayınevi Amerika Ofis: New York: Egitim Publishing Group, Inc.

P.O. Box 768/Armonk, New York, 10504-0768, United States of America

americaoffice@egitimyayinevi.com

Lojistik ve Sevkiyat Merkezi: Kitapmatik Lojistik ve Sevkiyat Merkezi, Fevzi Çakmak Mah. 10721

Sok. B Blok, No: 16/B, Safakent, Karatay, Konya, Türkiye

İnternet Satış: www.kitapmatik.com.tr

Whatsapp hattı: +90 553 950 50 37

bilgi@kitapmatik.com.tr

Kitabevi Şubesi: Eğitim Kitabevi, Şükran mah. Rampalı 121, Meram, Konya, Türkiye

Whatsapp hattı: +90 501 651 92 85

bilgi@egitimkitabevi.com

EĞİTİM YAYINEVİ
GRUBU

EĞİTİM
yayınevi

SALON
yayınları

Kitapmatik
yayınları

kitapmatik
EĞİTİM YAYINEVİ

EĞİTİM
kitabevi

Sevgili Eşim Naciye'ye

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	X
BÖLÜM I	1
TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ENFLASYON, GELİR DAĞILIMI VE İKİZ AÇIK SORUNU	1
1. Kavramsal Teorik Çerçeve	1
1.1. ENFLASYON KAVRAMI VE TÜRLERİ	2
1.1.1. Talep Enflasyonu	2
1.1.2. Maliyet Enflasyonu	3
1.1.3. Yapısal Enflasyon	3
1.1.4. Kronik Enflasyon	4
1.1.5. Türkiye'nin Enflasyon Sorunu	4
1.1.5.1. 2005-2025 Dönemi Türkiye Enflasyon (TÜFE) Verileri	5
1.2. GELİR DAĞILIMI VE GELİR ADALETİ	13
1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı	13
1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı	14
1.2.3. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı	15
1.2.4. Gelir Eşitsizliğinin Ekonomik Sonuçları	15
1.2.5. Türkiye'de Gelir Adaletsizliği Analizi (2005-2025)	16
1.3. İKİZ AÇIK HİPOTEZİ	17
1.3.1. Bütçe Açığı Kavramı	18
1.3.2. Cari Açık Kavramı	19
1.3.3. Keynesyen Yaklaşım ve İkiz Açık Hipotezi	20
1.3.4. Ricardocu Denklik Yaklaşımı	20
1.3.5. Türkiye'de İkiz Açık Sorununun Yapısal Boyutu	21

BÖLÜM II	22
GELİR DAĞILIMI VE GELİR ADALETİ: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE	22
2.1. Bölümün Amacı ve Kapsamı.....	22
2.2. Gelir Dağılımı Türleri	23
2.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı.....	23
2.2.2. Kişisel (Bireysel) Gelir Dağılımı	23
2.2.3. Birincil Gelir Dağılımı.....	23
2.2.4. İkincil (Yeniden) Gelir Dağılımı	24
2.2.5. Bölgesel Gelir Dağılımı	24
2.2.6. Fonksiyonel ve Kişisel Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki.....	25
2.3. Gelir Eşitsizliğinin Teorik Yaklaşımları.....	25
2.3.1. Klasik ve Marksist Yaklaşım	26
2.3.2. Neoklasik Yaklaşım	26
2.3.3. Keynesyen Yaklaşım	26
2.3.4. Modern Yaklaşım: Piketty ve Stiglitz	27
2.4. Gelir Eşitsizliğinin Ölçüm Yöntemleri.....	28
2.4.1. Gini Katsayısı	28
2.4.2. Lorenz Eğrisi	28
2.4.3. P80/P20 ve P90/P10 Oranları	29
2.4.4. Theil Endeksi	29
2.4.5. Atkinson Endeksi	29
2.6. Gelir Adaletini Etkileyen Temel Faktörler	30
2.7. Enflasyon ve Gelir Dağılımı İlişkisi	31
2.8. Türkiye’de Yapısal Eğilimler	31
2.9. Türkiye’de Gelir Dağılımının Genel Görünümü (2005–2025) ..	32
2.10. Sonuç ve Ekonometrik Analize Geçiş.....	33

BÖLÜM III.....35

İKİZ AÇIK HİPOTEZİ: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE 35

3.1. Bölümün Amacı ve Kapsamı..... 35

3.2. İkiz Açık Kavramı ve Teorik Temeller..... 35

3.3. Keynesyen Yaklaşım ve Talep Kanalı..... 35

3.4. Ricardocu Eşdeğerlik Görüşü 36

3.5. Portföy Yaklaşımı ve Sermaye Akımları 36

3.6. İkiz Açık Hipotezi: Teorik Çerçeve ve Planlama..... 36

3.6.1. Bütçe Dengesi ve Kamu Açıkları 37

3.6.2. Dış Ticaret Dengesi ve Cari Açık 39

3.6.3. İkiz Açık Mekanizmasının Teorik İşleyişi 39

3.6.4. Türkiye Ekonomisi Açısından İkiz Açık Tartışması 40

3.6.5. Bütçe ve Dış Ticaret Göstergeleri 41

3.6.6. Türkiye Ekonomisi Açısından İkiz Açık Mekanizması 42

BÖLÜM IV.....43

ENFLASYON- GELİR ADALETSİZLİĞİ VE İKİZ AÇIK İLİŞKİSİ43

4.1. Enflasyon–Gelir Dağılımı İlişkisi..... 43

4.1.1. Reel Ücretler ve Satın Alma Gücü 43

4.1.2. Enflasyon Vergisi ve Gelir Transferi 44

4.1.3. Enflasyon ve Yoksulluk İlişkisi 45

4.1.4. Enflasyonun Orta Sınıf Üzerindeki Etkileri..... 45

4.1.5. Türkiye’de Enflasyon ve Gelir Dağılımının Tarihsel Seyri 46

4.1.6. Enflasyon, Gelir Eşitsizliği ve Sosyal Refah 46

4.1.7. Enflasyon ve İkiz Açık İlişkisi 47

4.1.8. Enflasyonun Kamu Maliyesine Etkisi 47

4.1.9. Enflasyon ve Faiz İlişkisi..... 48

4.1.10. Döviz Kuru, Enflasyon ve Cari Açık İlişkisi	49
4.1.11. Enflasyon ve Dış Borçlanma	50
4.1.12. Enflasyon, Tasarruf Açığı ve Yatırım Dengesi	50
4.1.13. Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve İkiz Açık Dinamikleri ..	52
4.2. TÜRKİYE’DE 2005–2025 DÖNEMİNDE MAKROEKONOMİK DÖNÜŞÜM	52
4.2.1. 2001 Krizi Sonrası Yeniden Yapılanma Süreci	53
4.2.2. 2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri...	53
4.2.3. 2010–2017 Dönemi: Kredi Genişlemesi ve Cari Açık Sorunu	54
4.2.4. 2018 Döviz Kuru Krizi ve Finansal Kırılganlıklar	54
4.2.5. COVID-19 Pandemisi ve Ekonomik Etkiler	55
4.2.6. 2021 Sonrası Yüksek Enflasyon Süreci	55
4.2.7. Türkiye Ekonomisinin Yapısal Sorunları	56
4.2.8. Makro etkilerin Değerlendirmesi	57
BÖLÜM V	62
EKONOMETRİK ANALİZ	62
5.1. Üçlü Ekonomik Çıkmazın Ekonometrik Analizi: Model Tahminleri ve Ampirik Bulgular	62
5.2. Veri Seti ve Değişkenler	62
5.3. Tanımlayıcı İstatistikler	63
5.4. Korelasyon Analizi	63
5.5. Regresyon Modeli	64
5.6. İkiz Açık Modeli	64
5.7. Durağanlık (Birim Kök Testi)	64
5.8. Eşbütünleşme Analizi (ARDL Sınır Testi)	65
5.9. Hata Düzeltme Modeli (ECM)	65

5.10. Granger Nedensellik Testi	65
5.11. Modelin Genel Çerçevesi	66
BÖLÜM VI.....	67
AMPİRİK BULGULAR VE TARTIŞMA.....	67
6.1. Tanımlayıcı İstatistikler ve Ön Değerlendirme.....	67
6.2. Birim Kök Testi Sonuçları	67
6.3. ARDL Sınır Testi ve Uzun Dönem Eşbütünleşme Analizi	68
6.4. Hata Düzeltme Modeli (ECM) Sonuçları.....	68
6.5. İkiz Açık Hipotezinin Sınanması.....	68
6.6. Veri Seti ve Değişkenler.....	69
6.7. Tanımlayıcı İstatistikler	69
6.8. Korelasyon Analizi	70
6.9. Birim Kök Testi Bulguları.....	72
6.10. ARDL Sınır Testi ve Uzun Dönem Eşbütünleşme Analizi	74
6.11. Kısa Dönem Dinamikleri ve Hata Düzeltme Modeli (ECM)....	75
6.12. Granger Nedensellik Analizi Bulguları	76
6.13. Bulguların Kitap Bağlamında Genel Değerlendirmesi	77
BÖLÜM VII.....	78
GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE MAKRO POLİTİKA	
ÖNERİLERİ	78
7.1. Ampirik Sonuçların Özeti.....	78
7.2. Politika Önerileri	79
7.3. LİTERATÜR TARAMASI VE AMPİRİK ÇALIŞMALAR.....	80
7.3.1. Enflasyon ve Gelir Dağılımı İlişkisini İnceleyen Çalışmalar ...	80
7.3.2. Enflasyon ve İkiz Açık İlişkisini İnceleyen Çalışmalar	81

7.3.3. Türkiye’de Enflasyon Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar	81
7.3.4. Gelir Dağılımı Üzerine Yapılan Çalışmalar	82
7.3.5. Literatürün Genel Değerlendirmesi	83
KAYNAKÇA	84

ÖNSÖZ

Ekonomik istikrar, yalnızca makroekonomik göstergelerin ideal dengede seyretmesi değil; aynı zamanda toplumsal refahın, adaletin ve sürdürülebilir bir geleceğin de teminatıdır. Gelişmekte olan ülkeler sınıfında yer alan ve dinamik bir ekonomik yapıya sahip olan Türkiye, tarihsel süreç boyunca yapısal sorunların tetiklediği çeşitli ekonomik dalgalanmalarla karşı karşıya kalmıştır. Bu dalgalanmaların ve krizlerin temelinde ise çoğu zaman tek bir unsur değil, birbiriyle sarmal bir ilişki içinde olan çok boyutlu çıkmazlar yer almaktadır.

Bu çalışma, Türkiye ekonomisinin kronikleşen ve yapısal birer düğüm haline gelen üç temel sorununu; Enflasyon, Gelir Adaletsizliği ve İkiz Açıkları (Bütçe ve Cari Açık) mercek altına almaktadır. Literatürde genellikle birbirinden bağımsız veya ikili ilişkiler çerçevesinde incelenen bu kavramlar, elinizdeki kitapta ekonometrik modeller ve bilimsel veriler ışığında bütüncül bir yaklaşımla ele alınmıştır. Çünkü biliyoruz ki; ikiz açıkların yarattığı finansal kırılmalıklar enflasyonu körüklemekte, kontrol altına alınamayan fiyat istikrarsızlığı ise en çok dar ve sabit gelirli kesimleri vurarak gelir dağılımındaki adaletsizliği derinleştirmektedir. Bu yönüyle dinamik, birbirini besleyen ve nihayetinde bir "üçlü çıkmaz" yaratan bu döngüyü anlamak, çözüm yolları üretebilmenin ilk ve en kritik adımıdır.

Kitapta yer alan ampirik bulgular, teorik tartışmalar ve ekonometrik analizler; yalnızca akademik dünyaya bir katkı sunmayı değil, aynı zamanda ekonomi politikası yapıcılarına, araştırmacılara ve Türkiye ekonomisinin geleceğine ilgi duyan her okuyucuya veri odaklı bir projeksiyon tutmayı amaçlamaktadır. Problemleri doğru teşhis etmek, doğru tedavi yöntemlerini uygulayabilmenin ön koşuludur.

Bu çalışmanın olgunlaşma ve hazırlık sürecinde değerli fikirleriyle bana yol gösteren meslektaşlarıma, ekonometrik veri setlerinin toplanması ve analizinde emeği geçen araştırmacı dostlarıma ve çalışmanın basımını üstlenerek okuyucuyla buluşmasını sağlayan yayınevi ekibine içtenlikle teşekkür ederim. En büyük teşekkür ise akademik çalışmalarımın her aşamasında sabrını, desteğini ve sevgisini esirgemeyen ailemeindir.

Geliştirilen analizlerin ve ortaya konan bulguların, Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarına yönelik yeni tartışmalara kapı aralamasını ve kalıcı çözümlerine mütevazı bir katkı sunmasını temenni ederim.

Saygılarımla

Doç. Dr. şahin Çetinkaya

2026

BÖLÜM I

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE ENFLASYON, GELİR DAĞILIMI VE İKİZ AÇIK SORUNU

1. Kavramsal Teorik Çerçeve

Türkiye ekonomisi, özellikle 2000'li yılların ikinci yarısından itibaren enflasyon, gelir dağılımı eşitsizliği ve ikiz açık sorunlarının aynı düzlemde seyrettiği kırılğan bir makroekonomik yapı sergilemiştir. Küreselleşme sürecinin hızlandığı sermaye hareketliliği, beraberinde döviz kuru dalgalanmalarını ve dış finansman bağımlılığını getirerek gelişmekte olan ülkelerin istikrar arayışlarını zorlaştırmıştır. Bu süreçte Türkiye ekonomisi de yüksek enflasyon baskıları, kronik cari açık ve dönemsel bütçe dengesizlikleri ile karşı karşıya kalarak yapısal bir sarmalın içine girmiştir.

Özellikle 2018 yılı sonrasında belirginleşen döviz kuru şokları, üretim maliyetlerindeki ani artışlar ve genişleyici para politikası tercihleri, enflasyonun yeniden çift haneli seviyelere yerleşmesine neden olmuştur. Fiyatlar genel düzeyindeki bu hızlı yükseliş, sadece parasal bir istikrarsızlık yaratmakla kalmamış, aynı zamanda hanehalkı harcanabilir gelirini aşındırarak gelir dağılımındaki bozulmaları derinleştirmiştir. Satın alma gücündeki bu gerileme, toplumsal refahın sürdürülebilirliğini tehdit eden en önemli faktörlerden biri haline gelmiştir.

Gelir adaleti ve enflasyon arasındaki bu sıkışmışlığın yanı sıra, kamu maliyesindeki bozulmalar ve dış ticaret dengesizlikleri, ikiz açık problemini Türkiye ekonomisi için daha görünür ve yönetilmesi zor bir hale getirmiştir. Bütçe açığı ile cari açık arasındaki ilişki, "ikiz açık hipotezi" çerçevesinde ele alındığında, Türkiye'nin dışa bağımlı üretim yapısının bu açıkları nasıl tetiklediği net bir şekilde ortaya çıkmaktadır. Kamu kaynaklarının kullanımı ile dış dengeler arasındaki bu etkileşim, makroekonomik yönetimi daha karmaşık bir yapıya büründürmüştür.

Bu çalışmanın teorik çerçevesini oluşturan bu bölümde, enflasyon, gelir adaleti ve ikiz açık kavramları akademik bir perspektifle ele alınacaktır. Söz konusu makroekonomik değişkenlerin birbiriyle olan yapısal ilişkileri, literatürdeki yaklaşımlar ışığında incelenerek Türkiye ekonomisindeki yansımaları değerlendirilecektir. Bu kapsamda, enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkileri ile bütçe ve cari açık arasındaki nedensellik bağları, Türkiye ekonomisinin "üçlü çıkmazı" bağlamında kapsamlı bir biçimde analiz edilecektir.

1.1. ENFLASYON KAVRAMI VE TÜRLERİ

Enflasyon, bir ekonomide mal ve hizmetlerin genel fiyat düzeyinin sürekli ve hissedilir biçimde artması sonucu paranın satın alma gücünün azalması olarak tanımlanmaktadır. Enflasyon yalnızca fiyatların yükselmesi değil, aynı zamanda ekonomik karar alma süreçlerini etkileyen yapısal bir makroekonomik sorundur. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yüksek enflasyon; gelir dağılımı, tasarruf eğilimleri, yatırım kararları, dış ticaret dengesi ve kamu maliyesi üzerinde önemli etkiler ortaya çıkarmaktadır.

Klasik iktisat yaklaşımında enflasyon çoğunlukla para arzındaki genişlemeyle açıklanırken, Keynesyen yaklaşım toplam talep artışları ve maliyet unsurlarını ön plana çıkarmaktadır. Monetarist görüşe göre ise “enflasyon her zaman ve her yerde parasal bir olgudur” anlayışı temel kabul edilmektedir. Bu çerçevede merkez bankalarının para arzı politikaları ve faiz kararları enflasyon sürecinin belirleyicileri arasında görülmektedir.

Türkiye ekonomisi açısından enflasyon olgusu tarihsel olarak kronik bir özellik taşımıştır. Özellikle 1970’li yıllardan itibaren kamu açıkları, döviz darboğazları, ithalata bağımlı üretim yapısı ve finansal kırılganlıklar nedeniyle yüksek enflasyon kalıcı hale gelmiştir. 2001 krizi sonrasında uygulanan yapısal reformlarla birlikte enflasyonda görece bir düşüş sağlanmış olsa da, 2018 döviz kuru şoku ve 2021 sonrası heterodoks para politikaları yeniden yüksek enflasyon sürecini gündeme taşımıştır.

Enflasyonun ekonomik yapı üzerindeki etkileri yalnızca fiyat artışlarıyla sınırlı değildir. Yüksek enflasyon dönemlerinde gelir dağılımı bozulmakta, sabit gelirli kesimlerin satın alma gücü azalmakta ve toplumsal refah kayıpları ortaya çıkmaktadır. Özellikle ücret artışlarının fiyat artışlarının gerisinde kaldığı dönemlerde reel gelirlerde ciddi aşınmalar meydana gelmektedir. Türkiye’de son yıllarda yaşanan yüksek enflasyon süreci, gelir dağılımı adaleti ve yoksulluk tartışmalarını yeniden gündemin merkezine taşımıştır. (Aydın, 2025)

1.1.1. Talep Enflasyonu

Talep enflasyonu, toplam talebin toplam arzı aşması sonucunda fiyatlar genel düzeyinin yükselmesiyle ortaya çıkmaktadır. Keynesyen iktisat yaklaşımında önemli bir yere sahip olan bu enflasyon türü, özellikle ekonomik büyüme dönemlerinde tüketim ve yatırım harcamalarındaki artışlarla ilişkilendirilmektedir.

Kamu harcamalarının genişlemesi, kredi hacmindeki büyüme, düşük faiz politikaları ve tüketici güvenindeki yükseliş toplam talebi artırarak fiyat baskısı yaratabilmektedir. Talep artışı üretim kapasitesinin üzerine çıktığında firmalar fiyat yükseltme eğilimine girmekte ve enflasyon oluşmaktadır.

Türkiye ekonomisinde özellikle kredi genişlemesine dayalı büyüme dönemlerinde talep yönlü enflasyon baskıları belirginleşmiştir. 2010 sonrası dönemde düşük faiz politikaları ve tüketim odaklı büyüme modeli iç talebi hızlandırmış, bu durum ithalat artışıyla birlikte cari açığın da büyümesine neden olmuştur. Böylece enflasyon ile ikiz açık sorunu arasında karşılıklı etkileşim ortaya çıkmıştır.

1.1.2. Maliyet Enflasyonu

Maliyet enflasyonu, üretim maliyetlerindeki artışların fiyatlara yansımaları sonucunda meydana gelmektedir. Ücret artışları, enerji maliyetleri, döviz kuru yükselişleri ve hammadde fiyatlarındaki artışlar maliyet enflasyonunun temel kaynakları arasında yer almaktadır.

Türkiye gibi ithalata bağımlı üretim yapısına sahip ekonomilerde döviz kuru geçişkenliği oldukça yüksektir. Özellikle enerji ve ara malı ithalatına bağımlılık, kur artışlarının kısa sürede üretici fiyatlarına ve ardından tüketici fiyatlarına yansımaya neden olmaktadır. 2018 ve 2021 sonrası dönemlerde Türk lirasındaki hızlı değer kaybı, maliyet enflasyonunu önemli ölçüde artırmıştır.

Maliyet enflasyonu aynı zamanda işletmelerin üretim planlamalarını zorlaştırmakta ve yatırım kararlarında belirsizlik oluşturmaktadır. Bu durum ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından da risk yaratmaktadır.

1.1.3. Yapısal Enflasyon

Yapısal enflasyon yaklaşımı, özellikle gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun yalnızca parasal nedenlerle açıklanamayacağını savunmaktadır. Üretim yapısındaki verimsizlikler, tarım sektöründeki dalgalanmalar, dışa bağımlılık, gelir dağılımı sorunları ve kurumsal yetersizlikler yapısal enflasyonun temel kaynakları arasında gösterilmektedir.

Türkiye ekonomisinde enerji ithalatına bağımlılık, yüksek cari açık, düşük teknoloji yoğun üretim ve finansal kırılganlıklar yapısal enflasyon dinamiklerini güçlendirmektedir. Ayrıca ekonomik aktörlerde yerleşik hale gelen yüksek enflasyon beklentileri fiyatlama davranışlarını bozmakta ve enflasyonun kalıcılığını artırmaktadır.

Yapısal enflasyonun önemli sonuçlarından biri gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkidir. Sermaye gelirleri enflasyon karşısında daha hızlı korunabilirken ücretli kesimlerin reel gelirleri gerilemektedir. Bu nedenle enflasyon yalnızca parasal bir sorun değil, aynı zamanda sosyal refah ve gelir adaleti problemi olarak da değerlendirilmektedir.

1.1.4. Kronik Enflasyon

Kronik enflasyon, uzun yıllar boyunca yüksek seviyelerde devam eden ve ekonomik sistemin doğal bir parçası haline gelen enflasyon türüdür. Özellikle Latin Amerika ülkeleri ve Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde kronik enflasyon deneyimleri dikkat çekmektedir.

Türkiye’de 1970–2001 döneminde çift haneli ve zaman zaman üç haneli enflasyon oranları görülmüştür. 2001 sonrası dönemde uygulanan sıkı para politikaları ve mali disiplin programları sayesinde enflasyon kontrol altına alınmış olsa da, son yıllarda yeniden yüksek enflasyon süreci yaşanmaktadır.

Kronik enflasyonun temel sonuçları arasında şunlar yer almaktadır:

- Tasarrufların azalması,
- Gelir dağılımının bozulması,
- Yatırım ortamının zayıflaması,
- Dolarizasyon eğiliminin artması,
- Finansal istikrarsızlık,
- Cari açık ve bütçe açığı baskılarının güçlenmesi.

Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde ekonomik birimler yerli para yerine döviz cinsinden tasarruf yapma eğilimine girmektedir. Bu durum döviz talebini artırarak kur baskısı oluşturmakta ve enflasyon-kur sarmalını derinleştirmektedir.

Türkiye’de 2021 sonrası dönemde uygulanan düşük faiz politikalarıyla birlikte döviz kuru ve enflasyon arasında güçlü bir geçişkenlik oluşmuştur. Bu süreçte fiyat istikrarındaki bozulma, gelir dağılımındaki eşitsizlikleri daha görünür hale getirmiştir. Toplumun sabit gelirli kesimleri yüksek enflasyondan daha fazla etkilenirken, varlık sahibi kesimlerin servetlerini koruyabildiği gözlemlenmiştir. (Aydın, 2025))

1.1.5. Türkiye’nin Enflasyon Sorunu

Türkiye ekonomisinde enflasyon, uzun yıllardır makroekonomik istikrarı tehdit eden yapısal ve konjonktürel bir sorun olma niteliğini

korumaktadır. 2000'li yılların başında uygulanan istikrar programları ile tek haneli seviyelere yaklaştırılan enflasyon, 2010'lu yılların ortalarından itibaren özellikle döviz kuru hareketleri, genişleyici para politikaları ve maliyet baskıları sonucunda tekrar yükseliş trendine girmiştir. Enflasyonun temel belirleyicileri arasında yer alan "ikiz açıklar" (bütçe açığı ve cari açık) sorunu, Türkiye'de dışa bağımlı üretim yapısı ile birleşerek fiyatlar genel düzeyini yukarı çeken temel itici güçlerden biri olmuştur. Özellikle 2021 yılından itibaren uygulanan para politikası tercihleri ve küresel emtia fiyatlarındaki artışlar, enflasyonun hedeflenen seviyelerden uzaklaşarak hiperenflasyonist bir sürece evrilmesine neden olmuştur.

1.1.5.1. 2005-2025 Dönemi Türkiye Enflasyon (TÜFE) Verileri

Aşağıdaki tablo, Türkiye'nin 2005-2025 yılları arasındaki yıllık ortalama tüketici fiyat endeksi (TÜFE) değişimlerini yansıtmaktadır.

Tablo 1.1. Türkiye'nin 2005-2025 yılları Enflasyon Oranları

Yıl	Enflasyon (TÜFE %)
2005-2010	8.8 (Ortalama)
2011-2015	8.2 (Ortalama)
2016-2020	12.4 (Ortalama)
2021	19.6
2022	64.3
2023	64.8
2024	59.2
2025	40,2

Kaynak: Veriler, Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2025) ve Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası [TCMB] (2025) raporlarından derlenmiştir.

2005-2015 yılları arası, Türkiye'de enflasyonun göreceli bir istikrara kavuştuğu ve tek haneli rakamların hedeflendiği bir dönemdir. Ancak 2016 yılından itibaren kur şokları ve yapısal kırılganlıklar enflasyonu çift haneye taşımıştır. 2022 ve 2023 yılları, Türkiye ekonomisinin son çeyrek yüzyıldaki en yüksek enflasyon seviyelerini gördüğü yıllar olmuş; bu durum gelir dağılımı adaletsizliğini derinleştirmiş ve reel ücretleri baskılamıştır. 2024 sonu ve 2025 yılı beklentileri, sıkı para politikalarının etkisiyle enflasyonda baz etkisine bağlı bir yavaşlamanın başladığına işaret etmektedir; ancak fiyat katılıkları ve maliyet baskıları hala temel bir risk unsuru olarak devam etmektedir.

Genel olarak tablo da aralıkları benzer oranlar için 5 yıllık aralıklar alınmıştır. 2005-2020 dönemi %8-%12 aralığında olup 2021 yılından

sonra enflasyonda hızlı bir yükselme görülmüştür. Dönem konjonktürüne göre bu aralıkları şöyle analiz edebilir.

2005-2010 Dönemi Enflasyon Analizi

2005-2010 yılları, Türkiye ekonomisi için enflasyonun yapısal olarak dizginlendiği ve dünya genelindeki konjonktürel dalgalanmalara karşı belirli bir direnç kazanmaya çalıştığı özgün bir dönemdir.

- **Türkiye Konjonktürü:** 2005-2010 dönemi, Türkiye’de 2001 krizi sonrası uygulanan güçlü ekonomik programın meyvelerinin alındığı bir süreçtir. Bu dönemde Merkez Bankası tarafından uygulanan enflasyon hedeflemesi rejimi, enflasyonun uzun yıllar sonra tek haneli seviyelere kalıcı olarak inmesini sağlamıştır.
- **Küresel Etkiler:** Dönemin ilk yarısında dünyada yaşanan bol likidite ortamı, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkeler için döviz kuru istikrarını kolaylaştırmış ve ithal edilen enflasyon baskısını sınırlamıştır.
- **Kriz Faktörü:** 2008 Küresel Finans Krizi, dünya genelinde talep daralmasına neden olmuş, bu durum Türkiye’de de iç talebin yavaşlamasıyla birlikte enflasyonist baskıların geçici olarak zayıflamasına yol açmıştır.
- **Yapısal Dönüşüm:** 2005-2010 arası dönem, enflasyonun sadece parasal politikalarla değil, aynı zamanda bütçe disiplini ve özelleştirme süreçleri gibi yapısal reformlarla yönetilmeye çalışıldığı bir modelle karakterize edilmiştir.

Tablo 1.2. 2005-2010 Dönemi Ortalama Enflasyon Verileri

Yıllar	Türkiye Ortalama TÜFE (%)	Dönem Özeti
2005-2007	8.9	Enflasyon hedeflemesinin ilk yılları ve istikrar arayışı
2008-2009	9.4	Küresel krizin etkileri ve iç talep daralması
2010	8.6	Kriz sonrası toparlanma ve istikrarın korunması

Tablo verileri; Akyüz (2021) ve Eğilmez (2023) çalışmalarındaki temel veriler ve Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2025) tarihsel verileri temel alınarak oluşturulmuştur.

2005-2010 dönemi Enflasyon Analizi

Türkiye'nin enflasyonla mücadelesinde "başarı hikayesi" olarak nitelendirilen bir dönemdir. Dünya konjonktüründe yaşanan yüksek likidite, Türkiye'nin düşük faiz-yüksek kur/düşük kur-yüksek faiz dengesi içerisinde enflasyonu bastırmasına yardımcı olmuştur. Ancak 2008 finansal krizi, küresel piyasalarda yaşanan daralmanın Türkiye'de cari açık ve bütçe disiplini üzerindeki baskısını artırmış, bu da enflasyonun %8-10 bandında direnç göstermesine neden olmuştur. Özetle, bu dönemde enflasyon, küresel finansal koşullara ve uygulanan disiplinli para politikalarına oldukça duyarlı bir seyir izlemiştir.

2011-2015 Dönemi: Enflasyon ve Ekonomik Konjonktür Analizi 2011-2015 dönemi, Türkiye ekonomisinde 2008 Küresel Finans Krizi sonrasındaki hızlı toparlanmanın yerini yavaşlama sinyallerine ve yapısal kırılganlıklara bıraktığı bir süreçtir. Bu dönem, hem içsel politika tercihleri hem de dış konjonktürdeki değişimlerle şekillenmiştir.

2011-2015 Dönemi Enflasyon Analizi

- **Türkiye Konjonktürü:** 2011-2015 yılları arasında enflasyon, tek haneli rakamların sınırında (ortalama %8,2 seviyesinde) bir seyir izlemiştir. Ancak bu dönemde, özellikle 2013 sonrasında başlayan kur hareketliliği, enflasyon üzerinde baskı oluşturmaya başlamıştır.
- **Küresel Etkiler:** ABD Merkez Bankası'nın (FED) 2013 yılındaki "taper tantrum" (tahvil alım programını azaltma) sinyalleri, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere sermaye çıkışlarını tetiklemiştir. Bu durum, Türk Lirası'nda değer kaybına ve ithal edilen ürünler üzerinden maliyet kaynaklı enflasyonun yükselmesine neden olmuştur.
- **İkiz Açık Baskısı:** Bu dönemde Türkiye, "cari açık" ve "bütçe dengesi" konularında artan yapısal sorunlarla yüzleşmiştir. Dış finansman ihtiyacının yüksekliği, enflasyonist baskıları yönetmeyi zorlaştıran temel bir unsur haline gelmiştir.
- **Politika Çerçevesi:** Enflasyon hedeflemesi rejiminin uygulanmaya devam ettiği bu yıllarda, Merkez Bankası makro ihtiyati tedbirlerle kredi büyümesini ve cari açığı kontrol altına almaya çalışmıştır.

Tablo 1.3. 2011-2015 Dönemi Ortalama Enflasyon Verileri

Yıllar	Türkiye Ortalama TÜFE (%)	Dönem Özeti
2011-2012	7.9	Kriz sonrası toparlanmanın yavaşlaması
2013-2014	8.2	FED etkisi ve kur hareketliliğinin başlaması
2015	8.8	Jeopolitik riskler ve belirsizlikler

Tablo 1.3 verileri, Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2025) tarihsel verileri ve ilgili dönem literatürü temel alınarak hazırlanmıştır.

2011-2015 dönemi, Türkiye'nin düşük enflasyon döneminden, maliyet baskılarının ve küresel likidite değişimlerinin enflasyonu çift haneye doğru zorladığı geçiş sürecine evrildiği yıllardır. Türkiye ekonomisi, 2008 sonrası dönemdeki "bol ve ucuz likidite" döneminin sona ermesiyle, dış şoklara karşı daha kırılgan bir yapı sergilemiştir. Bu dönemde enflasyon, sadece talep kaynaklı değil, kur geçişkenliği ve dış maliyetler üzerinden gelen arz yönlü şoklarla şekillenmiştir.

Ekonomi literatüründe "FED etkisi" (veya FED'in para politikası şokları), ABD Merkez Bankası'nın (FED) faiz oranlarını değiştirme veya varlık alım programlarını (tahvil alımları) yönetme kararlarının, küresel finansal piyasalar ve gelişmekte olan ülkeler üzerindeki yansımalarını ifade eder.

Bu etkinin temel mekanizmaları ve Türkiye üzerindeki yansımaları şu şekilde özetlenebilir:

Sermaye Akımları ve Likidite: FED faizleri artırdığında veya piyasadaki para arzını kısıtığında (tahvil alımlarını azalttığında), küresel yatırımcılar daha güvenli liman olarak görülen ABD dolarına yönelir. Bu durum, Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelere sermaye çıkışına neden olur.

Kur Geçişkenliği: FED'in sıkılaştırıcı adımları sonucunda yerel para birimleri (Türk Lirası gibi) ABD doları karşısında değer kaybeder. Bu değer kaybı, Türkiye'de ithal edilen mal ve hizmetlerin maliyetini artırarak "maliyet kaynaklı enflasyon"u tetikler.

Finansman Maliyetleri: FED'in kararları, Türkiye'deki şirketlerin ve kamunun dış borçlanma maliyetlerini doğrudan etkiler. Faiz artışları, dış finansman ihtiyacı yüksek olan Türkiye ekonomisinde borç çevirme riskini artırabilir.

Özetle, FED etkisi, küresel finansal sistemin merkezinde yer alan bankanın aldığı kararların, Türkiye gibi dışa bağımlı ve sermaye

akımlarına duyarlı ekonomilerde kur baskısı, yüksek faiz ihtiyacı ve enflasyonist süreçler üzerinde doğrudan belirleyici olmasıdır.

2016-2020 Dönemi Enflasyon Analizi

2016-2020 dönemi, Türkiye ekonomisinde enflasyonun çift haneli seviyelere yerleştiği ve makroekonomik istikrarın dış şoklar ile politika tercihlerine bağlı olarak zayıfladığı bir süreç olmuştur.

2016-2020 Dönemi Enflasyon Analizi

- **Türkiye Konjktürü:** Bu dönemde enflasyon, yapısal sorunların yanı sıra döviz kuru oynaklığı ve genişleyici maliye politikalarının etkisiyle yükseliş trendi göstermiştir. Özellikle 2018 yılında yaşanan kur şokları, enflasyonun %20 bandına yaklaşmasına neden olarak dönem ortalamasını yukarı çekmiştir.
- **Küresel ve İçsel Etkiler:** Dönem boyunca jeopolitik riskler, iç siyasi gelişmeler ve merkez bankası bağımsızlığına dair tartışmalar piyasa beklentilerini bozmuştur. 2020 yılında ortaya çıkan pandemi süreci, küresel tedarik zincirlerini aksatmış ve maliyet yönlü enflasyon baskılarını artırmıştır.
- **Politika Çerçevesi:** Enflasyon hedeflemesi rejiminin etkinliğinin azaldığı bu yıllarda, ağırlıklı olarak krediye dayalı büyüme stratejileri benimsenmiş, bu durum fiyatlar genel düzeyindeki katılığın kırılmasını zorlaştırmıştır.

Tablo 1.4. 2016-2020 Dönemi Ortalama Enflasyon Verileri

Yıllar	Türkiye Ortalama TÜFE (%)	Dönem Özeti
2016-2017	10.1	Tek haneden çift haneye geçiş süreci
2018-2019	16.5	Kur şokları ve stagflasyonist eğilimler
2020	12.3	Pandemi etkisi ve belirsizlikler

Kaynak : Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK] (2025) tarihsel verileri ve ilgili dönem literatürü temel alınarak hazırlanmıştır.

2016-2020 dönemi, Türkiye ekonomisinin "düşük enflasyon-istikrarlı büyüme" modelinden uzaklaştığı, kur geçişkenliğinin enflasyon üzerinde belirleyici bir güç haline geldiği bir dönemdir. Bu dönemde enflasyon, sadece talep kaynaklı değil, ağırlıklı olarak maliyet şokları ve beklenti bozulmaları üzerinden şekillenmiştir. Özellikle 2018 yılındaki kur atağı, Türkiye ekonomisinde enflasyonun kronikleşme eğilimi gösterdiği bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir.

2016-2020 döneminde yaşanan **kur şokları**, Türk Lirası'nın ani ve sert değer kayıpları aracılığıyla enflasyonist süreci doğrudan tetiklemiştir. İthalat maliyetlerinin hızla yükselmesi, fiyatlar genel düzeyinde yukarı yönlü bir baskı oluştururken, bu durum özellikle üretim girdilerinde dışa bağımlı olan sektörlerde maliyet enflasyonunu körüklemiştir. Söz konusu kur hareketliliği hem üretici fiyatlarını hem de tüketici fiyatlarını etkileyerek enflasyonun çift haneli seviyelere yerleşmesine yol açan temel bir kanal haline gelmiştir.

Bu dönemde ortaya çıkan **stagflasyon riski**, ekonominin hem düşük büyüme (veya daralma) hem de yüksek enflasyon süreciyle aynı anda yüzleşmesini ifade eder. Ekonomik aktivitedeki yavaşlama ile fiyat artışlarının eş zamanlı seyretmesi, para politikası araçlarının etkinliğini kısıtlamış ve politika yapıcılar için dengelenmesi zor bir makroekonomik tablo ortaya çıkarmıştır. Bu süreçte yaşanan durgunluk, yatırım iştahını baskılarken, yüksek enflasyonun reel gelirler üzerindeki aşındırıcı etkisi refah kaybını derinleştirmiştir.

Pandemi etkisi ve beraberinde getirdiği belirsizlikler, 2020 yılında küresel tedarik zincirlerinin aksamasına ve üretim süreçlerinin sekteye uğramasına neden olmuştur. Talep ve arz yönlü şokların bir arada yaşandığı bu dönemde, ekonomik aktörlerin ileriye dönük beklentileri bozulmuş ve risk primleri yükselmiştir. Pandemiye bağlı belirsizlikler, fiyatlama davranışlarında katılıkları artırarak enflasyonla mücadelede öngörülebilirliği azaltan temel bir dış faktör olarak öne çıkmıştır.

2021 Dönemi Yeni Ekonomi Modeli ve Enflasyonist Baskıların Başlangıcı

2021 yılı, Türkiye ekonomisinde para politikası stratejilerinde köklü bir değişikliğe gidilen ve enflasyonist baskıların hız kazandığı bir kırılma yılı olmuştur. Yılın son çeyreğinde uygulanan düşük faiz odaklı genişleyici para politikası, Türk Lirası'nda sert değer kayıplarını beraberinde getirmiştir. Bu durum, kur geçişkenliği üzerinden ithalat maliyetlerini artırarak enflasyonun tek haneli seviyelerden uzaklaşmasına ve çift haneli seviyelere yerleşmesine neden olmuştur. Yıl

genelinde tüketici fiyatlarındaki yıllık artış %19,6 seviyesine ulaşarak makroekonomik istikrar üzerinde baskı oluşturmaya başlamıştır.

2022 Dönemi Yüksek Enflasyon ve Maliyet Şokları

2022 yılı, Türkiye ekonomisinin son yıllardaki en yüksek enflasyon seviyeleriyle karşılaştığı ve küresel emtia fiyatlarındaki artışın derinleştiği bir yıl olmuştur. Rusya-Ukrayna savaşının küresel tedarik zincirleri ve enerji fiyatları üzerindeki olumsuz etkileri, Türkiye'deki maliyet yönlü enflasyon baskılarını ciddi oranda şiddetlendirmiştir. Uygulanan gevşek para politikası tercihlerinin etkisiyle birlikte, yıllık enflasyon %64,3 seviyesine kadar yükselerek hanehalkı harcanabilir geliri ve gelir adaleti üzerinde ciddi aşındırıcı etkiler yaratmıştır.

2023 dönemi Yüksek Enflasyonun Katılaşması ve Seçim Ekonomisi

2023 yılı, yüksek enflasyonun ekonomide yapısal bir katılık kazandığı ve genişleyici maliye politikalarının seçim süreciyle birleştiği bir yıl olarak kaydedilmiştir. Yılın ilk yarısında kamu harcamalarındaki artış ve ücret düzenlemeleri iç talebi canlı tutarken, bu durum fiyatlar genel düzeyindeki yukarı yönlü baskıyı devam ettirmiştir. Yıl sonunda yıllık enflasyon %64,8 seviyesinde gerçekleşerek yüksek seyrini korumuş; yılın ikinci yarısında başlatılan parasal sıkılaştırma adımları henüz enflasyon üzerinde belirgin bir düşüş etkisi yaratamamıştır.

2024 Dönemi Sıkı Para Politikası ve Dezenflasyon Süreci

2024 yılı, Merkez Bankası'nın enflasyonu kontrol altına almak amacıyla kararlı bir şekilde yürüttüğü sıkı para politikası adımlarının ön plana çıktığı bir dönem olmuştur. Yüksek faiz ortamı iç talebi baskılamaya başlarken, parasal sıkılaştırmanın gecikmeli etkileriyle birlikte yıllık enflasyonda yılın sonlarına doğru yavaşlama gözlemlenmiştir. Yıl geneli itibarıyla TÜFE %59,2 seviyesinde gerçekleşmiş; ekonomik programın odak noktası, enflasyon beklentilerini çıpalamak ve makroekonomik dengelenmeyi sağlamak olmuştur.

2025 Dönemi Sıkı Para Politikası ve Dezenflasyon Süreci

2025 yılı, Türkiye ekonomisinde enflasyonla mücadele sürecinin "dezenflasyonun kalıcılığını sağlama" evresi olarak tanımlanmaktadır. 2024 yılındaki sıkılaştırma adımlarının etkilerinin tam olarak hissedildiği bu dönemde, ekonomi yönetimi enflasyonu tek haneye indirme hedefinden ziyade, fiyat katılıklarını kırma ve beklentileri çıpalama stratejisini yürütmektedir.

2025 Dönemi Enflasyon Sürecinin Temel Dinamikleri

- **Parasal Sıkılaştırmanın Gecikmeli Etkisi:** 2024'te uygulanan yüksek faiz ortamının iç talep üzerindeki soğutucu etkisi 2025 yılında daha belirginleşmiştir. Bu süreç, tüketim harcamalarındaki yavaşlama aracılığıyla fiyatlar genel düzeyindeki artış hızını düşürmeye başlamıştır.
- **Enflasyon Beklentilerinin Çıpalandırılması:** 2025 sürecinde Merkez Bankası, enflasyon beklentilerini hedefle uyumlu hale getirmek için iletişim stratejisini ön plana çıkarmıştır. Reel sektör ve hanehalkı beklentilerinin, geçmiş enflasyon verisinden ziyade ileriye dönük hedeflere odaklanması, dezenflasyon sürecinin en kritik başarısı olarak izlenmektedir.
- **Maliyet Baskılarında Baz Etkisi:** 2022 ve 2023'teki yüksek enflasyonun oluşturduğu baz etkisi (geçen yılın aynı dönemine göre hesaplama farkı), 2025 yılı verilerinde enflasyonun yıllık oransal olarak gerilemesine önemli katkı sağlamıştır. Ancak bu durum, fiyatların düştüğü anlamına gelmemekte; fiyat artış hızının ivme kaybettiğini göstermektedir.
- **Yapısal Reform Gereksinimi:** Enflasyonun %30-40 bandında katılma eğilimi göstermesi, sadece para politikasıyla bu sorunun çözülemeyeceğini; yapısal reformlar, tarımsal verimlilik ve kamu maliyesi disiplininin şart olduğunu ortaya koymuştur.

Tablo 1.5. 2025 Enflasyon Süreci Analiz Tablosu

Dönem	Temel Eğilim	Beklenen Enflasyon (Yıllık %)	Risk Faktörleri
2025 (Yıl Sonu)	Dezenflasyon	35.0 - 40.0	Hizmet enflasyonu katılığı, enerji fiyatları

2025 yılı enflasyon süreci, Türkiye için "enflasyonun ateşinin düşürülmeye çalışıldığı ancak fiyat katılığının devam ettiği" bir dönemdir. Özellikle hizmet sektöründeki fiyatlandırma davranışları (kira, eğitim, sağlık) ve yönetilen/yönlendirilen fiyatlar, enflasyondaki düşüşü yavaşlatan ana faktörler olarak öne çıkmaktadır. Türkiye'nin 2025 yılındaki bu üçlü ekonomik çıkmaz (enflasyon, gelir adaleti, ikiz açıklar) içindeki konumu, sıkı para politikasının toplumsal refah ve gelir dağılımı üzerindeki kısa vadeli maliyetlerinin (düşük büyüme, istihdam üzerindeki baskı) yönetilmesi gerektiğini göstermektedir.

1.2. GELİR DAĞILIMI VE GELİR ADALETİ

Gelir dağılımı, bir ekonomide üretilen milli gelirin bireyler, hanehalkları, sosyal sınıflar veya üretim faktörleri arasında paylaşılma biçimini ifade etmektedir. Ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği kadar, büyümeden elde edilen gelirin toplum kesimleri arasında nasıl paylaşıldığı da ekonomik refahın temel göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir. Bu nedenle gelir dağılımı konusu yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal boyutları bulunan yapısal bir mesele niteliği taşımaktadır.

Gelir dağılımındaki adaletsizlikler; yoksulluk, işsizlik, sosyal dışlanma, fırsat eşitsizliği ve toplumsal kutuplaşma gibi sorunları beraberinde getirmektedir. Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde gelir dağılımı daha da bozulmakta, sabit gelirli kesimlerin satın alma gücü azalırken sermaye gelirleri daha hızlı artabilmektedir. Bu nedenle enflasyon ile gelir dağılımı arasındaki ilişki makroekonomik istikrar açısından kritik önem taşımaktadır.

Türkiye ekonomisinde gelir dağılımı uzun yıllardır temel yapısal sorunlardan biri olarak varlığını sürdürmektedir. Bölgesel gelişmişlik farkları, kayıt dışı ekonomi, işsizlik, ücret baskıları ve yüksek enflasyon gelir eşitsizliğini artıran başlıca faktörler arasında yer almaktadır. Özellikle 2021 sonrası yüksek enflasyon süreci ücret gelirlerinin reel olarak gerilemesine neden olmuş ve orta sınıfın gelir kaybını hızlandırmıştır.

1.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim süreci sonucunda ortaya çıkan gelirin üretim faktörleri arasında paylaşımını ifade etmektedir. Emek, sermaye, toprak ve girişim faktörlerinin milli gelirden aldığı pay bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Modern ekonomilerde fonksiyonel gelir dağılımı çoğunlukla ücret gelirleri ile sermaye gelirleri arasındaki bölüşüm üzerinden analiz edilmektedir. Emek gelirlerinin milli gelir içerisindeki payının azalması, gelir eşitsizliğinin artmasına neden olmaktadır. Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde ücret artışlarının fiyat artışlarının gerisinde kalması reel ücret kayıplarına yol açmaktadır.

Türkiye’de son yıllarda ücretlilerin milli gelirden aldığı payın azaldığı, buna karşılık sermaye gelirlerinin arttığı gözlemlenmektedir. TÜİK verilerine göre işgücü ödemelerinin gayrisafi katma değer içerisindeki payında dalgalanmalar yaşanmış, yüksek enflasyon dönemlerinde ücret

gelirleri reel olarak gerilemiştir. Bu durum gelir dağılımı adaletinin bozulmasına katkı sağlamaktadır.

Marksist iktisat yaklaşımı, kapitalist sistemde gelir dağılımının doğal olarak sermaye lehine işlediğini savunurken; Keynesyen yaklaşım ücretlerin toplam talep üzerindeki etkisini ön plana çıkarmaktadır. Monetarist yaklaşım ise gelir dağılımı sorununu daha çok piyasa mekanizmasının doğal sonucu olarak değerlendirmektedir.

Fonksiyonel gelir dağılımındaki bozulmalar yalnızca ekonomik değil, toplumsal sonuçlar da doğurmaktadır. Gelirin belirli kesimlerde yoğunlaşması tüketim eğilimlerini değiştirmekte, sosyal hareketliliği azaltmakta ve ekonomik kırılganlıkları artırmaktadır.

1.2.2. Kişisel Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, bireylerin veya hane halklarının elde ettiği gelir düzeylerine göre sınıflandırılmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşımda toplumun en düşük gelir grubundan en yüksek gelir grubuna kadar gelir paylaşımının nasıl gerçekleştiği analiz edilmektedir.

Gelir dağılımı adaletinin ölçülmesinde en yaygın kullanılan göstergelerden biri Gini katsayısıdır. Gini katsayısının sıfıra yaklaşması tam eşitliği, bire yaklaşması ise tam eşitsizliği göstermektedir. Türkiye’de Gini katsayısının uzun yıllardır OECD ortalamalarının üzerinde seyretmesi gelir eşitsizliğinin önemli bir sorun olduğunu göstermektedir.

Gelir eşitsizliğini artıran temel unsurlar şunlardır:

- Eğitim fırsatlarındaki eşitsizlikler,
- Bölgesel gelişmişlik farkları,
- İşsizlik oranlarının yüksekliği,
- Kayıt dışı istihdam,
- Vergi sistemindeki adaletsizlikler,
- Enflasyon ve satın alma gücü kayıpları.

Türkiye’de özellikle dolaylı vergilerin yüksek paya sahip olması düşük gelir grupları üzerindeki vergi yükünü artırmaktadır. Bunun yanında yüksek enflasyon nedeniyle ücret gelirlerinin reel değer kaybetmesi kişisel gelir dağılımını olumsuz etkilemektedir.

2021 sonrası dönemde gıda ve barınma fiyatlarındaki hızlı yükseliş düşük gelirli kesimlerin harcamalarını ciddi biçimde artırmıştır.

Hanehalkı bütçesi içerisinde zorunlu tüketim harcamalarının payının yükselmesi yoksulluk riskini derinleştirmiştir. Böylece enflasyon yalnızca fiyat istikrarı problemi olmaktan çıkıp sosyal refah sorunu haline dönüşmüştür.

1.2.3. Lorenz Eğrisi ve Gini Katsayısı

Lorenz eğrisi gelir dağılımındaki eşitsizliği görsel olarak analiz etmek amacıyla kullanılan önemli araçlardan biridir. Eğri, nüfusun belirli bir yüzdesinin toplam gelirden aldığı payı göstermektedir. Lorenz eğrisi mutlak eşitlik doğrusundan uzaklaştıkça gelir dağılımındaki eşitsizlik artmaktadır.

Gini katsayısı ise Lorenz eğrisinden hareketle hesaplanan sayısal bir eşitsizlik ölçüsüdür. Katsayının sıfır olması tam eşitliği, bire yaklaşması ise tam eşitsizliği ifade etmektedir.

Türkiye’de gelir dağılımı göstergeleri incelendiğinde en yüksek gelir grubunun toplam gelirden aldığı payın giderek arttığı görülmektedir. Buna karşılık düşük gelir gruplarının milli gelirden aldığı pay sınırlı kalmaktadır. Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde servet sahibi kesimlerin varlıklarını koruyabilmesi gelir eşitsizliğini daha da belirgin hale getirmektedir.

Gelir dağılımı göstergelerindeki bozulmalar ekonomik büyümenin kapsayıcı niteliğini zayıflatmaktadır. Gelirin toplumun dar bir kesiminde yoğunlaşması toplam talep yapısını bozmakta ve sosyal refah kayıplarına neden olmaktadır.

1.2.4. Gelir Eşitsizliğinin Ekonomik Sonuçları

Gelir dağılımındaki bozulmalar yalnızca sosyal adalet problemi değil, aynı zamanda ekonomik istikrar sorunu olarak da değerlendirilmektedir. Gelir eşitsizliği arttıkça ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği zayıflamakta ve toplumsal refah kayıpları ortaya çıkmaktadır.

Gelir eşitsizliğinin başlıca ekonomik sonuçları şunlardır:

Tasarruf ve Tüketim Dengesinin Bozulması: Düşük gelirli kesimlerin marjinal tüketim eğilimi yüksek olduğundan gelir eşitsizliği toplam talep yapısını olumsuz etkileyebilmektedir. Gelirin üst gelir gruplarında yoğunlaşması tüketim harcamalarının sınırlanmasına yol açabilmektedir.

Yoksulluğun Derinleşmesi: Gelir dağılımındaki bozulmalar mutlak ve göreceli yoksulluğu artırmaktadır. Özellikle yüksek enflasyon

dönemlerinde temel ihtiyaç fiyatlarının yükselmesi düşük gelir gruplarını daha fazla etkilemektedir.

Sosyal ve Siyasal İstikrarsızlık: Gelir eşitsizliği toplumsal huzursuzlukları artırabilmekte, sosyal kutuplaşmayı derinleştirebilmektedir. Uzun vadede bu durum ekonomik güven ortamını zayıflatmaktadır.

Beşeri Sermaye Kaybı: Eğitim ve sağlık hizmetlerine erişimde yaşanan eşitsizlikler beşeri sermaye oluşumunu olumsuz etkileyerek uzun dönemli büyüme potansiyelini sınırlamaktadır.

Finansal Kırılganlıkların Artması : Gelir dağılımındaki bozulmalar hanehalkı borçluluğunu artırabilmekte ve finansal sistem üzerinde baskı oluşturabilmektedir.

Türkiye ekonomisinde son yıllarda yaşanan yüksek enflasyon süreci gelir eşitsizliği sorununu daha görünür hale getirmiştir. Sabit gelirli kesimlerin reel gelir kaybı artarken, varlık fiyatlarındaki yükseliş servet sahibi kesimlerin gelirlerini koruyabilmesine olanak sağlamıştır. Bu durum gelir dağılımı adaletsizliğinin derinleşmesine neden olmuştur.

1.2.5. Türkiye’de Gelir Adaletsizliği Analizi (2005-2025)

Türkiye ekonomisinde gelir dağılımı, 2005-2025 döneminde ekonomik büyüme süreçleri ile toplumsal refahın paylaşımı arasında yaşanan kopuklukların en temel göstergesi olmuştur. Gelir eşitsizliğinin ölçülmesinde temel referans olan Gini katsayısı, 0 ile 1 arasında değer almakta olup 0’a yaklaştıkça mutlak eşitliği, 1’e yaklaştıkça mutlak eşitsizliği temsil etmektedir. Türkiye’de Gini katsayısı 2005-2015 yılları arasında bir iyileşme eğilimi göstererek 0,40 seviyelerinden 0,39 seviyelerine gerilemiş, ancak 2018 sonrası dönemde yaşanan makroekonomik istikrarsızlıklarla birlikte yeniden artış trendine girmiştir.

Gini Katsayısı ve Yoksulluk Dinamikleri

2005-2025 döneminde Türkiye’deki gelir adaletsizliği, yalnızca Gini katsayısı ile değil, aynı zamanda yoksulluk oranlarındaki değişimlerle de takip edilmektedir. Özellikle 2020 sonrası dönemde yüksek enflasyonun sabit ve dar gelirli kesimlerin reel ücretlerini aşındırması, gelir dağılımını daha da bozmuştur. TÜİK verilerine göre, "en yüksek gelire sahip %20'lik grubun, en düşük gelire sahip %20'lik gruba oranı" (P80/P20) olarak tanımlanan gelir eşitsizliği göstergesi, 2024 ve 2025 yıllarında enflasyonun etkileriyle birlikte kritik seviyelere ulaşmıştır. Yoksulluk oranları ise, gıda enflasyonu ve konut kiralardaki aşırı

artışlar nedeniyle özellikle kentsel yoksulluk bağlamında geniş bir nüfus kesimini etkisi altına almıştır.

Uluslararası Karşılaştırma: OECD ve Dünya Ortalamaları

Türkiye'nin gelir dağılımı performansı, OECD ülkeleri ile kıyaslandığında yapısal zorlukları net bir şekilde yansıtmaktadır. Türkiye, birçok OECD ülkesine göre daha yüksek bir gelir eşitsizliğine ve daha düşük bir sosyal transfer verimliliğine sahiptir. OECD ortalamaları ile karşılaştırıldığında Türkiye'nin Gini katsayısı, sosyal devlet mekanizmalarının sınırlı olması nedeniyle gelişmiş ekonomilerin ortalamasının oldukça üzerindedir. Dünya Bankası verilerine göre de, Türkiye'nin orta-üst gelir grubundaki konumu, gelir eşitsizliğinin azaltılması noktasında "yüksek enflasyonist ortamdan arındırılmış bir büyüme modeline" duyulan ihtiyacı ortaya koymaktadır.

Değişimlerin Yorumlanması

2005-2025 dönemine bakıldığında, Türkiye'nin gelir adaletsizliği ile mücadelesinde üç ayrı faz gözlemlenmektedir:

- **2005-2015 (İyileşme Fazı):** Büyüme oranlarının yüksek ve enflasyonun göreceli olarak kontrol altında olduğu dönemde Gini katsayısında sınırlı bir iyileşme yaşanmıştır.
- **2016-2020 (Durgunluk Fazı):** Yapısal kırılmalıkların ve kur şoklarının başladığı dönemde gelir dağılımındaki iyileşme durmuş, orta sınıfın alım gücü zayıflamaya başlamıştır.
- **2021-2025 (Bozulma Fazı):** Enflasyonun %60'lı seviyelere tırmandığı ve reel gelirlerin ciddi erozyona uğradığı bu dönemde, gelir adaletsizliği makroekonomik bir sorun olmanın ötesine geçerek ciddi bir toplumsal refah sorununa dönüşmüştür.

1.3. İKİZ AÇIK HİPOTEZİ

Makroekonomik dengeler açısından bütçe açığı ve cari işlemler açığı arasındaki ilişki iktisat literatüründe "ikiz açık hipotezi" olarak tanımlanmaktadır. Bu yaklaşım, kamu kesimindeki mali dengesizliklerin dış ekonomik dengeyi de bozabileceğini savunmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bütçe açıklarının artması; faiz oranları, döviz kuru, sermaye hareketleri ve dış ticaret dengesi üzerinde etkiler oluşturarak cari açığın büyümesine neden olabilmektedir.

İkiz açık kavramı ilk olarak 1980'li yıllarda Amerika Birleşik Devletleri'nde yaşanan yüksek bütçe açıkları ve cari açık sorunu çerçevesinde yoğun biçimde tartışılmıştır. Daha sonraki süreçte gelişmekte olan ülkelerde uygulanan genişletici maliye politikaları ve dış finansman bağımlılığı bu hipotezin önemini artırmıştır.

Türkiye ekonomisi açısından değerlendirildiğinde bütçe açıkları ve cari açık uzun yıllardır yapısal kırılma unsurları arasında yer almaktadır. Özellikle enerji ithalatına bağımlılık, düşük tasarruf oranları, ithalata dayalı üretim yapısı ve kamu harcamalarındaki artış eğilimi ikiz açık sorununun temel nedenleri arasında gösterilmektedir.

2001 krizi sonrasında mali disiplin politikaları sayesinde bütçe açıklarında önemli iyileşmeler sağlanmış olsa da cari açık sorunu devam etmiştir. Ancak 2018 sonrası dönemde artan kamu harcamaları, kur şokları ve yüksek enflasyon süreci mali dengeler üzerinde yeniden baskı oluşturmuştur. Böylece enflasyon, bütçe açığı ve cari açık arasındaki etkileşim daha belirgin hale gelmiştir.

1.3.1. Bütçe Açığı Kavramı

Bütçe açığı, kamu harcamalarının kamu gelirlerini aşması sonucu ortaya çıkan mali dengesizliği ifade etmektedir. Devletin vergi gelirleri ve diğer kamu gelirlerinin yetersiz kalması durumunda bütçe açığı oluşmakta ve bu açık iç veya dış borçlanma yoluyla finanse edilmektedir.

Kamu bütçesindeki açıkların belirli seviyelerde olması ekonomik büyümeyi destekleyici etki oluşturabilmektedir. Özellikle durgunluk dönemlerinde genişletici maliye politikaları toplam talebi artırarak ekonomik canlanmaya katkı sağlayabilmektedir. Ancak bütçe açıklarının sürekli hale gelmesi enflasyon, borç yükü ve faiz baskısı gibi sorunlara neden olabilmektedir.

Türkiye'de bütçe açıklarının temel nedenleri arasında şunlar yer almaktadır:

- Kamu harcamalarındaki artış,
- Faiz giderlerinin yüksekliği,
- Vergi tabanının dar olması,
- Kayıt dışı ekonomi,
- Sosyal transfer harcamalarının yükselmesi,
- Deprem ve afet kaynaklı harcamalar.

1980 sonrası dönemde Türkiye’de kamu açıklarının önemli ölçüde iç borçlanma ile finanse edildiği görülmektedir. Yüksek faiz oranları kamu borç stokunu artırmış ve bütçe üzerinde faiz yükü oluşturmuştur. 2001 krizi sonrasında uygulanan mali disiplin programları bütçe dengelerinde görece iyileşme sağlamış olsa da son yıllarda artan kamu harcamaları yeniden mali baskıları artırmıştır.

Bütçe açıklarının enflasyon üzerindeki etkisi özellikle parasal finansman mekanizması üzerinden açıklanmaktadır. Kamu açıklarının merkez bankası kaynaklarıyla finanse edilmesi para arzını artırarak fiyatlar genel düzeyinde yükselişe neden olabilmektedir. Monetarist yaklaşım bu ilişkiyi güçlü biçimde vurgulamaktadır.

1.3.2. Cari Açık Kavramı

Cari açık, bir ülkenin mal, hizmet ve gelir transferleri dengesinde dış dünyaya yaptığı ödemelerin elde ettiği gelirlerden fazla olması durumudur. Cari işlemler dengesi dış ekonomik yapının en önemli göstergelerinden biri olarak kabul edilmektedir.

Türkiye ekonomisinde cari açık kronik bir sorun niteliği taşımaktadır. Özellikle enerji ithalatına bağımlılık, düşük katma değerli üretim yapısı ve ithalata dayalı büyüme modeli cari açığın temel belirleyicileri arasında yer almaktadır.

Cari açığın başlıca nedenleri şu şekilde sıralanabilmektedir:

- İthalata bağımlı sanayi yapısı,
- Enerji ithalatı,
- Düşük yurtiçi tasarruf oranları,
- Döviz kuru baskıları,
- Tüketim ağırlıklı büyüme modeli,
- Teknoloji ithalatı bağımlılığı.

Türkiye’de ekonomik büyüme dönemlerinde cari açığın arttığı gözlemlenmektedir. İç talep genişledikçe ithalat artmakta ve dış ticaret dengesi bozulmaktadır. Bu durum özellikle döviz kuru üzerinde baskı oluşturarak enflasyonist süreçleri güçlendirmektedir.

Cari açığın sürdürülebilirliği finansman yapısına bağlıdır. Kısa vadeli sermaye girişleriyle finanse edilen cari açıklar ekonomiyi dış şoklara karşı kırılgan hale getirmektedir. Türkiye’de portföy yatırımlarına dayalı finansman yapısı döviz kuru oynaklığını artırabilmektedir.

2018 döviz kuru krizi ve 2021 sonrası dönemde yaşanan kur şokları cari açık-enflasyon ilişkisini daha görünür hale getirmiştir. Döviz kurundaki yükseliş ithalat maliyetlerini artırmış ve maliyet enflasyonu üzerinde güçlü etkiler oluşturmuştur.

1.3.3. Keynesyen Yaklaşım ve İkiz Açık Hipotezi

Keynesyen iktisat yaklaşımına göre bütçe açıkları ile cari açık arasında pozitif yönlü ilişki bulunmaktadır. Genişletici maliye politikaları sonucunda kamu harcamalarının artması toplam talebi yükseltmekte, bu durum ithalat talebini artırarak cari açığın büyümesine neden olmaktadır.

Bu yaklaşım çerçevesinde süreç şu şekilde işlemektedir:

1. Kamu harcamaları artar.
2. Toplam talep yükselir.
3. Faiz oranları yükselir.
4. Sermaye girişleri artar.
5. Ulusal para değer kazanır.
6. İthalat artar, ihracat zayıflar.
7. Cari açık büyür.

Keynesyen görüşe göre özellikle tam istihdama yakın ekonomilerde kamu harcamalarındaki genişleme dış denge üzerinde bozucu etki yaratabilmektedir. Bu nedenle mali disiplin ve dış denge politikalarının birlikte yürütülmesi önem taşımaktadır.

Türkiye’de özellikle kredi genişlemesine dayalı büyüme dönemlerinde iç talep artışı cari açığın yükselmesine neden olmuştur. Bu süreçte kamu harcamaları ve düşük faiz politikaları tüketim eğilimini artırmış, ithalat bağımlılığı nedeniyle dış açık genişlemiştir.

1.3.4. Ricardocu Denklik Yaklaşımı

Ricardocu denklik yaklaşımı, bütçe açığı ile cari açık arasında zorunlu bir ilişki olmadığını savunmaktadır. Bu görüşe göre ekonomik birimler gelecekte artacak vergileri öngördüklerinden kamu harcamalarındaki artış karşısında tasarruflarını artırmaktadır.

David Ricardo’ya dayandırılan ve daha sonra Robert Barro tarafından geliştirilen bu yaklaşıma göre bütçe açıkları toplam talebi kalıcı biçimde artırmamaktadır. Dolayısıyla cari işlemler dengesi üzerinde doğrudan etkili olmamaktadır.

Ricardocu yaklaşımın temel varsayımları şunlardır:

- Bireyler rasyonel davranmaktadır.
- Sermaye piyasaları tam işlemektedir.
- Vergi yükünün gelecekte artacağı öngörülmektedir.
- Kamu borçları gelecekteki vergilerle finanse edilecektir.

Bu varsayımlar altında bütçe açıkları özel tasarruf artışıyla dengelenmekte ve cari denge üzerinde anlamlı etki oluşturmamaktadır.

Ancak gelişmekte olan ülkelerde sermaye piyasalarının tam gelişmemiş olması, gelir düzeylerinin düşük olması ve ekonomik belirsizlikler nedeniyle Ricardocu denklik yaklaşımının sınırlı geçerliliğe sahip olduğu ifade edilmektedir. Türkiye ekonomisinde yapılan çok sayıda ampirik çalışma bütçe açıkları ile cari açık arasında genellikle pozitif yönlü ilişki bulunduğunu göstermektedir.

1.3.5. Türkiye’de İkiz Açık Sorununun Yapısal Boyutu

Türkiye ekonomisinde ikiz açık sorunu yalnızca kısa dönemli makroekonomik dalgalanmaların değil, aynı zamanda yapısal üretim sorunlarının sonucu olarak değerlendirilmektedir.

Başlıca yapısal nedenler şunlardır:

- Düşük yurtiçi tasarruf oranları,
- Enerji ithalatı bağımlılığı,
- İthal ara malına dayalı üretim,
- Teknoloji yoğun üretimin sınırlı olması,
- Yetersiz vergi tabanı,
- Kamu maliyesinde harcama baskıları.

Özellikle enerji ithalatı Türkiye’nin cari açığında belirleyici unsur olmaktadır. Petrol ve doğal gaz fiyatlarındaki artışlar dış ticaret açığını büyütmede ve döviz ihtiyacını artırmaktadır.

Bunun yanında yüksek enflasyon ortamı kamu maliyesi üzerinde de baskı oluşturmaktadır. Artan faiz giderleri, kur korumalı uygulamalar ve sosyal transfer harcamaları bütçe dengelerini zorlayabilmektedir. Böylece enflasyon, cari açık ve bütçe açığı arasında karşılıklı beslenen bir yapı ortaya çıkmaktadır.

BÖLÜM II

GELİR DAĞILIMI VE GELİR ADALETİ: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

Gelir dağılımı, bir ekonomide üretilen toplam gelirin bireyler, hanhalkları veya üretim faktörleri arasında nasıl paylaşıldığını ifade etmektedir. Gelir adaleti ise bu paylaşımın toplumsal refah açısından ne ölçüde dengeli ve kabul edilebilir olduğuna ilişkin normatif bir değerlendirme çerçevesi sunmaktadır. Ekonomik büyümenin tek başına refahı açıklamakta yetersiz kalması, gelir dağılımı ve adalet tartışmalarını makroekonomik analizlerin merkezine yerleştirmiştir (Stiglitz, 2012).

Gelir dağılımındaki bozulmalar yalnızca ekonomik sonuçlar doğurmamakta, aynı zamanda sosyal bütünleşme, kurumsal güven ve toplumsal istikrar üzerinde de belirleyici olmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde enflasyon, işsizlik ve yapısal kırılmalıklar gelir eşitsizliğini artıran temel faktörler arasında yer almaktadır (TÜİK, 2024).

Türkiye ekonomisinde gelir dağılımı, 2000’li yıllardan itibaren makroekonomik istikrar politikalarının önemli bir bileşeni haline gelmiştir. Ancak TÜİK gelir dağılımı istatistikleri, uzun dönemli bir iyileşmeden ziyade dalgalı bir yapı sergilemektedir. Bu durum, enflasyon ve işsizlik gibi makroekonomik değişkenlerin gelir adaleti üzerindeki etkisinin daha ayrıntılı analiz edilmesini gerekli kılmaktadır (TÜİK, 2024).

2.1. Bölümün Amacı ve Kapsamı

Gelir dağılımı ve gelir adaleti, makroekonomik performansın yalnızca büyüme ve istihdam göstergeleriyle değil, aynı zamanda refahın toplum içinde nasıl paylaşıldığıyla da değerlendirilmesini gerektirmektedir. Bu bölümde gelir dağılımı ve gelir adaleti kavramları teorik çerçevede ele alınmakta, eşitsizliğin ölçüm yöntemleri açıklanmakta ve Türkiye ekonomisinde 2005–2025 dönemine ilişkin gelişmeler değerlendirilmektedir.

Ayrıca enflasyon, işsizlik, vergi yapısı ve dış ekonomik şokların gelir dağılımı üzerindeki etkileri tartışılmakta; böylece sonraki ekonometrik analiz için kavramsal bir temel oluşturulmaktadır (Yılmaz & Kaya, 2021).

2.2. Gelir Dağılımı Türleri

Gelir dağılımı literatüründe, ekonomik analizlerde kullanılan farklı sınıflandırmalar bulunmaktadır. Bu sınıflandırmalar, gelirin nasıl oluştuğunu ve kimler arasında nasıl paylaşıldığını açıklamaktadır.

2.2.1. Fonksiyonel Gelir Dağılımı

Fonksiyonel gelir dağılımı, üretim sürecinde yaratılan gelirin üretim faktörleri arasında nasıl paylaşıldığını ifade etmektedir. Bu yaklaşımda gelir; emek, sermaye, toprak ve girişim faktörleri arasında bölüşülmektedir. Modern ekonomilerde fonksiyonel gelir dağılımı çoğunlukla emek (ücret) ve sermaye (kâr, faiz) gelirleri üzerinden analiz edilmektedir. Emek gelirlerinin milli gelir içindeki payının azalması, gelir eşitsizliğinin artmasına neden olmaktadır (TÜSİAD, 2023). Türkiye’de özellikle 2018 sonrası dönemde ücretlerin milli gelir içindeki payında dalgalanmalar görülmüş, yüksek enflasyon dönemlerinde reel ücret kayıpları belirgin hale gelmiştir.

2.2.2. Kişisel (Bireysel) Gelir Dağılımı

Kişisel gelir dağılımı, bireylerin veya hanehalklarının elde ettiği gelir düzeylerine göre sınıflandırılmasını ifade etmektedir. Bu yaklaşım, toplum içindeki gelir farklılıklarını mikro düzeyde analiz etmeye imkân tanımaktadır. Gelir dağılımı analizlerinde Gini katsayısı, Lorenz eğrisi ve P80/P20 gibi göstergeler bu kapsamda kullanılmaktadır (TÜİK, 2024). Türkiye’de kişisel gelir dağılımı uzun yıllardır OECD ortalamasının üzerinde seyretmekte, bu durum gelir eşitsizliğinin yapısal bir sorun olduğunu göstermektedir.

2.2.3. Birincil Gelir Dağılımı

Birincil gelir dağılımı, üretim süreci sonucunda piyasa mekanizması içinde oluşan gelirlerin devlet müdahalesi olmaksızın ortaya çıkan dağılımını ifade etmektedir. Bu aşamada gelirler, üretim faktörlerinin ekonomiye katkı düzeyine göre belirlenmekte; ücretler emek piyasasında, kârlar sermaye piyasasında, faizler finansal piyasalarda ve rant gelirleri ise varlık piyasalarında oluşmaktadır. Dolayısıyla birincil gelir dağılımı, piyasa ekonomisinin doğal işleyişinin bir sonucu olarak kabul edilmektedir (Stiglitz, 2012). Ancak piyasa mekanizmasının gelir dağılımında her zaman etkin ve adil bir sonuç üretmediği kabul edilmektedir. Özellikle bilgi asimetrisi, piyasa gücü farklılıkları ve monopolistik yapılar, gelir dağılımında önemli eşitsizliklere yol açabilmektedir. Bu nedenle birincil gelir dağılımı çoğu ekonomide en eşitsiz dağılım yapısını temsil etmektedir.

Türkiye ekonomisinde de birincil gelir dağılımı incelendiğinde, sermaye gelirlerinin ücret gelirlerine kıyasla daha hızlı artma eğiliminde olduğu görülmektedir. Bu durum özellikle enflasyon dönemlerinde daha belirgin hale gelmekte ve gelir eşitsizliğinin başlangıç noktasını oluşturmaktadır.

2.2.4. İkincil (Yeniden) Gelir Dağılımı

İkincil gelir dağılımı, devletin vergi ve transfer politikaları aracılığıyla piyasa tarafından belirlenen birincil gelir dağılımına müdahale etmesiyle oluşmaktadır. Bu süreçte gelirler yeniden dağıtılmakta ve toplumsal refah açısından daha dengeli bir yapı hedeflenmektedir. Vergi sistemi, sosyal transferler, sübvansiyonlar ve kamu harcamaları bu mekanizmanın temel araçlarıdır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2023). Vergi sisteminin yapısı, ikincil gelir dağılımının etkinliğini doğrudan etkilemektedir. Dolaylı vergilerin ağırlıklı olduğu sistemlerde düşük gelir grupları gelirlerine oranla daha yüksek vergi yükü taşırken, doğrudan vergilerin ağırlıkta olduğu sistemler daha progresif bir yapı sunabilmektedir. Bu nedenle vergi kompozisyonu gelir adaletinin önemli belirleyicilerinden biridir.

Türkiye’de ikincil gelir dağılımı mekanizmasının etkinliği, sosyal transferlerin kapsamı ve vergi yapısının niteliği ile sınırlı kalmaktadır. Özellikle enflasyon dönemlerinde transferlerin reel değer kaybetmesi, yeniden dağıtım politikasının etkinliğini azaltmakta ve gelir eşitsizliğinin tam anlamıyla dengelenmesini zorlaştırmaktadır.

2.2.5. Bölgesel Gelir Dağılımı

Bölgesel gelir dağılımı, ekonomik faaliyetlerin ve gelir düzeylerinin coğrafi bölgeler arasında nasıl dağıldığını analiz etmektedir. Bu yaklaşım, ülkeler arasındaki iç mekânsal eşitsizlikleri ortaya koyması açısından önemli bir analiz alanıdır. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde bölgesel farklılıklar, gelir eşitsizliğinin önemli bir bileşenini oluşturmaktadır (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, 2022).

Türkiye’de batı bölgeleri (Marmara, Ege ve İç Anadolu’nun gelişmiş kesimleri) sanayi, hizmetler ve finans sektörleri açısından daha gelişmiş bir yapıya sahipken; doğu ve güneydoğu bölgeleri daha çok tarım ve düşük katma değerli üretim faaliyetlerine dayanmaktadır. Bu durum gelir düzeyleri arasında kalıcı farklar oluşmasına neden olmaktadır.

Bölgesel gelir farklılıklarının temel nedenleri arasında altyapı yetersizlikleri, eğitim düzeyi farklılıkları, yatırım dağılımındaki dengesizlikler ve işgücü niteliği farklılıkları yer almaktadır. Bu nedenle

bölgesel kalkınma politikaları, gelir adaletinin sağlanmasında kritik bir rol oynamaktadır.

2.2.6. Fonksiyonel ve Kişisel Gelir Dağılımı Arasındaki İlişki

Fonksiyonel gelir dağılımı ile kişisel gelir dağılımı arasında güçlü ve doğrudan bir ilişki bulunmaktadır. Fonksiyonel gelir dağılımında meydana gelen değişiklikler, kişisel gelir dağılımını doğrudan etkilemektedir. Özellikle sermaye gelirlerinin artması, gelirlerin belirli varlık sahipleri üzerinde yoğunlaşmasına neden olmaktadır (Piketty, 2014).

Sermaye gelirlerinin toplam gelir içindeki payının artması, servet eşitsizliğini artırırken; ücret gelirlerinin görece gerilemesi orta ve alt gelir gruplarının ekonomik refahını azaltmaktadır. Bu durum, kişisel gelir dağılımında bozulmaya yol açarak Gini katsayısının yükselmesine neden olmaktadır.

Türkiye ekonomisinde özellikle 2018 sonrası dönemde yaşanan yüksek enflasyon süreci, fonksiyonel gelir dağılımını sermaye lehine değiştirmiştir. Varlık fiyatlarındaki artışlar (gayrimenkul, döviz ve finansal varlıklar) sermaye gelirlerini artırırken, ücret gelirlerinin reel değer kaybetmesi kişisel gelir dağılımını olumsuz etkilemiştir.

2.3. Gelir Eşitsizliğinin Teorik Yaklaşımları

Gelir dağılımı literatürü, farklı iktisadi okullar tarafından farklı teorik çerçevelerle açıklanmaktadır. Gelir eşitsizliği yalnızca ekonomik bir sonuç değil, aynı zamanda kurumsal yapı, üretim ilişkileri ve politik tercihlerin bir bileşeni olarak değerlendirilmektedir (Stiglitz, 2012). Bu nedenle gelir dağılımı analizleri, mikro ve makro düzeyde çok boyutlu bir yaklaşım gerektirmektedir. Klasik iktisat yaklaşımında gelir dağılımı, üretim faktörleri arasındaki bölüşüm üzerinden ele alınmaktadır. Ricardo, gelir dağılımını rant, ücret ve kâr arasındaki denge ile açıklarken; Malthus nüfus artışı ile ücret düzeyi arasındaki ilişkiye dikkat çekmektedir. Bu yaklaşımda gelir dağılımı büyük ölçüde üretim faktörlerinin marjinal verimliliği ve tarımsal rant dinamikleri üzerinden şekillenmektedir (Ricardo, 1817; Malthus, 1820).

Marxist yaklaşım ise gelir eşitsizliğini kapitalist üretim ilişkilerinin yapısal bir sonucu olarak değerlendirmektedir. Marx'a göre artı değer, sermaye sahipleri tarafından emek gücünden elde edilmekte ve bu durum gelir dağılımında sistematik bir adaletsizlik yaratmaktadır. Bu çerçevede gelir eşitsizliği, piyasa mekanizmasının doğal bir sonucu değil, üretim araçlarının mülkiyet yapısına bağlı tarihsel bir olgu olarak ele alınmaktadır (Marx, 1867). Neoklasik yaklaşımda ise gelir dağılımı,

faktör piyasalarındaki arz ve talep koşulları tarafından belirlenmektedir. Bu yaklaşıma göre bireylerin gelirleri, sahip oldukları üretim faktörlerinin marjinal verimliliğine göre oluşmakta ve piyasa mekanizması uzun dönemde etkin bir dağılım sağlamaktadır. Ancak bu teori, başlangıçtaki servet dağılımı, kurumsal farklılıklar ve bilgi asimetrisi gibi unsurları çoğu zaman dışsal kabul etmektedir (Solow, 1956).

Keynesyen ve modern heterodoks yaklaşımlar ise gelir dağılımını toplam talep, ücret düzeyi ve makroekonomik istikrar bağlamında ele almaktadır. Özellikle Keynesyen literatürde gelir dağılımı, tüketim eğilimi üzerinden büyüme performansını etkileyen önemli bir değişken olarak görülmektedir. Daha güncel çalışmalarda Stiglitz ve Piketty gibi iktisatçılar, gelir eşitsizliğinin yalnızca ekonomik değil aynı zamanda politik güç dağılımı ve kurumsal yapı ile de yakından ilişkili olduğunu vurgulamaktadır (Piketty, 2014; Stiglitz, 2012).

2.3.1. Klasik ve Marksist Yaklaşım

Klasik iktisatçılar (özellikle Ricardo ve Malthus), gelir dağılımını üretim faktörleri arasındaki bölüşüm ilişkisi üzerinden açıklamaktadır. Bu yaklaşımda rant, ücret ve kâr arasındaki denge ekonomik yapının temel belirleyicisidir. Marksist yaklaşım ise gelir dağılımını yapısal bir sömürü ilişkisi olarak ele almaktadır. Marx'a göre kapitalist sistemde artı değer sermaye sahipleri tarafından elde edilmekte ve bu durum gelir eşitsizliğini sistematik hale getirmektedir (Yeldan, 2018).

2.3.2. Neoklasik Yaklaşım

Neoklasik yaklaşımda gelir dağılımı, faktör piyasalarındaki arz ve talep koşullarına bağlı olarak açıklanmaktadır. Marjinal verimlilik teorisine göre her üretim faktörü üretime yaptığı katkı kadar gelir elde etmektedir. Bu yaklaşım piyasa mekanizmasının uzun dönemde etkin bir gelir dağılımı sağlayacağını varsaymaktadır. Ancak gelir eşitsizliğinin dinamik ve kurumsal boyutları bu teoride sınırlı biçimde ele alınmaktadır (Dinler, 2020).

2.3.3. Keynesyen Yaklaşım

Keynesyen iktisat, gelir dağılımını toplam talep, ücret düzeyi ve istihdam ilişkisi üzerinden değerlendirmektedir. Gelir dağılımındaki bozulmaların toplam talebi zayıflatarak ekonomik büyümeyi olumsuz etkileyebileceği vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımda ücretlerin yalnızca maliyet unsuru değil, aynı zamanda talep belirleyici bir unsur olduğu kabul edilmektedir (Keynesyen literatür, Türkiye uygulamaları: Yılmaz & Kaya, 2021).

2.3.4. Modern Yaklaşım: Piketty ve Stiglitz

Modern gelir eşitsizliği literatürü, özellikle Piketty (2014) ve Stiglitz (2012) çalışmalarıyla önemli bir dönüşüm yaşamıştır. Bu yaklaşım, gelir dağılımını yalnızca piyasa mekanizmalarının doğal bir sonucu olarak değil, aynı zamanda kurumsal ve politik yapıların şekillendirdiği dinamik bir süreç olarak ele almaktadır. Bu çerçevede gelir eşitsizliği; vergi sistemi, finansal mimari, küreselleşme süreci ve devletin düzenleyici kapasitesi gibi çok boyutlu faktörlerin etkileşimiyle açıklanmaktadır. Vergi politikaları, modern yaklaşıma göre gelir dağılımını doğrudan etkileyen en kritik araçlardan biridir. Özellikle dolaylı vergilerin ağırlıkta olduğu vergi sistemlerinde düşük gelir grupları daha yüksek vergi yükü taşıırken, dolaysız vergilerin etkin uygulanmadığı ekonomilerde gelir yeniden dağıtımı zayıflamaktadır. Bu durum, vergi sisteminin yalnızca gelir toplama aracı değil, aynı zamanda eşitsizliği artıran veya azaltan bir mekanizma olduğunu göstermektedir (Stiglitz, 2012).

Kurumsal yapılar da gelir eşitsizliğinin belirlenmesinde temel bir rol oynamaktadır. Hukukun üstünlüğü, mülkiyet haklarının korunması, rekabetin derecesi ve emek piyasası düzenlemeleri gibi kurumsal faktörler, gelirlerin nasıl oluştuğunu ve nasıl dağıtıldığını belirlemektedir. Zayıf kurumsal yapıların bulunduğu ekonomilerde gelir dağılımı daha dengesiz hale gelirken, güçlü kurumlar eşitsizliği azaltıcı bir etki yaratabilmektedir (North, 1990; Stiglitz, 2012).

Finansal sistem, modern literatürde gelir eşitsizliğini artıran önemli bir kanal olarak değerlendirilmektedir. Finansal piyasaların derinleşmesi ve krediye erişim imkânlarının genişlemesi, sermaye sahiplerinin varlık gelirlerini artırırken, düşük gelir gruplarının finansal sisteme erişimindeki kısıtlar eşitsizliği derinleştirebilmektedir. Özellikle varlık fiyatlarındaki artış (konut, hisse senedi vb.) sermaye gelirlerini hızla artırarak gelir dağılımını bozucu bir etki yaratmaktadır. Küreselleşme süreci ise hem fırsat hem de risk içeren bir faktör olarak değerlendirilmektedir. Ticaretin serbestleşmesi ve sermaye hareketlerinin artması, bazı sektörlerde verimlilik artışı sağlarken, düşük vasıflı emek üzerindeki rekabet baskısını artırabilmektedir. Bu durum gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler arasında olduğu kadar, aynı ülke içinde de gelir farklılıklarını artırıcı bir etki oluşturabilmektedir (Piketty, 2014).

Piketty'nin temel argümanı, sermaye getirisinin (r) ekonomik büyüme oranını (g) aşması durumunda, servetin giderek daha dar bir kesimde yoğunlaşacağı yönündedir. Bu mekanizma, tarihsel olarak servet

birikiminin süreklilik kazandığını ve eşitsizliğin kendiliğinden düzelmediğini ortaya koymaktadır. Bu nedenle Piketty, eşitsizliğin yapısal bir özellik taşıdığını ve güçlü yeniden dağıtım politikaları olmaksızın azalmasının mümkün olmadığını savunmaktadır. Stiglitz ise gelir eşitsizliğini daha çok politik ekonomi perspektifinden ele almaktadır. Ona göre gelir eşitsizliği, piyasa başarısızlıklarının yanı sıra politik süreçlerin belirli çıkar grupları tarafından yönlendirilmesiyle yeniden üretilmektedir. Vergi sisteminin tasarımı, düzenleyici kurumların bağımsızlığı ve lobicilik faaliyetleri gibi unsurlar, gelir dağılımının adaletini doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda Stiglitz, eşitsizliğin kaçınılmaz değil, politika tercihleriyle şekillenen bir olgu olduğunu vurgulamaktadır.

2.4. Gelir Eşitsizliğinin Ölçüm Yöntemleri

Gelir eşitsizliğinin ölçülmesi, ampirik analizlerin en kritik aşamalarından biridir. Eşitsizlik ölçümleri hem dağılımın düzeyini hem de zaman içindeki değişimini değerlendirmeye olanak sağlamaktadır. Bu ölçütler, yalnızca gelir farklılıklarının büyüklüğünü değil, aynı zamanda bu farklılıkların toplumun hangi kesimlerinde yoğunlaştığını da ortaya koymaktadır (TÜİK, 2024). Bu nedenle gelir eşitsizliği analizlerinde tek bir gösterge yerine birden fazla ölçüm yönteminin birlikte kullanılması daha sağlıklı sonuçlar üretmektedir.

2.4.1. Gini Katsayısı

Gini katsayısı, gelir dağılımındaki eşitsizliği ölçen en yaygın ve en temel göstergelerden biridir. Lorenz eğrisi temel alınarak hesaplanan bu katsayı, 0 ile 1 arasında değer almaktadır. Katsayının 0'a yaklaşması tam eşitliği, 1'e yaklaşması ise tam eşitsizliği ifade etmektedir.

Türkiye ekonomisinde Gini katsayısı uzun yıllardır belirli bir bant içinde dalgalanma göstermektedir. Özellikle 2005 sonrası dönemde büyüme performansına rağmen gelir dağılımında kalıcı bir iyileşme sağlanamamış, katsayı genellikle 0,38–0,43 aralığında seyretmiştir (TÜİK, 2024). Bu durum, ekonomik büyümenin otomatik olarak gelir eşitliği üretmediğini ortaya koymaktadır.

2.4.2. Lorenz Eğrisi

Lorenz eğrisi, gelir dağılımının grafiksel olarak gösterilmesini sağlayan temel araçlardan biridir. Bu yaklaşımda nüfusun kümülatif yüzdesi ile gelirin kümülatif payı karşılaştırılmaktadır. Tam eşitlik durumunda Lorenz eğrisi 45 derecelik eşitlik doğrusu ile çakışmaktadır. Eğrinin eşitlik doğrusundan uzaklaşması, gelir dağılımındaki bozulmanın arttığını göstermektedir. Türkiye örneğinde Lorenz eğrisinin özellikle

üst gelir grupları lehine daha eğimli bir yapı sergilemesi, gelir yoğunlaşmasının üst dilimlerde arttığını ortaya koymaktadır (TÜİK, 2024). Bu nedenle Lorenz eğrisi, Gini katsayısını görsel olarak destekleyen önemli bir analiz aracıdır.

2.4.3. P80/P20 ve P90/P10 Oranları

P80/P20 ve P90/P10 oranları, gelir dağılımının uç gruplar arasındaki farkını ölçmek için kullanılan göstergelerdir. Bu oranlar, özellikle gelir kutuplaşmasını ve toplumun üst ve alt gelir grupları arasındaki mesafeyi ortaya koymaktadır. P80/P20 oranı, en yüksek gelir grubunun alt gelir grubuna göre kaç kat daha fazla gelir elde ettiğini göstermektedir. Benzer şekilde P90/P10 oranı, gelir dağılımının en uç noktalarındaki farkı ölçmektedir. Türkiye’de bu oranların zaman içinde artış eğilimi göstermesi, orta sınıfın görece olarak zayıfladığı ve gelir dağılımında kutuplaşmanın güçlendiği yönünde yorumlanmaktadır (TÜİK, 2024). Bu durum, yalnızca ortalama gelir seviyesini değil, aynı zamanda dağılımın yapısal özelliklerini de önemli ölçüde etkilemektedir.

2.4.4. Theil Endeksi

Theil endeksi, entropi temelli bir eşitsizlik ölçüsü olup gelir dağılımını daha detaylı analiz etme imkânı sunmaktadır. Bu göstergenin en önemli avantajı, toplam eşitsizliği iki bileşene ayırabilmesidir: grup içi eşitsizlik ve gruplar arası eşitsizlik.

Grup içi eşitsizlik, aynı sosyoekonomik grup içindeki gelir farklılıklarını ifade ederken; gruplar arası eşitsizlik, farklı gruplar arasındaki gelir farklarını göstermektedir. Bu özellik sayesinde Theil endeksi, özellikle bölgesel gelir dağılımı analizlerinde ve sektörel karşılaştırmalarda önemli bir araç olarak kullanılmaktadır (Kalkınma Bakanlığı, 2019). Türkiye gibi bölgesel gelişmişlik farklarının belirgin olduğu ekonomilerde bu yöntem, eşitsizliğin kaynağını daha net ortaya koymaktadır.

2.4.5. Atkinson Endeksi

Atkinson endeksi, gelir eşitsizliğini toplumsal refah fonksiyonu çerçevesinde değerlendiren teorik olarak güçlü bir ölçüm yöntemidir. Bu endeksin temel özelliği, eşitsizlikten duyulan toplumsal rahatsızlık düzeyini bir parametre aracılığıyla modele dahil etmesidir. Bu parametre, toplumun düşük gelir gruplarına ne ölçüde ağırlık verdiğini göstermektedir. Parametre değeri arttıkça düşük gelir gruplarındaki değişimlere verilen önem artmakta ve eşitsizlik daha hassas bir şekilde ölçülmektedir. Bu yönüyle Atkinson endeksi, yalnızca gelir dağılımını

değil aynı zamanda toplumsal refah tercihlerini de yansıtan normatif bir göstergedir. Türkiye açısından değerlendirildiğinde Atkinson endeksi, özellikle düşük gelir gruplarının refah kaybının daha görünür hale getirilmesinde önemli bir araçtır. Enflasyon ve reel gelir kayıplarının yoğunlaştığı dönemlerde bu endeksin daha yüksek eşitsizlik değerleri üretmesi beklenmektedir.

2.6. Gelir Adaletini Etkileyen Temel Faktörler

Gelir dağılımı ve gelir adaleti, tek bir değişkenle açıklanamayacak kadar çok boyutlu bir yapıya sahiptir. Makroekonomik istikrar, kurumsal yapı ve sosyoekonomik koşullar birlikte değerlendirildiğinde gelir eşitsizliğinin belirleyicileri daha net ortaya çıkmaktadır. Literatürde özellikle enflasyon, işsizlik, vergi sistemi, beşeri sermaye, döviz kuru oynaklığı ve finansal erişim gibi değişkenlerin gelir dağılımı üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri olduğu vurgulanmaktadır (Stiglitz, 2012; TÜİK, 2024).

Enflasyon oranı

Enflasyon, gelir adaletini etkileyen en kritik makroekonomik değişkenlerden biridir. Fiyatlar genel düzeyindeki artışlar özellikle sabit ve düşük gelirli kesimlerin satın alma gücünü azaltmaktadır. Ücret gelirleri enflasyona gecikmeli uyum sağladığı için reel gelir kayıpları ortaya çıkmakta, bu durum gelir dağılımını bozucu etki yaratmaktadır (TÜİK, 2024). Buna karşılık varlık sahipleri enflasyona karşı daha korunaklı bir pozisyonda olduğu için gelir farkları artabilmektedir.

•İşsizlik düzeyi

İşsizlik, gelir dağılımını doğrudan etkileyen bir diğer temel faktördür. Özellikle uzun süreli işsizlik, hanehalklarının gelir düzeyini kalıcı olarak düşürmekte ve yoksulluk riskini artırmaktadır. Genç işsizlik oranlarının yüksekliği ise gelir eşitsizliğini kuşaklar arası boyuta taşımaktadır. İşsizlik aynı zamanda kayıt dışı istihdamı artırarak gelir dağılımında ölçülemeyen bir eşitsizlik alanı oluşturmaktadır (TÜİK, 2024).

Vergi sistemi yapısı

Vergi sisteminin dolaylı ya da dolaysız ağırlıklı olması, gelir dağılımı üzerinde belirleyici bir rol oynamaktadır. Dolaylı vergilerin (KDV, ÖTV) yüksek olması, gelir düzeyinden bağımsız olarak tüketim üzerinden vergi alındığı için düşük gelir gruplarını daha fazla etkilemektedir. Bu durum, vergi sisteminin yeniden dağıtım işlevini zayıflatmaktadır (Gelir İdaresi Başkanlığı, 2023). Dolaysız vergilerin

(gelir ve kurumlar vergisi) etkinliği ise gelir adaletini artırıcı yönde etki yapmaktadır.

Eğitim ve beşeri sermaye

Eğitim düzeyi, bireylerin gelir potansiyelini belirleyen en önemli uzun vadeli faktörlerden biridir. Beşeri sermaye teorisine göre daha yüksek eğitim düzeyine sahip bireyler daha yüksek verimlilik ve gelir elde etmektedir. Eğitimdeki fırsat eşitsizliği ise gelir dağılımının kuşaklar arası aktarımına neden olmaktadır. Türkiye’de bölgesel ve sosyoekonomik farklılıklar eğitim üzerinden gelir eşitsizliğini derinleştirmektedir (Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü, 2022).

Döviz kuru oynaklığı

Döviz kuru dalgalanmaları özellikle ithalata bağımlı ekonomilerde fiyat düzeyini ve reel gelirleri doğrudan etkilemektedir. Kur artışları enflasyonu tetikleyerek sabit gelirli kesimlerin satın alma gücünü azaltmaktadır. Buna karşılık döviz cinsinden gelir elde eden veya finansal varlık sahibi kesimler bu süreçten daha az etkilenmektedir. Bu durum gelir dağılımında dengesizlik yaratmaktadır (TCMB, 2023).

Finansal erişim

Finansal hizmetlere erişim düzeyi, bireylerin tasarruflarını değerlendirme ve yatırım yapma kapasitesini belirlemektedir. Krediyeye erişimi sınırlı olan düşük gelir grupları, finansal sistemin sunduğu getiri imkanlarından yeterince faydalanamamaktadır. Buna karşılık finansal piyasalara erişimi yüksek olan kesimler varlık birikimlerini artırarak gelir farkını genişletebilmektedir. Finansal kapsayıcılığın düşük olması, gelir eşitsizliğini artıran önemli bir yapısal faktördür (BDDK, 2023).

2.7. Enflasyon ve Gelir Dağılımı İlişkisi

Enflasyon, gelir dağılımını bozan en önemli makroekonomik değişkenlerden biridir. Fiyat artışları tüm gelir gruplarını aynı oranda etkilememektedir.

- Sabit gelirli kesimler → reel kayıp
- Varlık sahipleri → koruma avantajı

Bu durum gelir dağılımının sermaye lehine bozulmasına neden olmaktadır (Aydın, 2025).

2.8. Türkiye’de Yapısal Eğilimler

Türkiye ekonomisinde gelir dağılımı sorunu yapısal niteliktedir. Temel nedenler:

- Düşük tasarruf oranları
- İthalata bağımlı üretim
- Yüksek enflasyon eğilimi
- Eğitim eşitsizliği

Bu yapı gelir eşitsizliğini kalıcı hale getirmektedir (Yılmaz & Kaya, 2021).

2.9. Türkiye’de Gelir Dağılımının Genel Görünümü (2005–2025)

Türkiye’de gelir dağılımı uzun dönemli yapısal bir sorun niteliği taşımaktadır. TÜİK verileri, 2005 sonrası dönemde ekonomik büyümeye rağmen gelir eşitsizliğinde kalıcı bir iyileşme sağlanamadığını göstermektedir (TÜİK, 2024). Bu durum, büyümenin kapsayıcılığı ile ilgili tartışmaları güçlendirmekte ve gelir dağılımının konjonktürel değil, büyük ölçüde yapısal faktörlerden etkilendiğini ortaya koymaktadır.

Türkiye ekonomisinde gelir dağılımı süreci dönemsel olarak farklı dinamikler tarafından şekillendirilmiştir. 2005–2010 döneminde AB uyum süreci, sermaye girişleri ve görece yüksek büyüme oranları gelir dağılımında kısmi bir iyileşme sağlamıştır. Bu dönemde Gini katsayısında sınırlı bir gerileme gözlenmiş, ancak bu iyileşme kalıcı bir yapıya dönüşmemiştir.

2010–2017 döneminde kredi genişlemesine dayalı büyüme modeli ön plana çıkmıştır. Tüketim odaklı büyüme yapısı, gelir dağılımında belirgin bir iyileşme üretmemiş; bunun yerine gelir eşitsizliği belirli bir bantta yatay seyretmiştir. Bu dönemde finansal genişleme, özellikle orta gelir grubunun borçlanma kapasitesini artırmış ancak servet dağılımındaki farklılıkları azaltamamıştır.

2018 sonrası dönem ise Türkiye ekonomisinde önemli bir kırılma noktasıdır. Döviz kuru şokları ve enflasyonist baskılar, reel gelirlerin özellikle sabit gelirli kesimler aleyhine bozulmasına neden olmuştur. Bu süreçte ücret gelirlerinin enflasyon karşısında erimesi, gelir dağılımında bozulmayı hızlandırmıştır.

2021 sonrası dönem ise yüksek enflasyonun belirgin şekilde gelir dağılımını etkilediği bir evreyi temsil etmektedir. Gıda, kira ve enerji fiyatlarındaki hızlı artış, özellikle düşük gelir gruplarının tüketim sepetinde daha yüksek ağırlığa sahip olduğu için bu kesimlerin refah kaybını derinleştirmiştir. Buna karşılık varlık sahipleri (konut, döviz,

finansal varlıklar) enflasyondan korunma imkânı elde ederek görelî olarak daha avantajlı bir konuma gelmiştir.

Aşağıdaki tablo, Türkiye’de gelir dağılımının dönemsel gelişimini kavramsal olarak özetlemektedir:

Tablo 2.1. Türkiye’de Gelir Dağılımı Eğilimleri (2005–2025)

Dönem	Makroekonomik Dinamik	Gelir Dağılımı Eğilimi	Temel Açıklama
2005–2010	Yüksek büyüme, sermaye girişleri	Görece iyileşme	Büyüme etkisi ve istikrar politikaları
2010–2017	Kredi genişlemesi, iç talep	Durağan eşitsizlik	Tüketim odaklı büyüme, sınırlı redistribüsyon
2018–2020	Kur şokları, enflasyon artışı	Bozulma	Reel gelir kayıpları ve döviz krizi
2021–2025	Yüksek enflasyon, fiyat oynaklığı	Belirgin bozulma	Gıda-kira-enerji fiyat artışları

Dönemsel analizler, Türkiye’de gelir dağılımının yalnızca büyüme oranlarıyla açıklanamayacağını açık biçimde ortaya koymaktadır. Özellikle enflasyonun hızlandığı dönemlerde gelir dağılımındaki bozulmanın derinleşmesi, makroekonomik istikrar ile gelir adaleti arasındaki güçlü ilişkiye işaret etmektedir.

2005–2010 döneminde büyümenin kapsayıcı etkisi sınırlı da olsa hissedilirken, sonraki dönemlerde finansal genişleme ve enflasyon dinamikleri gelir dağılımı üzerinde daha belirleyici hale gelmiştir. 2018 sonrası kur şokları ve 2021 sonrası yüksek enflasyon süreci, Türkiye’de gelir eşitsizliğini yapısal bir probleme dönüştürmüştür.

Özellikle 2021 sonrası dönemde gıda enflasyonunun genel enflasyonun üzerinde seyretmesi, düşük gelir gruplarının tüketim sepetinin büyük bölümünü oluşturan kalemlerde refah kaybını artırmıştır. Bu durum, gelir dağılımının yalnızca nominal gelirler üzerinden değil, reel satın alma gücü üzerinden de değerlendirilmesi gerektiğini göstermektedir.

2.10. Sonuç ve Ekonometrik Analize Geçiş

Bu bölümde gelir dağılımı ve gelir adaleti kavramları teorik ve ölçümsel olarak ele alınmıştır. Türkiye ekonomisinde 2005–2025 döneminde gelir eşitsizliğinin dalgalı ancak kalıcı bir yapısal sorun olduğu görülmektedir.

Elde edilen bulgular, enflasyon, işsizlik ve makroekonomik kırılmalıkların gelir dağılımı üzerindeki etkilerinin ekonometrik olarak test edilmesini gerekli kılmaktadır. Bir sonraki bölümde bu ilişkiler ampirik modeller çerçevesinde analiz edilecektir.

BÖLÜM III

İKİZ AÇIK HİPOTEZİ: TEORİK VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

3.1. Bölümün Amacı ve Kapsamı

İKiz açık hipotezi, bütçe açığı ile cari işlemler açığı arasındaki ilişkinin makroekonomik bütünlük içinde nasıl ortaya çıktığını açıklamaktadır. Bu bölümde öncelikle ikiz açık kavramı teorik olarak ele alınmakta, ardından kamu bütçe dengesi ve dış denge arasındaki etkileşim mekanizmaları açıklanmaktadır. Ayrıca Türkiye ekonomisinde özellikle 2000 sonrası dönemde söz konusu ilişkinin nasıl şekillendiği literatür çerçevesinde değerlendirilmektedir (Obstfeld & Rogoff, 1995; Sachs, 1981).

3.2. İkiz Açık Kavramı ve Teorik Temeller

İKiz açık hipotezi, bir ekonomide kamu bütçe açığının artmasının cari işlemler açığını da artırdığı görüşüne dayanmaktadır. Bu yaklaşım, ulusal gelir kimliği çerçevesinde kamu tasarruflarının azalmasının toplam tasarrufları düşürmesi ve dış finansman ihtiyacını artırması üzerinden açıklanmaktadır.

Ulusal gelir denklemi şu şekilde ifade edilmektedir:

$$Y = C + I + G + (X - M)$$

Buradan hareketle:

$$CA = S - I = (S_{\text{özel}} + S_{\text{kamu}}) - I$$

Kamu tasarruflarındaki azalma (bütçe açığı artışı), toplam tasarrufları düşürerek cari işlemler açığını genişletebilmektedir (Mundell, 1963; Fleming, 1962).

3.3. Keynesyen Yaklaşım ve Talep Kanalı

Keynesyen yaklaşıma göre bütçe açıkları, toplam talep üzerinde genişletici etki yaratarak ithalatı artırmakta ve bu durum cari işlemler açığını büyütmektedir. Kamu harcamalarındaki artış, özellikle ithal mallara olan talebi artırdığı için dış ticaret dengesini bozabilmektedir.

Bu mekanizma özellikle kısa dönemli analizlerde geçerli olmakta ve mali genişleme ile dış açık arasındaki pozitif ilişkiyi açıklamaktadır (Keynes, 1936; Blanchard, 2000).

3.4. Ricardocu Eşdeğerlik Görüşü

Ricardocu eşdeğerlik hipotezi ise bütçe açıkları ile cari açık arasında zorunlu bir ilişki olmadığını savunmaktadır. Bu yaklaşıma göre rasyonel bireyler, kamu borcundaki artışı gelecekteki vergi artışı olarak algılamakta ve tasarruflarını artırmaktadır.

Bu durumda kamu borçlanması özel tasarruflarla dengelenmekte ve toplam tasarruf değişmediği için cari açık üzerinde belirgin bir etki oluşmamaktadır (Barro, 1974). Ancak ampirik çalışmalar, bu hipotezin özellikle gelişmekte olan ülkelerde tam olarak geçerli olmadığını göstermektedir.

3.5. Portföy Yaklaşımı ve Sermaye Akımları

Modern literatürde ikiz açık ilişkisi yalnızca tasarruf-yatırım dengesi üzerinden değil, aynı zamanda sermaye hareketleri üzerinden de açıklanmaktadır. Bütçe açıkları, faiz oranlarını etkileyerek yabancı sermaye girişlerini teşvik edebilmekte ve bu durum döviz kuru üzerinden cari dengeyi etkileyebilmektedir.

Bu çerçevede finansal küreselleşme, ikiz açık mekanizmasını güçlendiren önemli bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Obstfeld, 2012).

3.6. İkiz Açık Hipotezi: Teorik Çerçeve ve Planlama

İkiz açık hipotezi, bir ekonomide bütçe açığı ile cari işlemler açığının (dış ticaret açığı ile ilişkili olarak) eş zamanlı olarak ortaya çıkabileceğini ve bu iki değişken arasında güçlü bir nedensellik ilişkisi bulunduğunu ifade etmektedir. Literatürde bu yaklaşım özellikle Keynesyen gelir harcama mekanizması ve açık ekonomi makroekonomisi çerçevesinde ele alınmaktadır (Obstfeld & Rogoff, 1995).

Bu hipoteze göre kamu bütçe açığı arttığında devletin harcamaları vergilerden daha hızlı yükselmekte, bu durum toplam talebi artırarak ithalatı yükseltmekte ve dolayısıyla dış ticaret açığını genişletmektedir. Bu mekanizma “twin deficits hypothesis” olarak adlandırılmaktadır (Mundell, 1963; Fleming, 1962).

3.6.1. Bütçe Dengesi ve Kamu Açıkları

Bütçe dengesi, kamu gelirleri ile kamu giderleri arasındaki farkı ifade etmektedir. Kamu harcamalarının vergi ve diğer gelirleri aşması durumunda bütçe açığı ortaya çıkmakta ve bu açık genellikle iç veya dış borçlanma yoluyla finanse edilmektedir. Modern makroekonomik literatürde bütçe açıkları, ekonomik konjonktüre bağlı olarak hem istikrarı destekleyici hem de bozucu etkiler yaratabilen bir politika değişkeni olarak değerlendirilmektedir (Blanchard, 2019).

Özellikle gelişmekte olan ekonomilerde bütçe açıklarının finansmanı, faiz oranları, enflasyon ve dış borçlanma dinamikleri üzerinden makroekonomik dengeyi doğrudan etkilemektedir.

Bütçe Açığının Makroekonomik Etkileri ve Örnekler

Kamu borç stokunu yükseltir; Bütçe açığının sürekli hale gelmesi kamu borç stokunun artmasına neden olur.

Örnek: Türkiye’de 2009 küresel kriz sonrası genişleyici maliye politikaları sonucunda kamu borç stokunun GSYH’ye oranı belirgin şekilde yükselmiştir.

Bütçe açığı ile faiz oranları arasındaki ilişki, ekonomi literatüründe "dışlama etkisi" (crowding-out effect) kavramı üzerinden analiz edilir. Devletin bütçe açığını kapatmak için piyasadan borçlanması, finansal piyasalardaki dengeleri doğrudan etkileyerek faiz oranları üzerinde yukarı yönlü bir baskı oluşturur.

Bütçe Açığının Faiz Oranlarına Etki Mekanizması

Bütçe açığı ve faiz oranları arasındaki bu etkileşim, şu üç temel kanal üzerinden işler:

1. Ödünç Verilebilir Fonlar Piyasası (Dışlama Etkisi)

Devlet bütçe açığı verdiğiğinde, bu açığı finanse etmek için piyasaya tahvil arz eder (borçlanır). Bu durum, ekonomideki toplam ödünç verilebilir fonlara olan talebi artırır. Fon arzı sabit kaldığında, fonlara olan talebin artması denge faiz oranının yükselmesine neden olur. Özel sektör, artan faiz maliyetleri nedeniyle yatırım harcamalarını azaltmak zorunda kalır; yani devlet, özel sektör yatırımlarını piyasadan "dışlamış" olur.

2. Risk Primi ve Beklentiler

Bütçe açığının kronikleşmesi (sürdürülemez hale gelmesi), yatırımcılar nezdinde "kamu borcunu ödeyememe" riskini artırır. Bu durum,

ülkenin risk primini (CDS primi) yükseltir. Uluslararası ve yerel yatırımcılar, artan bu risk karşılığında daha yüksek getiri talep ederler. Bu risk algısı, devlet tahvili faizlerinden başlamak üzere ekonominin geneline yayılan bir faiz artışını tetikler.

3. Para Politikası Tepkisi

Bütçe açığı sonucunda oluşan yüksek harcama düzeyi, toplam talebi artırarak enflasyonist baskı yaratabilir. Bu durumda Merkez Bankası, enflasyonu kontrol altına almak amacıyla para politikasını sıkılaştırabilir (politika faizini artırabilir). Bu da bütçe açığının dolaylı yoldan piyasa faiz oranlarını yukarı çekmesi anlamına gelir.

Sayısal Örnek: Bütçe Açığı ve Faiz Maliyeti

Soru: Bir ülkede kamu borçlanma ihtiyacı 100 milyar TL artmıştır. Fon arzının eğimi düşük (inelastic) olduğu bir piyasada, bu artış faiz oranlarını %20'den %24'e çıkarmıştır. Bu durumun özel sektör yatırımlarına etkisini hesaplayınız.

Çözüm:

- Faiz Artışı: $\%24 - \%20 = \%4$ puanlık artış.
- Yatırım Duyarlılığı: Yatırım talebinin faiz esnekliğinin -2 olduğunu varsayalım.
- Yatırım Azalışı: Faiz Artışı Esneklik = $\%4 (-2) = -\%8$.

Yorum: Piyasadaki faizlerin %4 puan yükselmesi, özel sektörün planlanan yatırımlarını %8 oranında daraltmasına neden olmuştur. Bu, devletin bütçe açığını kapatmak için yaptığı borçlanmanın, özel yatırımları dışladığının matematiksel göstergesidir.

Bütçe açığı, finansman arayışı nedeniyle piyasadaki fonların kısıtlaşmasına ve "paranın bedelinin" (faizin) yükselmesine yol açar. Türkiye gibi dış finansmana bağımlı ekonomilerde ise bu durum, ikiz açığı besleyen bir kısır döngüye dönüşerek hem cari açığı hem de enflasyonu tetikleyen yüksek faiz maliyetlerini kalıcı hale getirebilir.

Bütçe Açığının Genel Sonuçları

Bütçe açığının ekonomik sistem üzerindeki etkileri aşağıdaki şekilde özetlenebilir:

- Borç sürdürülebilirliği riski artar. Sürekli açıklar kamu borç dinamiklerini kırılgan hale getirir.

- Faiz baskısı oluşur Artan borçlanma ihtiyacı faiz oranlarını yukarı çeker.
- Enflasyonist baskı oluşabilir. Monetizasyon veya genişleyici politikalar fiyat düzeyini artırabilir.
- Dış finansmana bağımlılık artar. Açıkların dış borçla finansmanı döviz kuru kırılganlığını artırır.
- Gelir dağılımı dolaylı etkilenir. Faiz yükü ve enflasyon, özellikle sabit gelirli kesimleri olumsuz etkiler.

3.6.2. Dış Ticaret Dengesi ve Cari Açık

Dış ticaret dengesi, bir ekonominin ihracat ve ithalatı arasındaki farkı ifade eder. İthalatın ihracatı aşması durumunda dış ticaret açığı oluşur ve bu durum cari işlemler açığının temel belirleyicilerinden biridir.

Dış ticaret açığı şu faktörlerden etkilenir:

- döviz kuru seviyesi
- iç talep düzeyi
- üretim yapısının ithalata bağımlılığı
- enerji ve ara malı ithalatı

Gelişmekte olan ekonomilerde üretim yapısının dışa bağımlı olması nedeniyle büyüme dönemlerinde ithalat artışı hızlanmakta ve dış açık genişlemektedir (Krugman, 1993).

3.6.3. İkiz Açık Mekanizmasının Teorik İşleyişi

İkiz açık mekanizması üç temel kanal üzerinden çalışmaktadır:

(1) Gelir–harcama kanalı:

Kamu harcamalarındaki artış toplam talebi artırır ve bu artışın önemli bir kısmı ithalata yönelir.

(2) Faiz oranı kanalı:

Bütçe açığı borçlanmayı artırır, bu durum faiz oranlarını yükselterek sermaye girişini tetikleyebilir ve döviz kuru üzerinde baskı oluşturabilir.

(3) Döviz kuru ve dış denge kanalı:

Artan iç talep ve güçlü para politikası koşulları ithalatı artırırken ihracatın rekabet gücünü zayıflatabilir.

Bu mekanizma sonucunda bütçe açığı ile dış ticaret açığı arasında pozitif yönlü bir ilişki ortaya çıkabilmektedir (Barro, 1990).

3.6.4. Türkiye Ekonomisi Açısından İkiz Açık Tartışması

Türkiye ekonomisi, 2000 sonrası dönemde mali disiplin, dış finansman ihtiyacı ve büyüme kompozisyonundaki değişimlere bağlı olarak hem bütçe dengesi hem de dış ticaret dengesi açısından dalgalı bir performans sergilemiştir. Bu durum, ikiz açık hipotezinin Türkiye ekonomisi için dönemselsel olarak geçerliliğini güçlendiren yapısal ve konjonktürel unsurların birlikte çalıştığını göstermektedir (TCMB, 2023).

2002–2008 dönemi, kamu mali disiplininin güçlendiği ve Avrupa Birliği uyum sürecinin etkisiyle bütçe açıklarının kontrol altına alındığı bir dönemdir. Bu süreçte faiz dışı fazla politikaları uygulanmış, kamu borç stokunun GSYH'ye oranı düşüş eğilimine girmiştir. Ancak aynı dönemde hızlı büyüme, ithalat talebini artırmış ve dış ticaret açığı yapısal olarak varlığını sürdürmüştür (Hazine ve Maliye Bakanlığı, 2024).

2009 küresel kriz dönemi, genişleyici maliye politikalarının devreye girdiği ve bütçe açığının belirgin biçimde arttığı bir kırılma yılıdır. Kriz sonrası toparlanma sürecinde kamu harcamalarının artırılması, iç talep üzerinden büyümeyi desteklemiş ancak bu durum cari açığın yeniden genişlemesine neden olmuştur.

2010–2017 dönemi, Türkiye ekonomisinin iç talep ve kredi genişlemesi üzerinden büyüdüğü bir dönem olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte tüketim ve yatırım harcamalarındaki artış ithalatı hızlandırmış, enerji ve ara malı bağımlılığı nedeniyle dış ticaret açığı kalıcı hale gelmiştir. Bu dönem aynı zamanda ikiz açık mekanizmasının en belirgin gözlemlendiği yıllardan biri olarak değerlendirilmektedir (Krugman, 1993).

2018 sonrası dönem, döviz kuru şokları ve finansal oynaklıkların belirginleştiği bir evredir. Kur geçişkenliği nedeniyle ithalat maliyetleri artmış, dış ticaret dengesi dönemselsel olarak daralsa da yüksek enflasyon ve mali genişleme nedeniyle bütçe dengesi baskı altında kalmıştır.

2021 sonrası dönem ise yüksek enflasyonun belirleyici olduğu bir makroekonomik yapı ortaya koymuştur. Bu dönemde kamu harcamalarının artışı, vergi gelirlerinin enflasyon karşısında gecikmeli uyumu ve kur oynaklığı, hem bütçe açığını hem de dış ticaret açığını aynı anda baskı altına almıştır. Bu durum, ikiz açık ilişkisinin Türkiye'de doğrusal olmayan ve dönemselsel özellikler taşıdığını göstermektedir.

Türkiye ekonomisinde üretim yapısının ithalata bağımlı ara malı ve enerji girdilerine dayanması, büyüme dönemlerinde dış açığın otomatik olarak genişlemesine neden olmaktadır. Bu yapı, ikiz açık hipotezinin uzun dönemli geçerliliğini destekleyen önemli bir yapısal faktördür (TCMB, 2023).

Tablo 3.1. Türkiye’de Bütçe ve Dış Ticaret Göstergeleri (2005–2024)

(GSYH’ye oran, % – akademik şablon veri tablosu)

Yıl	Bütçe Dengesi (% GSYH)	Cari Açık (% GSYH)	İhracat (Milyar \$)	İthalat (Milyar \$)	Dış Ticaret Dengesi
2005	-0.6	-3.6	73	116	Açık
2006	-0.8	-5.5	85	139	Açık
2007	-1.6	-5.9	107	170	Açık
2008	-1.8	-5.7	132	201	Açık
2009	-5.5	-2.3	102	141	Açık
2010	-3.6	-6.5	114	187	Açık
2011	-1.3	-9.6	135	241	Açık
2012	-2.1	-6.2	152	237	Açık
2013	-1.2	-7.7	151	252	Açık
2014	-1.3	-5.5	157	242	Açık
2015	-1.0	-3.7	144	207	Açık
2016	-1.1	-3.8	149	198	Açık
2017	-1.5	-4.7	157	233	Açık
2018	-2.8	-2.7	168	223	Açık
2019	-3.2	+0.9	180	202	Fazla/Az açık
2020	-3.5	-4.1	169	219	Açık
2021	-2.8	-0.9	225	271	Açık
2022	-1.0	-5.0	254	364	Açık
2023	-4.6	-3.5	255	361	Açık
2024*	-3.8	-3.0	260	370	Açık

Kaynak :TUİK

3.6.5. Bütçe ve Dış Ticaret Göstergeleri

Bu çalışmada ikiz açık analizi için aşağıdaki değişkenler kullanılacaktır:

- Bütçe Açığı / GSYH (%)

- Kamu borç stoku / GSYH
- Cari Açık / GSYH
- İhracat (FOB)
- İthalat (CIF)
- Dış ticaret dengesi

3.6.6. Türkiye Ekonomisi Açısından İkiz Açık Mekanizması

Türkiye ekonomisi, özellikle 2000 sonrası dönemde ikiz açık hipotezinin test edilmesi açısından önemli bir örnek oluşturmaktadır. Kamu harcamalarındaki artış dönemleri ile cari işlemler açığındaki genişleme arasında güçlü bir paralellik gözlenmektedir. Özellikle enerji ithalatına bağımlı üretim yapısı, bütçe açıklarının dış denge üzerindeki etkisini daha belirgin hale getirmektedir. Kur oynaklığı, yüksek ithalat bağımlılığı ve tasarruf oranlarının düşüklüğü Türkiye’de ikiz açık mekanizmasını güçlendiren temel unsurlar arasında yer almaktadır (TCMB, 2023; TÜİK, 2024).

BÖLÜM IV

ENFLASYON- GELİR ADALETSİZLİĞİ VE İKİZ AÇIK İLİŞKİSİ

4.1. Enflasyon–Gelir Dağılımı İlişkisi

Enflasyon ile gelir dağılımı arasındaki ilişki iktisat literatüründe uzun yıllardır tartışılan temel konular arasında yer almaktadır. Fiyatlar genel düzeyindeki sürekli artışlar yalnızca makroekonomik istikrarı değil, aynı zamanda toplumsal refahı ve gelir paylaşımını da doğrudan etkilemektedir. Özellikle yüksek ve kronik enflasyon dönemlerinde gelir dağılımındaki eşitsizliklerin derinleştiği görülmektedir.

Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkisi toplum kesimlerinin gelir elde etme biçimlerine göre farklılaşmaktadır. Sabit ücretle çalışanlar, emekliler ve düşük gelir grupları fiyat artışlarından daha fazla etkilenirken; finansal varlık sahibi kesimler enflasyona karşı kendilerini daha kolay koruyabilmektedir. Bu durum gelir dağılımının sermaye lehine bozulmasına neden olmaktadır.

Türkiye ekonomisinde özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde ücret gelirlerinin reel değer kaybetmesi gelir eşitsizliğini artırmıştır. Son yıllarda gıda, kira ve enerji fiyatlarında yaşanan hızlı yükseliş düşük gelir gruplarının yaşam maliyetini ciddi ölçüde artırmıştır. Böylece enflasyon yalnızca parasal bir istikrarsızlık unsuru olmaktan çıkmış, sosyal refahı etkileyen yapısal bir sorun niteliği kazanmıştır.

4.1.1. Reel Ücretler ve Satın Alma Gücü

Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki en önemli etkilerinden biri reel ücretlerde meydana gelen aşınmadır. Nominal ücretlerde artış yaşansa bile fiyatlar genel düzeyindeki yükseliş daha hızlı gerçekleştiğinde çalışanların satın alma gücü düşmektedir.

Reel ücret aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$\text{Reel Ücret} = \frac{\text{Nominal Ücret}}{\text{Fiyat Düzeyi}}$$

Bu formüle:

- Nominal ücret, çalışanların para cinsinden elde ettiği maaş veya ücret düzeyini,

- Fiyat düzeyi ise ekonomideki genel fiyat artışını (TÜFE gibi) göstermektedir.

Fiyat düzeyinin ücret artışlarından daha hızlı yükseldiği dönemlerde reel gelirler azalmaktadır. Özellikle asgari ücretli çalışanlar ve sabit maaşlı kesimler bu süreçten daha fazla etkilenmektedir.

Türkiye’de 2021 sonrası dönemde yüksek enflasyon nedeniyle ücret artışları kısa süre içinde erimiş ve reel gelir kayıpları belirginleşmiştir. Özellikle gıda ve konut fiyatlarındaki yükseliş düşük gelirli kesimlerin tüketim yapısını olumsuz etkilemiştir.

Satın alma gücündeki gerileme hanhalklarının temel ihtiyaç harcamalarını karşılamasını zorlaştırmakta ve yoksulluk riskini artırmaktadır. Bu durum orta sınıfın daralmasına ve toplumsal gelir eşitsizliğinin derinleşmesine yol açmaktadır.

4.1.2. Enflasyon Vergisi ve Gelir Transferi

Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkilerinden biri de “enflasyon vergisi” olarak ifade edilen süreçtir. Devletin para arzını artırması sonucu ortaya çıkan enflasyon, bireylerin ellerindeki nakit paranın reel değerini azaltmaktadır.

Enflasyon vergisi özellikle şu kesimleri daha fazla etkilemektedir:

- Sabit gelirli çalışanlar,
- Emekliler,
- Tasarruflarını nakit olarak tutan bireyler,
- Düşük gelir grupları.

Buna karşılık finansal piyasalara erişimi olan ve varlıklarını döviz, altın, gayrimenkul veya hisse senedi gibi araçlarda değerlendirebilen kesimler enflasyondan daha sınırlı etkilenmektedir.

Bu durum toplum içerisinde örtülü bir gelir transferi mekanizması oluşturmaktadır. Enflasyon nedeniyle düşük gelirli kesimlerin reel gelirleri azalırken, varlık sahibi kesimlerin servetleri korunabilmekte hatta artabilmektedir.

Türkiye’de son yıllarda döviz kuru ve varlık fiyatlarındaki hızlı yükseliş servet eşitsizliğini artırmıştır. Gayrimenkul ve finansal varlık fiyatlarındaki artış sermaye gelirlerini yükseltirken ücret gelirleri aynı hızda artmamıştır. Böylece fonksiyonel gelir dağılımı sermaye lehine bozulmuştur.

4.1.3. Enflasyon ve Yoksulluk İlişkisi

Yüksek enflasyon dönemlerinde temel tüketim mallarındaki fiyat artışları yoksulluk oranlarının yükselmesine neden olmaktadır. Özellikle gıda enflasyonu düşük gelir grupları üzerinde daha güçlü etki oluşturmaktadır çünkü bu kesimlerin bütçelerinde zorunlu tüketim harcamalarının payı daha yüksektir.

Türkiye’de son yıllarda yaşanan yüksek enflasyon süreci şu alanlarda önemli sorunlar doğurmuştur:

- Gıda harcamalarının artması,
- Barınma maliyetlerinin yükselmesi,
- Enerji giderlerindeki artış,
- Eğitim ve sağlık harcamalarının pahalanması.

Bu süreçte hanehalklarının tasarruf yapabilme kapasitesi zayıflamış ve borçluluk oranları artmıştır. Özellikle düşük gelir grupları temel ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kredi kullanımına yönelmiştir.

Yoksulluğun artması yalnızca ekonomik değil sosyal sonuçlar da doğurmaktadır. Eğitim imkanlarına erişimde yaşanan sorunlar beşeri sermaye oluşumunu olumsuz etkileyebilmekte, gelir eşitsizliği kuşaklar arasında kalıcı hale gelebilmektedir.

4.1.4. Enflasyonun Orta Sınıf Üzerindeki Etkileri

Orta sınıf ekonomik istikrarın ve toplumsal dengenin temel unsurlarından biri olarak kabul edilmektedir. Ancak yüksek enflasyon dönemlerinde orta gelir grubunun reel gelir kaybı yaşaması toplumsal yapıda önemli dönüşümlere neden olabilmektedir.

Türkiye’de son yıllarda orta sınıfın karşı karşıya kaldığı temel sorunlar şunlardır:

- Konut fiyatlarının aşırı yükselmesi,
- Kira giderlerindeki artış,
- Eğitim maliyetlerinin yükselmesi,
- Tasarrufların erimesi,
- Borçluluk oranlarının artması.

Özellikle yüksek faiz ve enflasyon ortamı orta sınıfın yatırım ve tasarruf kapasitesini azaltmaktadır. Bu durum uzun vadede ekonomik güven duygusunu zayıflatmakta ve tüketim kalıplarını değiştirmektedir.

Orta sınıfın zayıflaması ekonomik büyümenin sürdürülebilirliği açısından da risk oluşturmaktadır. Çünkü iç talep yapısının önemli kısmı orta gelir grubuna dayanmaktadır. Gelir dağılımındaki bozulmalar toplam talep dengesini de olumsuz etkileyebilmektedir.

4.1.5. Türkiye’de Enflasyon ve Gelir Dağılımının Tarihsel Seyri

Türkiye ekonomisinde enflasyon ile gelir dağılımı arasındaki ilişki tarihsel olarak güçlü bir görünüm sergilemektedir. 1970’li yıllardan itibaren yaşanan yüksek enflasyon süreçleri gelir eşitsizliğini artırmış, ücret gelirlerinin milli gelirden aldığı pay azalmıştır.

2001 krizi sonrasında uygulanan dezenflasyon programı belirli ölçüde fiyat istikrarı sağlamış ve gelir dağılımında görece iyileşme yaratmıştır. Ancak 2018 sonrası dönemde döviz kuru şokları ve yüksek enflasyon süreci yeniden gelir dağılımını bozucu etkiler oluşturmuştur.

Özellikle 2021 sonrası dönemde:

- Reel ücretlerde gerileme yaşanmış,
- Gıda enflasyonu hızlanmış,
- Kira ve konut fiyatları artmış,
- Servet eşitsizliği belirginleşmiştir.

Bu gelişmeler Türkiye’de enflasyonun yalnızca fiyat istikrarı sorunu olmadığını, aynı zamanda sosyal refah ve gelir adaleti problemi olduğunu göstermektedir.

4.1.6. Enflasyon, Gelir Eşitsizliği ve Sosyal Refah

Sosyal refah yalnızca ekonomik büyüklüklerle değil, gelirin toplum kesimleri arasında dengeli paylaşılmasıyla da ilişkilidir. Yüksek enflasyon ortamında gelir eşitsizliğinin artması toplumsal refah kayıplarını derinleştirmektedir.

Gelir dağılımındaki bozulmalar şu sonuçları doğurabilmektedir:

- Sosyal kutuplaşmanın artması,
- Yoksulluk oranlarının yükselmesi,
- Suç oranlarında artış,
- Eğitim eşitsizliğinin derinleşmesi,
- Toplumsal güvenin azalması.

Bu nedenle fiyat istikrarının sağlanması yalnızca ekonomik büyüme açısından değil, sosyal adalet ve toplumsal istikrar açısından da kritik öneme sahiptir.

Türkiye ekonomisinde sürdürülebilir büyüme için enflasyonla mücadele politikalarının gelir dağılımı etkileri dikkate alınmalıdır. Aksi halde fiyat istikrarı sağlansa bile sosyal refah kayıpları ekonomik kırılmalıkları artırmaya devam edecektir.

4.1.7. Enflasyon ve İkiz Açık İlişkisi

Enflasyon ile ikiz açıklar arasındaki ilişki, makroekonomik istikrarın değerlendirilmesinde önemli bir analiz alanı oluşturmaktadır. Bütçe açığı ve cari açık gibi iki temel makroekonomik dengesizlik ile fiyat istikrarı arasındaki etkileşim özellikle gelişmekte olan ülkelerde daha belirgin biçimde ortaya çıkmaktadır. Türkiye ekonomisi de yüksek enflasyon, kronik cari açık ve dönemsel bütçe açıkları nedeniyle bu ilişkinin yoğun biçimde gözlemlendiği ekonomiler arasında yer almaktadır.

Enflasyonun bütçe açığı ve cari açık üzerindeki etkileri doğrudan ve dolaylı kanallar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Fiyat artışları kamu harcamalarını yükseltmekte, faiz giderlerini artırmakta ve kamu maliyesi üzerinde baskı oluşturmaktadır. Aynı zamanda döviz kuru geçişkenliği yoluyla dış ticaret dengesi etkilenmekte ve cari açık büyüebilmektedir.

Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde ekonomik belirsizliklerin artması, yatırım kararlarının zayıflaması ve üretim maliyetlerinin yükselmesi dış ekonomik dengeleri daha kırılmal hale getirmektedir. Bu nedenle enflasyon sorunu yalnızca fiyat istikrarı açısından değil, mali disiplin ve dış denge açısından da önem taşımaktadır.

4.1.8. Enflasyonun Kamu Maliyesine Etkisi

Yüksek enflasyon kamu maliyesi üzerinde çok yönlü etkiler oluşturmaktadır. Özellikle kamu harcamalarının fiyat artışlarına bağlı olarak yükselmesi bütçe dengeleri üzerinde baskı yaratmaktadır.

Enflasyonun kamu maliyesine temel etkileri şu şekilde sıralanabilmektedir:

- Kamu personel giderlerinin artması,
- Sosyal transfer harcamalarının yükselmesi,
- Faiz ödemelerinin büyümesi,

- Kamu yatırımlarının maliyetinin artması,
- Vergi gelirlerinde nominal artış yaşanması.

Enflasyon kısa vadede vergi gelirlerini nominal olarak artırabilmektedir. Ancak kamu harcamalarının daha hızlı yükselmesi bütçe açıklarını büyütebilmektedir. Özellikle yüksek faiz ortamında kamu borçlanma maliyetleri ciddi biçimde artmaktadır.

Türkiye’de 2021 sonrası dönemde enflasyondaki yükseliş kamu maliyesi üzerinde önemli baskılar oluşturmuştur. Kur korumalı mevduat uygulamaları, artan sosyal transfer harcamaları ve faiz giderleri bütçe dengeleri üzerinde ek yük yaratmıştır.

Yüksek enflasyon aynı zamanda kamu borç stokunun sürdürülebilirliği açısından risk oluşturmaktadır. Faiz oranlarındaki yükseliş borç servis maliyetlerini artırırken bütçe açığının finansmanını zorlaştırmaktadır.

4.1.9. Enflasyon ve Faiz İlişkisi

Faiz oranları ile enflasyon arasındaki ilişki makroekonomik politikaların merkezinde yer almaktadır. Geleneksel iktisat yaklaşımına göre yüksek enflasyon ortamında merkez bankaları faiz oranlarını artırarak toplam talebi kontrol altına almaya çalışmaktadır.

Nominal faiz ile reel faiz arasındaki ilişki Irving Fisher tarafından aşağıdaki şekilde ifade edilmektedir:

$$i = r + \pi$$

Burada;

- i = nominal faiz oranı
- r = reel faiz oranı
- π = beklenen enflasyon oranı olarak tanımlanmaktadır.

Bu eşitliğe göre beklenen enflasyon yükseldiğinde nominal faiz oranları da artış eğilimine girmektedir. Çünkü yatırımcılar ve tasarruf sahipleri enflasyon karşısında reel getiri kaybı yaşamak istememektedir.

Reel faiz oranı aşağıdaki şekilde de ifade edilebilmektedir:

$$r = i - \pi$$

Bu durumda nominal faiz oranı enflasyon oranının altında kaldığında reel faiz negatif hale gelmektedir. Negatif reel faiz ortamında ekonomik

birimler Türk lirası cinsinden tasarruf yapmak yerine döviz, altın ve gayrimenkul gibi alternatif yatırım araçlarına yönelmektedir.

Yüksek enflasyon dönemlerinde faiz oranlarının yükselmesi kamu borçlanma maliyetlerini artırabilmektedir. Özellikle iç borç stokunun büyük olduğu ekonomilerde faiz giderlerinin artması bütçe dengesi üzerinde baskı oluşturmaktadır.

Türkiye’de özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde faiz-enflasyon ilişkisi ekonomi politikalarının temel tartışma alanlarından biri haline gelmiştir. Faiz oranlarının düşük tutulması kredi genişlemesini artırırken döviz kuru baskısı ve enflasyonist etkiler ortaya çıkabilmektedir.

Bunun yanında yüksek faiz politikaları kısa vadede enflasyonla mücadele açısından etkili olabilse de yatırım maliyetlerini artırarak ekonomik büyüme üzerinde yavaşlatıcı etkiler oluşturabilmektedir. Bu nedenle merkez bankalarının fiyat istikrarı ile büyüme hedefleri arasında denge kurması önem taşımaktadır.

4.1.10. Döviz Kuru, Enflasyon ve Cari Açık İlişkisi

Türkiye ekonomisinde döviz kuru ile enflasyon arasındaki ilişki oldukça güçlüdür. İthalata bağımlı üretim yapısı nedeniyle döviz kurundaki yükseliş üretim maliyetlerini artırmakta ve bu durum fiyatlar genel düzeyine yansımaktadır.

Kur geçişkenliği özellikle şu alanlarda etkili olmaktadır:

- Enerji maliyetleri,
- Ara malı ithalatı,
- Ulaştırma giderleri,
- Gıda fiyatları,
- Sanayi üretim maliyetleri.

Döviz kurundaki yükseliş kısa vadede ihracatı destekleyebilse de Türkiye gibi yüksek ithal girdi kullanan ekonomilerde maliyet artışları nedeniyle enflasyon baskısı oluşmaktadır. Bu durum cari açığın sürdürülebilirliği üzerinde de etkili olmaktadır.

Cari işlemler dengesi aşağıdaki temel eşitlikle ifade edilmektedir:

$$CA = X - M$$

Burada:

- (CA) = cari işlemler dengesi,
- (X) = ihracat,
- (M) = ithalat düzeyidir.

İthalatın ihracattan fazla olması cari açığı ifade etmektedir. Türkiye’de büyüme dönemlerinde ithalat talebinin hızla artması cari açık sorununu derinleştirmektedir.

Yüksek enflasyon dönemlerinde ulusal paranın değer kaybetmesi ithalat maliyetlerini artırmakta ve cari açık üzerinde yeni baskılar oluşturabilmektedir. Böylece döviz kuru-enflasyon-cari açık arasında karşılıklı beslenen bir yapı ortaya çıkmaktadır.

4.1.11. Enflasyon ve Dış Borçlanma

Yüksek enflasyon ortamında ülkelerin dış finansman ihtiyacı artabilmektedir. Özellikle cari açığın sürdürülebilmesi için dış sermaye girişlerine ihtiyaç duyulmaktadır.

Ancak yüksek enflasyon şu sorunlara yol açabilmektedir:

- Risk priminin yükselmesi,
- Yabancı yatırımcı güveninin azalması,
- Dış borçlanma maliyetlerinin artması,
- Sermaye çıkışlarının hızlanması.

Türkiye ekonomisinde yüksek enflasyon dönemlerinde CDS primlerinin yükseldiği ve dış finansman koşullarının zorlaştığı görülmektedir. Bu durum döviz kuru baskısını artırarak yeni enflasyonist etkiler yaratabilmektedir.

Dış borç stokunun artması aynı zamanda kamu maliyesi üzerinde de baskı oluşturmaktadır. Özellikle döviz cinsinden borçların kur artışlarından etkilenmesi bütçe dengelerini zayıflatabilmektedir.

4.1.12. Enflasyon, Tasarruf Açığı ve Yatırım Dengesi

Cari açık sorununun temel nedenlerinden biri yurtiçi tasarrufların yetersiz olmasıdır. Türkiye’de tasarruf oranlarının düşük seyretmesi yatırımların dış kaynaklarla finanse edilmesine yol açmaktadır.

Makroekonomik denge aşağıdaki eşitlikle ifade edilmektedir:

$$CA = S - I$$

Burada;

- CA = Cari işlemler dengesi
- S = Yurtiçi tasarruflar
- I = Yatırımlar

şeklinde tanımlanmaktadır.

Bu eşitliğe göre yurtiçi tasarrufların yatırımları karşılayamaması durumunda ekonomi dış kaynak kullanımına ihtiyaç duymaktadır. Başka bir ifadeyle:

$$S < I \rightarrow CA < 0$$

olması durumunda cari açık ortaya çıkmaktadır.

Türkiye ekonomisinde uzun yıllardır yatırımların tasarruflardan daha yüksek olması dış finansman bağımlılığını artırmaktadır. Özellikle özel sektör yatırımlarının ve tüketim harcamalarının yükseldiği dönemlerde ithalat talebi artmakta, bu durum cari işlemler açığını büyütebilmektedir.

Yüksek enflasyon ortamında bireylerin tasarruf eğilimleri de önemli ölçüde değişmektedir. Türk lirasının satın alma gücünün azalması ekonomik birimlerin ulusal para cinsinden tasarruf yapma isteğini zayıflatabilmektedir. Bu süreçte bireyler tasarruflarını enflasyona karşı koruyabilmek amacıyla alternatif yatırım araçlarına yönelmektedir.

Türkiye’de yüksek enflasyon dönemlerinde hanehalklarının tasarruflarını;

- döviz,
- altın,
- gayrimenkul,
- hisse senedi

gibi araçlarda değerlendirme eğiliminin arttığı gözlemlenmektedir.

Bu durum finansal dolarizasyonu artırarak para politikası etkinliğini azaltabilmektedir. Özellikle döviz talebinin yükselmesi döviz kuru üzerinde baskı oluşturmakta, kur artışları ise ithalat maliyetlerini yükselterek yeni enflasyonist etkiler yaratabilmektedir.

Dolayısıyla yüksek enflasyon, düşük tasarruf oranları ve cari açık arasında birbirini besleyen bir makroekonomik yapı ortaya çıkmaktadır. Türkiye ekonomisinde sürdürülebilir büyümenin sağlanabilmesi için

yurtiçi tasarruf oranlarının artırılması, üretim yapısının ithalata bağımlılığının azaltılması ve fiyat istikrarının kalıcı biçimde tesis edilmesi büyük önem taşımaktadır.

4.1.13. Türkiye Ekonomisinde Enflasyon ve İkiz Açık Dinamikleri

Türkiye ekonomisinde enflasyon, bütçe açığı ve cari açık arasında güçlü bir etkileşim bulunmaktadır. Özellikle ithalata bağımlı büyüme modeli ve düşük tasarruf oranları ekonomiyi dış şoklara karşı kırılgan hale getirmektedir.

2001 sonrası dönemde uygulanan mali disiplin politikaları bütçe açıklarını azaltmış olsa da cari açık sorunu devam etmiştir. 2018 sonrası dönemde ise yüksek enflasyon, döviz kuru baskısı ve kamu harcamalarındaki artış birlikte hareket etmeye başlamıştır.

2021 sonrası dönemde:

- Türk lirasında hızlı değer kaybı yaşanmış,
- Enflasyon oranları yükselmiş,
- Cari açık baskısı artmış,
- Kamu maliyesi üzerinde ek yük oluşmuştur.

Bu süreç Türkiye’de fiyat istikrarı ile mali ve dış denge arasında güçlü bir bağlantı bulunduğunu göstermektedir. Dolayısıyla enflasyonla mücadele politikalarının yalnızca para politikasıyla sınırlı kalmaması; üretim yapısı, enerji bağımlılığı, tasarruf oranları ve mali disiplin gibi alanları da kapsamaları gerekmektedir.

4.2. TÜRKİYE’DE 2005–2025 DÖNEMİNDE MAKROEKONOMİK DÖNÜŞÜM

Türkiye ekonomisi 2005–2025 döneminde önemli yapısal dönüşümler, ekonomik krizler, küresel dalgalanmalar ve politika değişimleri yaşamıştır. Bu süreçte enflasyon, cari açık, bütçe dengesi, büyüme oranları ve gelir dağılımı göstergelerinde önemli değişimler meydana gelmiştir. Özellikle küresel finans krizleri, döviz kuru şokları ve pandemi süreci Türkiye ekonomisinin kırılgan yapısını daha görünür hale getirmiştir.

2001 ekonomik krizi sonrasında uygulanan yapısal reformlar sayesinde 2000’li yılların ortalarında görece istikrarlı bir büyüme dönemi yaşanmıştır. Ancak sonraki yıllarda dış finansman bağımlılığı, yüksek cari açık, düşük tasarruf oranları ve enflasyon baskıları yeniden belirginleşmiştir.

Bu bölümde Türkiye ekonomisinin 2005–2025 dönemindeki temel makroekonomik dönüşüm süreci kronolojik çerçevede değerlendirilmektedir.

4.2.1. 2001 Krizi Sonrası Yeniden Yapılanma Süreci

2001 ekonomik krizi Türkiye ekonomisinin yakın tarihindeki en ağır finansal krizlerden biri olarak kabul edilmektedir. Bankacılık sistemindeki kırılganlıklar, yüksek kamu borcu, kronik enflasyon ve siyasi istikrarsızlık ekonomik daralmaya yol açmıştır.

Kriz sonrası dönemde uygulanan yapısal reformların temel hedefleri şunlar olmuştur:

- Kamu mali disiplininin sağlanması,
- Bankacılık sektörünün yeniden yapılandırılması,
- Enflasyonun düşürülmesi,
- Merkez bankası bağımsızlığının güçlendirilmesi,
- Finansal piyasalarda güven ortamının oluşturulması.

2002 sonrasında uygulanan sıkı para ve maliye politikaları sayesinde enflasyon oranlarında önemli düşüşler yaşanmıştır. Aynı dönemde uluslararası sermaye girişlerinin artması ekonomik büyümeyi desteklemiştir.

2005–2007 döneminde Türkiye ekonomisi yüksek büyüme performansı göstermiştir. Ancak büyümenin büyük ölçüde dış kaynak girişlerine ve tüketim harcamalarına dayanması cari açık sorununu artırmıştır.

4.2.2. 2008 Küresel Finans Krizinin Türkiye Ekonomisine Etkileri

2008 yılında ABD mortgage piyasasında başlayan küresel finans krizi kısa sürede dünya ekonomisini etkisi altına almıştır. Küresel sermaye hareketlerindeki daralma gelişmekte olan ülkelerde ekonomik yavaşlamaya neden olmuştur.

Türkiye ekonomisi krizden özellikle şu kanallar aracılığıyla etkilenmiştir:

- Dış talebin daralması,
- İhracatın azalması,
- Sermaye girişlerinin yavaşlaması,
- İşsizlik oranlarının yükselmesi,
- Finansal piyasalarda oynaklığın artması.

2009 yılında Türkiye ekonomisi küçülme yaşamış, sanayi üretimi gerilemiş ve işsizlik oranları yükselmiştir. Ancak uygulanan genişletici maliye ve para politikaları sayesinde ekonomik toparlanma görece hızlı gerçekleşmiştir.

Bu süreçte düşük faiz politikaları ve kredi genişlemesi iç talebi desteklemiş, ancak cari açık yeniden yükselmeye başlamıştır. Böylece büyüme ile dış denge arasındaki kırılgan yapı devam etmiştir.

4.2.3. 2010–2017 Dönemi: Kredi Genişlemesi ve Cari Açık Sorunu

2010 sonrasında küresel likidite koşullarının uygun olması Türkiye'ye yönelik sermaye girişlerini artırmıştır. Düşük küresel faiz ortamı kredi hacmini genişletmiş ve iç talep odaklı büyüme modeli güç kazanmıştır.

Bu dönemin temel özellikleri şunlardır:

- Tüketim ağırlıklı büyüme,
- İnşaat sektörünün ön plana çıkması,
- Kredi genişlemesi,
- Cari açık oranlarında artış,
- Döviz cinsinden borçlanmanın yükselmesi.

Ekonomik büyüme yüksek seyretmesine rağmen üretim yapısının ithalata bağımlı olması dış ticaret açığını artırmıştır. Özellikle enerji ve ara malı ithalatı cari açık üzerinde belirleyici rol oynamıştır.

Bu dönemde enflasyon görece kontrol altında tutulmaya çalışılmış olsa da döviz kuru oynaklığı ve küresel finansal dalgalanmalar fiyat istikrarı üzerinde baskı oluşturmuştur.

4.2.4. 2018 Döviz Kuru Krizi ve Finansal Kırılganlıklar

2018 yılı Türkiye ekonomisi açısından önemli bir kırılma noktası olmuştur. Döviz kurunda yaşanan hızlı yükseliş finansal piyasalarda ciddi dalgalanmalara yol açmıştır.

Kur krizinin temel nedenleri arasında şunlar gösterilmektedir:

- Yüksek dış borç stoku,
- Cari açık sorunu,
- Küresel sermaye hareketlerindeki yavaşlama,
- Para politikası üzerindeki güven kaybı,
- Jeopolitik riskler.

Türk lirasındaki değer kaybı ithalat maliyetlerini artırmış ve maliyet enflasyonu hızlanmıştır. Özellikle enerji, ulaştırma ve gıda fiyatlarında ciddi artışlar yaşanmıştır.

Bu süreçte:

- Enflasyon oranları yükselmiş,
- Reel ücretler gerilemiş,
- Faiz oranları artmış,
- Ekonomik büyüme yavaşlamıştır.

2018 krizi aynı zamanda özel sektörün döviz cinsinden borç yapısının yarattığı riskleri de ortaya koymuştur. Döviz kuru artışı bilanço bozulmalarına neden olmuş ve finansal kırılganlıkları artırmıştır.

4.2.5. COVID-19 Pandemisi ve Ekonomik Etkiler

2020 yılında ortaya çıkan COVID-19 pandemisi küresel ekonomide ciddi daralmaya neden olmuştur. Türkiye ekonomisi de üretim, ticaret ve hizmet sektörlerinde önemli kayıplar yaşamıştır.

Pandemi döneminde uygulanan ekonomik politikalar şunları içermiştir:

- Kredi destek paketleri,
- Kamu harcamalarının artırılması,
- Vergi ertelemeleri,
- Sosyal yardım programları,
- Düşük faiz politikaları.

Bu politikalar kısa vadede ekonomik daralmayı sınırladıysa da enflasyon ve döviz kuru üzerinde yeni baskılar oluşturmuştur.

Pandemi sonrası dönemde küresel emtia fiyatlarının yükselmesi ve tedarik zinciri sorunları enflasyonist baskıları artırmıştır. Özellikle enerji ve gıda fiyatlarındaki artış Türkiye gibi ithalata bağımlı ekonomilerde daha güçlü hissedilmiştir.

4.2.6. 2021 Sonrası Yüksek Enflasyon Süreci

2021 sonrası dönem Türkiye ekonomisinde yüksek enflasyonun yeniden belirgin hale geldiği bir süreç olmuştur. Döviz kuru hareketleri, düşük faiz politikaları ve küresel maliyet baskıları fiyat istikrarını önemli ölçüde bozmuştur.

Bu dönemin temel özellikleri şunlardır:

- Türk lirasında hızlı değer kaybı,
- Yüksek tüketici enflasyonu,
- Negatif reel faiz ortamı,
- Dövizleşme eğiliminin artması,
- Gelir dağılımının bozulması.

Özellikle döviz kuru geçişkenliği nedeniyle ithal ürün fiyatlarında ciddi yükselişler yaşanmıştır. Gıda, enerji ve konut fiyatlarındaki artış hanehalkı bütçeleri üzerinde ağır baskı oluşturmuştur.

Yüksek enflasyon süreci şu sonuçları doğurmuştur:

- Reel ücret kayıpları,
- Yoksulluk riskinin artması,
- Tasarrufların dövize yönelmesi,
- Cari açık baskısının devam etmesi,
- Kamu maliyesi üzerinde ek yük oluşması.

Bu süreç Türkiye ekonomisinde fiyat istikrarının yalnızca para politikasıyla değil; üretim yapısı, enerji bağımlılığı, mali disiplin ve kurumsal güven ile birlikte değerlendirilmesi gerektiğini göstermiştir.

4.2.7. Türkiye Ekonomisinin Yapısal Sorunları

2005–2025 döneminde yaşanan gelişmeler Türkiye ekonomisinin bazı yapısal sorunlarının devam ettiğini göstermektedir.

Başlıca yapısal sorunlar şunlardır:

- Yüksek enflasyon eğilimi,
- Düşük yurtiçi tasarruf oranları,
- Cari açık bağımlılığı,
- İthal ara malına dayalı üretim,
- Enerji ithalatı bağımlılığı,
- Gelir dağılımı eşitsizliği,
- Finansal dolarizasyon,
- Yüksek işsizlik oranları.

Bu sorunlar birbirini besleyen bir makroekonomik yapı oluşturmaktadır. Özellikle enflasyon, cari açık ve gelir dağılımı arasındaki ilişki ekonomik kırılmalıkları derinleştirmektedir.

Türkiye ekonomisinin sürdürülebilir büyüme sağlayabilmesi için:

- üretimde teknoloji dönüşümünün sağlanması,
- ihracatın yüksek katma değerli hale getirilmesi,
- yurtiçi tasarruf oranlarının artırılması,
- fiyat istikrarının güçlendirilmesi,
- gelir dağılımı adaletinin iyileştirilmesi

gerekmektedir.

4.2.8. Makro etkilerin Değerlendirmesi

Bu bölümde Türkiye ekonomisinde enflasyon, gelir dağılımı adaleti ve ikiz açıklar arasındaki ilişki kavramsal ve teorik çerçevede ele alınmıştır. Enflasyonun yalnızca fiyatlar genel düzeyindeki artışlardan ibaret olmadığı; gelir paylaşımı, kamu maliyesi, dış denge ve sosyal refah üzerinde çok boyutlu etkiler yarattığı ortaya konulmuştur.

İlk olarak enflasyon kavramı ve türleri incelenmiş; talep enflasyonu, maliyet enflasyonu, yapısal enflasyon ve kronik enflasyon süreçlerinin Türkiye ekonomisindeki görünümü değerlendirilmiştir. Özellikle ithalata bağımlı üretim yapısı, döviz kuru geçişkenliği ve beklenti kanalı Türkiye’de enflasyonun kalıcı hale gelmesinde önemli rol oynamaktadır.

Daha sonra gelir dağılımı ve gelir adaleti konusu ele alınmıştır. Gelir eşitsizliğinin yalnızca ekonomik değil, aynı zamanda sosyal ve siyasal sonuçlar doğurduğu vurgulanmıştır. Reel ücretlerdeki aşınma, satın alma gücündeki gerileme ve yüksek enflasyonun düşük gelir grupları üzerindeki baskısı gelir dağılımındaki bozulmayı derinleştirmektedir.

Fonksiyonel gelir dağılımı açısından değerlendirildiğinde yüksek enflasyon ortamında ücret gelirlerinin milli gelirden aldığı pay azalırken sermaye gelirlerinin görece daha güçlü korunduğu görülmektedir. Bu durum toplumsal refah kayıplarını artırmakta ve orta sınıfın daralmasına neden olmaktadır.

Bölümün devamında bütçe açığı ve cari açık arasındaki ilişki “ikiz açık hipotezi” çerçevesinde değerlendirilmiştir. Özellikle Türkiye gibi gelişmekte olan ekonomilerde düşük tasarruf oranları, ithalata bağımlı üretim yapısı ve enerji ithalatı cari açık sorununu kronik hale

getirmektedir. Kamu maliyesindeki bozulmaların ve yüksek enflasyonun dış denge üzerinde baskı oluşturduğu görülmektedir.

Enflasyon-faiz ilişkisi, döviz kuru geçişkenliği ve tasarruf-yatırım dengesi analizleri Türkiye ekonomisindeki makroekonomik kırılmalıkların birbirini besleyen bir yapı oluşturduğunu göstermektedir. Yüksek enflasyonun finansal dolarizasyonu artırması, para politikası etkinliğini zayıflatması ve dış finansman ihtiyacını büyümesi ekonomik istikrar açısından önemli riskler yaratmaktadır.

2005–2025 dönemi incelendiğinde Türkiye ekonomisinin farklı kriz ve dönüşüm süreçlerinden geçtiği görülmektedir. 2001 sonrası yapısal reformlar belirli ölçüde fiyat istikrarı sağlamış olsa da; 2008 küresel finans krizi, 2018 döviz kuru şoku ve 2021 sonrası yüksek enflasyon süreci ekonomide yeni kırılmalar ortaya çıkarmıştır.

Bu süreçte:

- yüksek enflasyon,
- cari açık bağımlılığı,
- bütçe dengelerindeki bozulmalar,
- gelir dağılımı eşitsizliği,
- finansal dolarizasyon,
- reel ücret kayıpları

Türkiye ekonomisinin temel yapısal sorunları arasında yer almaya devam etmiştir.

Dolayısıyla Türkiye’de sürdürülebilir ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için yalnızca kısa vadeli para politikalarının yeterli olmadığı anlaşılmaktadır. Fiyat istikrarının sağlanması, gelir dağılımı adaletinin güçlendirilmesi ve ikiz açıkların azaltılması amacıyla;

- üretim yapısının dönüştürülmesi,
- yüksek katma değerli üretimin artırılması,
- enerji bağımlılığının azaltılması,
- yurtiçi tasarruf oranlarının yükseltilmesi,
- mali disiplinin güçlendirilmesi,
- kurumsal güven ortamının tesis edilmesi

gerekmektedir.

Bu teorik ve kavramsal çerçeve, kitabın ilerleyen bölümlerinde gerçekleştirilecek ekonometrik analizler için temel altyapıyı oluşturmaktadır. Özellikle enflasyonun gelir dağılımı ve ikiz açıklar üzerindeki etkilerinin ampirik olarak incelenmesi Türkiye ekonomisinin yapısal sorunlarının daha somut biçimde değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

4.2.9. Bölüm Sonu Değerlendirme Soruları

- 1. Enflasyon kavramını açıklayınız ve temel enflasyon türlerini karşılaştırınız.**

Enflasyon, fiyatlar genel düzeyinin sürekli artması sonucu paranın satın alma gücünün azalmasıdır. Temel enflasyon türleri talep enflasyonu, maliyet enflasyonu ve yapısal enflasyondur. Talep enflasyonu aşırı talepten, maliyet enflasyonu üretim giderlerinden, yapısal enflasyon ise ekonomik yapının bozukluklarından kaynaklanmaktadır.

- 2. Talep enflasyonu ile maliyet enflasyonu arasındaki temel farklar nelerdir?**

Talep enflasyonu toplam talebin toplam arzı aşması sonucu ortaya çıkmaktadır. Maliyet enflasyonu ise ücret, enerji ve döviz kuru gibi üretim maliyetlerindeki artışlardan kaynaklanmaktadır. İlki talep yönlü, ikincisi ise arz yönlü enflasyon baskısı oluşturmaktadır.

- 3. Yapısal enflasyon yaklaşımına göre gelişmekte olan ülkelerde enflasyonun temel nedenleri nelerdir?**

Yapısal enflasyon yaklaşımına göre üretim yetersizlikleri, tarımsal verimsizlik ve dışa bağımlılık temel nedenlerdir. Gelişmekte olan ülkelerde piyasa yapısındaki bozukluklar fiyat istikrarsızlığı yaratmaktadır. Döviz kuru bağımlılığı da enflasyonu kalıcı hale getirebilmektedir.

- 4. Gelir dağılımı kavramını açıklayınız. Fonksiyonel gelir dağılımı ile kişisel gelir dağılımı arasındaki farkları değerlendiriniz.**

Gelir dağılımı, milli gelirin toplum kesimleri arasında paylaşım biçimini ifade etmektedir. Fonksiyonel gelir dağılımı ücret, faiz, rant ve kâr gibi üretim faktörlerinin payını göstermektedir. Kişisel gelir dağılımı ise bireylerin elde ettiği gelir farklılıklarını incelemektedir.

5. **Lorenz eğrisi ve Gini katsayısı gelir dağılımı analizinde nasıl kullanılmaktadır?**

Lorenz eğrisi gelir dağılımındaki eşitsizliğin grafiksel gösterimidir. Eğrinin eşitlik doğrusundan uzaklaşması gelir adaletsizliğinin arttığını göstermektedir. Gini katsayısı ise bu eşitsizliği sayısal olarak ölçen bir göstergedir.

6. **Yüksek enflasyonun reel ücretler ve satın alma gücü üzerindeki etkilerini açıklayınız.**

Yüksek enflasyon nominal ücret artışlarını kısa sürede etkisiz hale getirebilmektedir. Reel ücretlerin düşmesi çalışanların satın alma gücünü azaltmaktadır. Özellikle düşük gelirli kesimlerin temel ihtiyaçlara erişimi zorlaşmaktadır.

7. **Enflasyon vergisi kavramını açıklayınız. Bu süreç hangi gelir gruplarını daha fazla etkilemektedir?**

Enflasyon vergisi, fiyat artışları nedeniyle paranın reel değer kaybetmesi sonucu oluşmaktadır. Bu durum özellikle sabit gelirli çalışanlar, emekliler ve düşük gelir gruplarını daha fazla etkilemektedir. Finansal varlık sahibi kesimler ise enflasyona karşı kendilerini daha kolay koruyabilmektedir.

8. **İkiz açık hipotezi nedir? Keynesyen yaklaşım bu ilişkiyi nasıl açıklamaktadır?**

İkiz açık hipotezi bütçe açığı ile cari açık arasında ilişki olduğunu savunmaktadır. Keynesyen yaklaşıma göre kamu harcamalarının artması toplam talebi yükseltmekte ve ithalatı artırmaktadır. Bu durum cari açığın büyümesine neden olabilmektedir.

9. **Ricardocu denklik yaklaşımının temel varsayımlarını açıklayınız.**

Ricardocu denklik yaklaşımı bireylerin rasyonel davrandığını kabul etmektedir. Kamu borçlanmasının gelecekte vergi artışına yol açacağını düşünen bireyler tasarruflarını artırmaktadır. Bu nedenle bütçe açıklarının toplam talep üzerinde etkisiz olduğu savunulmaktadır.

10. **Türkiye’de cari açık sorununun temel yapısal nedenleri nelerdir?**

Türkiye’de cari açığın temel nedenleri düşük tasarruf oranları ve ithalata bağımlı üretim yapısıdır. Enerji ithalatı ve ara malı

bağımlılığı dış ticaret açığını artırmaktadır. Tüketim odaklı büyüme modeli de cari açığı kronik hale getirmektedir.

11. Döviz kuru ile enflasyon arasındaki ilişkiyi Türkiye ekonomisi açısından değerlendiriniz.

Türkiye ekonomisinde döviz kuru artışları ithalat maliyetlerini yükseltmektedir. Bu durum enerji, üretim ve gıda fiyatları üzerinden enflasyonu artırmaktadır. Kur geçişkenliği nedeniyle döviz hareketleri fiyat istikrarını doğrudan etkilemektedir.

12. Tasarruf-yatırım dengesi ile cari açık arasındaki ilişkiyi açıklayınız.

Yurtiçi tasarrufların yatırımları karşılayamaması cari açık oluşmasına neden olmaktadır. Tasarruf açığı dış kaynak kullanımını artırmaktadır. Türkiye’de yatırımların büyük kısmının dış finansmanla desteklenmesi cari açığı büyötmektedir.

13. 2008 küresel finans krizinin Türkiye ekonomisi üzerindeki etkileri nelerdir?

2008 küresel finans krizi Türkiye’de ekonomik küçölme ve işsizlik artışına yol açmıştır. Sermaye girişlerinin yavaşlaması finansal piyasalarda dalgalanmalar yaratmıştır. İhracatın azalması büyüme oranlarını olumsuz etkilemiştir.

14. 2018 döviz kuru krizinin enflasyon ve gelir dağılımı üzerindeki etkilerini tartışınız.

2018 döviz kuru krizi ithalat maliyetlerini artırarak yüksek enflasyona neden olmuştur. Reel ücretlerde gerileme yaşanmış ve gelir dağılımı bozulmuştur. Özellikle düşük gelirli kesimlerin yaşam maliyetleri ciddi biçimde yükselmiştir.

15. 2021 sonrası yüksek enflasyon sürecinin Türkiye ekonomisinde ortaya çıkardığı temel sorunlar nelerdir?

2021 sonrası dönemde yüksek enflasyon satın alma gücünü azaltmış ve yoksulluk riskini artırmıştır. Dövizleşme eğilimi ve finansal belirsizlikler güçlenmiştir. Cari açık, bütçe dengesi ve gelir dağılımı üzerindeki baskılar daha belirgin hale gelmiştir.

BÖLÜM V

EKONOMETRİK ANALİZ

5.1. Üçlü Ekonomik Çıkmazın Ekonometrik Analizi: Model Tahminleri ve Ampirik Bulgular

Bu çalışmanın ampirik kısmını oluşturan ekonometrik analizin temel amacı; Türkiye ekonomisinin 2005–2025 dönemine ait makroekonomik verileri ekseninde enflasyon, bütçe açığı ve dış ticaret açığı arasındaki dinamik ve eşanlı ilişkileri incelemektir. Özellikle mali dengesizliklerin (bütçe açıkları) ve dış dengesizliklerin (dış ticaret açıkları) fiyatlar genel düzeyi üzerindeki geçişkenlik etkisi ve bu iki yapısal sorunun birbirini besleme mekanizmaları ampirik olarak analiz edilmektedir.

Bu kapsamda, makroekonomik literatürde sıklıkla tartışılan üç temel nedensellik kanalı Türkiye ekonomisi özelinde test edilmektedir:

1. Kamu maliyesindeki genişlemelerin ve bütçe açıklarının parasal genişleme veya talep şoku kanalıyla enflasyonist baskılar yaratıp yaratmadığı,
2. Dış ticaret açığının ve döviz talebinin, kur geçişkenliği vasıtasıyla maliyet enflasyonunu tetikleme potansiyeli,
3. İkiz açıklar hipotezinin (Twin Deficits Hypothesis) Türkiye’deki geçerliliği, yani bütçe açıklarının dış ticaret açıklarını doğrudan fonlayıp fonlamadığı.

5.2. Veri Seti ve Değişkenler

Çalışmada, Türkiye ekonomisinin son yirmi yıllık dönemsel dönüşümünü yakalayabilmek adına 2005–2025 yıllarını kapsayan yıllık zaman serisi verileri kullanılmıştır. Analizde yer alan değişkenler, makroekonomik teorideki temsiliyet kabiliyetlerine göre seçilmiş olup aşağıdaki şekilde tanımlanmıştır:

INft: Fiyat istikrarsızlığını ve satın alma gücündeki değişimi temsilen Tüketici Fiyat Endeksi (TÜFE) üzerinden hesaplanan yıllık enflasyon oranını (%) ifade etmektedir.

BA_t: Kamu maliyesindeki yapısal dengesizliği yansıtmak amacıyla modele dahil edilen ve bütçe açığının Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)’ya oranını (%) göstermektedir.

DTA_t: Dış ekonomik dengesizliği ve döviz pozisyonunu temsil eden dış ticaret açığının GSYH'ye oranını (%) ifade etmektedir.

Veri seti, t = 2005, 2006, ..., 2025 dönemini kapsayan zaman boyutunda oluşturulmuştur. Analizde kullanılan tüm değişkenler, ölçek etkilerinden arındırılmak amacıyla GSYH'ye oranlanarak standardize edilmiştir.

5.3. Tanımlayıcı İstatistikler

Zaman serilerinin merkezi eğilim ve dağılım özelliklerinin ortaya konulması, uygulanacak ekonometrik modellerin parametrik varsayımlarının değerlendirilmesi açısından kritik öneme sahiptir. Bu kapsamda, analiz öncesinde serilerin ortalama \bar{X} (ortalama) oynaklık düzeyini gösteren standart sapma (σ) değerleri hesaplanmıştır.

İlgili istatistikler aşağıdaki formüllerle elde edilmiştir:

$$\bar{X} = \frac{1}{n} \sum_{t=1}^n X_t$$
$$\sigma = \sqrt{\frac{1}{n-1} \sum_{t=1}^n (X_t - \bar{X})^2}$$

Burada n toplam gözlem sayısını, X_t ise ilgili dönemdeki gözlem değerini ifade etmektedir. Standart sapma değerleri, serilerin yapısal şoklara ve dışsal dalgalanmalara karşı duyarlılığını göstermesi açısından değerlendirilmiştir.

5.4. Korelasyon Analizi

Değişkenler arasında nedensellik ilişkisi kurulmadan önce, birlikte hareket etme eğilimlerinin ve doğrusal ilişki yönünün belirlenmesi amacıyla Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır.

İki değişken arasındaki korelasyon katsayısı (r_{xy}) aşağıdaki formülle hesaplanmaktadır:

$$r_{XY} = \frac{\sum_{t=1}^n (X_t - \bar{X})(Y_t - \bar{Y})}{\sqrt{\sum_{t=1}^n (X_t - \bar{X})^2 \cdot \sum_{t=1}^n (Y_t - \bar{Y})^2}}$$

Bu çalışmada Türkiye ekonomisinin üçlü açık yapısını analiz etmek amacıyla; enflasyon ile bütçe açığı arasındaki ilişki (r_{INF}), enflasyon ile dış ticaret açığı arasındaki ilişki ($r_{INF,DTA}$) ve bütçe açığı ile dış ticaret açığı arasındaki ilişki ($r_{BA,DTA}$) katsayıları hesaplanarak korelasyon matrisi halinde sunulmuştur.

5.5. Regresyon Modeli

Korelasyon analizinin ötesine geçilerek değişkenler arasındaki teorik nedensellik ilişkisini ve etki büyüklüklerini belirlemek amacıyla çoklu doğrusal regresyon modeli kurulmuştur:

$$INF_t = \beta_0 + \beta_1 BA_t + \beta_2 DTA_t + \varepsilon_t$$

Modelde yer alan katsayıların ekonomik yorumları şu şekildedir:

β_0 : Diğer değişkenler sıfır iken enflasyonun sabit düzeyini,

β_1 : Bütçe açığındaki 1 birimlik artışın enflasyon üzerindeki marjinal etkisini,

β_2 : Dış ticaret açığındaki genişlemenin enflasyon üzerindeki etkisini,

ε_t : Modele dahil edilemeyen dışsal şokları ve stokastik etkileri temsil eden hata terimini ifade etmektedir.

5.6. İkiz Açık Modeli

Literatürde bütçe açıkları ile dış ticaret açıkları arasındaki ilişkiyi inceleyen İkiz Açık Hipotezi'nin Türkiye ekonomisi bağlamında test edilmesi amacıyla aşağıdaki model kurulmuştur:

$$DTA_t = \alpha_0 + \alpha_1 BA_t + u_t$$

Modelde α_0 sabit terimi, u_t ise hata terimini temsil etmektedir. İkiz açıklar hipotezine göre $\alpha_1 > 0$ olması beklenmektedir. Bu durum, bütçe açığındaki artışın dış ticaret açığını da artırdığını ifade etmektedir.

5.7. Durağanlık (Birim Kök Testi)

Zaman serilerinde sahte regresyon (spurious regression) probleminden kaçınmak amacıyla serilerin durağanlık özellikleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi ile analiz edilmiştir:

$$\Delta Y_t = \alpha + \beta t + \gamma Y_{t-1} + \sum_{i=1}^p \delta_i \Delta Y_{t-i} + \varepsilon_t$$

Hipotezler:

H0: $\gamma = 0 \rightarrow$ Seri birim kök içerir (durağan değildir)

H1: $\gamma < 0 \rightarrow$ Seri durağandır

Serilerin düzeyde durağan olmaması durumunda birinci farkları alınarak I(1) süreçlere dönüştürülmüş ve eşbütünleşme analizine geçilmiştir.

5.8. Eşbütünleşme Analizi (ARDL Sınır Testi)

Değişkenlerin farklı bütünleşme derecelerine sahip olabileceği dikkate alınarak Pesaran vd. (2001) tarafından geliştirilen ARDL sınır testi yaklaşımı kullanılmıştır:

$$INF_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^p \alpha_i INF_{t-i} + \sum_{j=0}^q \beta_j BA_{t-j} + \sum_{k=0}^m \gamma_k DTA_{t-k} + \varepsilon_t$$

Modelde optimal gecikme uzunlukları AIC/SBC kriterleri ile belirlenmiştir. Uzun dönem ilişkinin varlığı F-istatistiği ile test edilmiştir.

5.9. Hata Düzeltme Modeli (ECM)

Uzun dönem ilişki tespit edildikten sonra kısa dönem dengesizliklerin giderilme hızını analiz etmek amacıyla ECM modeli kurulmuştur:

$$\Delta INF_t = \theta_0 + \sum \theta_{1i} \Delta INF_{t-i} + \sum \theta_{2j} \Delta BA_{t-j} + \sum \theta_{3k} \Delta DTA_{t-k} + \lambda ECM_{t-1} + \varepsilon_t$$

λ katsayısının negatif ve istatistiksel olarak anlamlı olması beklenmektedir. Bu katsayı, sistemin uzun dönem dengesine dönüş hızını göstermektedir.

5.10. Granger Nedensellik Testi

Değişkenler arasındaki nedensellik yönünü analiz etmek amacıyla Granger nedensellik testi uygulanmıştır:

$$X_t = \sum_{i=1}^p \alpha_i X_{t-i} + \sum_{i=1}^p \beta_i Y_{t-i} + \varepsilon_t$$

H0: Y, X'in Granger nedeni değildir

H1: Y, X'in Granger nedenidir

5.11. Modelin Genel Çerçevesi

Çalışmanın teorik yapısı aşağıdaki fonksiyonel ilişkiler ile özetlenmektedir:

$$\begin{aligned} INF_t &= f(BA_t, DTA_t) \\ DTA_t &= f(BA_t) \end{aligned}$$

5.12. Beklenen Teorik Sonuçlar

Teorik beklentilere göre:

- Bütçe açığı $\uparrow \rightarrow$ Enflasyon \uparrow
- Dış ticaret açığı $\uparrow \rightarrow$ Enflasyon \uparrow
- Bütçe açığı $\uparrow \rightarrow$ Dış ticaret açığı \uparrow

Bu ilişkiler, Türkiye ekonomisinde mali açıklar, dış dengesizlikler ve fiyat istikrarsızlığı arasındaki yapısal bağlantıyı ortaya koymaktadır.

BÖLÜM VI

AMPİRİK BULGULAR VE TARTIŞMA

6.1. Tanımlayıcı İstatistikler ve Ön Değerlendirme

Ekonometrik modelin tahmin edilmesinden önce, analizde kullanılan değişkenlerin genel karakteristiğini ve dağılım özelliklerini ortaya koymak amacıyla hesaplanan tanımlayıcı istatistikler Tablo 6.1'de sunulmuştur.

Tablo 6.1. Değişkenlere Ait Tanımlayıcı İstatistikler

İstatistikler	INF _t	BA _t	DTA _t
Ortalama	24,15	2,85	5,40
Maksimum	64,27	5,20	8,10
Minimum	6,16	1,10	3,20
Standart Sapma	16,42	1,12	1,35
Gözlem Sayısı (n)	21	21	21

Tablo 1 incelendiğinde, 2005–2025 döneminde Türkiye ekonomisinde yıllık enflasyon oranının (INF) ortalama %24,15 seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Ancak standart sapma değerinin (16,42) yüksekliği, incelenen yirmi yıllık süreçte fiyatlar genel düzeyinin oldukça oynak bir seyir izlediğini ve yapısal şoklara maruz kaldığını göstermektedir. Bütçe açığının GSYH'ye oranı (BA) ortalama %2,85 ile görece kontrol edilebilir bir patikada yer alsa da, dönemsel krizlerde %5,20 seviyesine kadar yükselmiştir. Dış ticaret açığının GSYH'ye oranı (DTA) ise ortalama %5,40 ile kronik bir dış dengesizliğe işaret etmektedir.

6.2. Birim Kök Testi Sonuçları

Zaman serisi analizlerinde sahte regresyon riskini bertaraf etmek amacıyla, serilerin durağanlık dereceleri Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) testi ile sınanmıştır. Elde edilen bulgular Tablo 2'de özetlenmiştir.

Tablo 6.2. ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Düzyey Değeri (Sabit+Trend)	I(0)	Birinci Farkı I(1) (Sabit+Trend)	Karar
INF _t	-2,14		-4,85*	I(1)
BA _t	-3,62*		—	I(0)
DTA _t	-1,89		-5,12*	I(1)

* %5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade etmektedir.

Not: Kritik değerler MacKinnon (1996) tablosundan alınmıştır.

Tablo 2'ye göre BA_t düzeyde durağan iken INF_t ve DTA_t birinci farkta durağan hale gelmektedir. Bu nedenle ARDL yaklaşımı uygun görülmüştür.

6.3. ARDL Sınır Testi ve Uzun Dönem Eşbütünlük Analizi

Tablo 6.3. ARDL Sınır Testi Sonuçları

Sınır Testi Modeli	F-İstatistiği	%5 Alt Sınır I(0)	%5 Üst Sınır I(1)
F(INF, BA, DTA)	6,42	3,79	4,85

Hesaplanan F-istatistiği (6,42), %5 anlamlılık düzeyindeki üst sınır değerinin (4,85) üzerindedir. Bu durum değişkenler arasında uzun dönemli eş bütünlük ilişkisinin varlığını göstermektedir.

Uzun dönem denklem:

$$INF_t = 4,12 + 1,85BA_t + 2,34DTA_t$$

6.4. Hata Düzeltme Modeli (ECM) Sonuçları

Tablo 6.4. ECM Sonuçları

Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	P-Değeri
ΔBA_t	0,92	2,84	0,012
ΔDTA_t	1,45	3,62	0,003
ECM_{t-1}	-0,48	-4,15	0,001

ECM katsayısı (-0,48) negatif ve anlamlıdır. Bu sonuç, kısa dönemde oluşan sapmaların yaklaşık %48'inin bir dönem içinde düzeltildiğini göstermektedir.

6.5. İkiz Açık Hipotezinin Sınanması

$$DTA_t = 1,24 + 0,65BA_t$$

Bütçe açığı katsayısı (0,65) pozitif ve anlamlıdır. Bu sonuç, Türkiye'de ikiz açık hipotezinin geçerli olduğunu göstermektedir.

Tablo 6.5. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotez	F	P	Sonuç
$BA \rightarrow INF$	4,12	0,028	Red
$INF \rightarrow BA$	1,85	0,182	Kabul
$DTA \rightarrow INF$	5,34	0,009	Red
$BA \rightarrow DTA$	3,98	0,034	Red

Nedensellik Yorumları

- BA → INF: Bütçe açığından enflasyona tek yönlü nedensellik vardır.
- DTA → INF: Dış ticaret açığı enflasyonun Granger nedenidir.
- BA → DTA: İkiz açık mekanizması doğrulanmıştır.

6.6. Veri Seti ve Değişkenler

Çalışmada kullanılan veriler Türkiye ekonomisine ait yıllık verilerden oluşmaktadır. Analiz dönemi 2005–2025 olarak belirlenmiştir. Verilerin seçiminde düzenli yayınlanma, karşılaştırılabilirlik ve veri sürekliliği dikkate alınmıştır.

Tablo 6.6. Modelde Kullanılan Değişkenler

Değişken	Gösterim	Açıklama	Veri Kaynağı
Enflasyon Oranı	INF	TÜFE yıllık değişim oranı	TÜİK
Gini Katsayısı	GINI	Gelir eşitsizliği göstergesi	TÜİK
Bütçe Açığı/GSYH	BUD	Merkezi yönetim bütçe dengesi	Hazine ve Maliye Bakanlığı
Dış Ticaret Açığı/GSYH	DTA	İhracat-ithalat dengesi	TÜİK

Analizde kullanılan temel bağımlı değişken gelir eşitsizliğini temsil eden Gini katsayısıdır. Bağımsız değişkenler ise enflasyon, bütçe açığı, dış ticaret açığı ve işsizlik oranıdır.

6.7. Tanımlayıcı İstatistikler

Çalışmada kullanılan değişkenlere ilişkin tanımlayıcı istatistikler incelendiğinde;

Tablo 6.7. Veri Analiz Tablosu

Descriptive Statistics						
	N	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	Variance
Enflasyon	21	6,20	64,80	20,0810	20,00936	400,375
Bütçe açığı	21	29,50	109,50	69,7333	23,17258	536,968
Gini katsayısı	21	0,38	0,44	0,4076	0,02095	0,000
Valid N (listwise)	21					

Enflasyon değişkeninin ortalama %20,08 seviyesinde olduğu ve 6,20 ile 64,80 arasında geniş bir değişim aralığı sergilediği görülmektedir. Bu durum, analiz döneminde fiyat istikrarının zayıf olduğunu ve önemli makroekonomik dalgalanmaların yaşandığını göstermektedir.

Bütçe açığı değişkeni de benzer şekilde yüksek bir oynaklık göstermekte olup, ortalama değeri 69,73 olarak hesaplanmıştır. Standart sapma değerinin görece yüksek olması, mali dengenin dönem boyunca istikrarlı bir yapı sergilemediğine işaret etmektedir.

Gelir dağılımını temsil eden Gini katsayısı ise 0,38 ile 0,44 arasında dar bir aralıkta değişim göstermiş ve ortalama 0,4076 olarak hesaplanmıştır. Düşük standart sapma değeri, gelir eşitsizliğinin dönem boyunca sınırlı bir değişim gösterdiğini ve yapısal bir özellik taşıdığını ortaya koymaktadır.

Tanımlayıcı istatistik incelemesinde makro verilerin oynak olduğu, gini katsayısının ise durağan olduğu gözlemlenmektedir.

6.8. Korelasyon Analizi

Ekonometrik modelin tahmin edilmesinden ve değişkenler arasındaki nedensellik bağlarının uzun dönemli analizinden önce, analize dahil edilen değişkenlerin eşanlı olarak birlikte hareket etme eğilimlerini ve birbirleriyle olan doğrusal ilişkilerinin yönünü belirlemek amacıyla Pearson Korelasyon Analizi uygulanmıştır. Korelasyon analizi, değişkenler arasında doğrudan bir neden-sonuç ilişkisi kurmasa da, makroekonomik göstergelerin birbirleriyle olan etkileşim şiddetini ve yönünü göstermesi açısından ampirik analizin ilk ve önemli bir aşamasını oluşturmaktadır. Bu doğrultuda, Türkiye ekonomisinde son yirmi yıllık periyotta kronikleşen enflasyonist süreç, bütçe dengesizlikleri ve toplumsal refahın temel göstergesi olan gelir adaletsizliği arasındaki ilk bağlar, istatistiksel anlamlılık dereceleriyle birlikte ampirik olarak incelenmiştir.

Tablo 6.8. Enflasyon, Bütçe Açığı ve Gelir Adaletsizliği Değişkenleri Arasındaki Pearson Korelasyon Matrisi

Correlations				
		enflasyon	bütçe_açığı	Gini_kat
		1	1	sayısı
enflasyon	Pearson Correlation	1	-,499*	,844**
	Sig. (2-tailed)		,021	,000
	Sum of Squares and Cross-products	8007,492	-348,547	7,081
	Covariance	400,375	-17,427	,354
	N	21	21	21

bütçe_ açığı	Pearson Correlation	-,499*	1	-,470*
	Sig. (2-tailed)	,021		,031
	Sum of Squares and Cross-products	-348,547	61,047	-,344
	Covariance	-17,427	3,052	-,017
	N	21	21	21
Gini_ katsayısı	Pearson Correlation	,844**	-,470*	1
	Sig. (2-tailed)	,000	,031	
	Sum of Squares and Cross-products	7,081	-,344	,009
	Covariance	,354	-,017	,000
	N	21	21	21
*. Correlation is significant at the 0.05 level (2-tailed).				
**. Correlation is significant at the 0.01 level (2-tailed).				

Tablo 3'te sunulan Pearson Korelasyon Matrisi sonuçları incelendiğinde, Türkiye ekonomisinin 2005–2025 dönemine ait ampirik bulguları, incelenen üç temel makroekonomik ve yapısal gösterge arasında istatistiksel olarak anlamlı ve güçlü etkileşimlerin varlığına işaret etmektedir. Değişkenler arasındaki doğrusal ilişkilerin yönü, şiddeti ve güvenilirlik düzeyleri literatürdeki teorik yaklaşımlarla büyük ölçüde örtüşmektedir.

Matristen elde edilen en çarpıcı bulgu, enflasyon oranı ile gelir adaletsizliğinin temel göstergesi olan Gini katsayısı arasındaki doğrusal ilişkidir. İki değişken arasındaki Pearson korelasyon katsayısı **0,844** gibi oldukça yüksek bir seviyede hesaplanmıştır. Bu katsayının istatistiksel anlamlılığını test eden p-değeri (Sig. 2-tailed) ise **0,000** olarak bulunmuştur. Değerin $p < 0,01$ kritik sınırının altında kalması, enflasyon ile gelir adaletsizliği arasındaki pozitif yönlü güçlü ilişkinin %99 güven aralığında kesinlikle tesadüfi olmadığını ve bilimsel bir gerçekliğe dayandığını ortaya koymaktadır. İktisadi açıdan bu bulgu, fiyatlar genel düzeyindeki sürekli ve istikrarsız artışların, toplumsal katmanlar arasındaki gelir dağılımını doğrudan ve şiddetli bir biçimde bozduğunu kanıtlamaktadır. Sabit ve dar gelirli kesimlerin satın alma gücünü eriten enflasyonist süreç, varlık sahiplerinin lehine işleyen bir servet transferi mekanizması yaratarak Gini katsayısını yukarı yönlü beslemiştir.

Analizde yer alan bir diğer önemli etkileşim, enflasyon ile bütçe açığı değişkenleri arasında gözlenmiştir. İki değişken arasındaki korelasyon katsayısı **-0,499** olarak hesaplanmış ve bu ilişki **0,021** p-değeri ile %5 anlamlılık düzeyinde ($p < 0,05$) istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. Korelasyon katsayısının önündeki negatif işaret, veri setindeki bütçe açığı göstergesinin negatif yönlü (açık yönlü) değerler içermesinden kaynaklanmaktadır. Dolayısıyla, matematiksel olarak

negatif görünen bu bağ, iktisadi açıdan pozitif yönlü bir ilişkiyi ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, kamu maliyesindeki dengesizliklerin ve bütçe açığının derinleşmesi (negatif yönde büyümesi), fiyatlar genel düzeyini (enflasyonu) eşanlı olarak yukarı yönlü tetiklemektedir. Kamu harcamalarının vergi gelirlerini aşmasıyla ortaya çıkan bu mali genişleme, talep veya parasal genişleme kanalları üzerinden enflasyonist baskıları artırıcı bir rol oynamıştır.

Son olarak, bütçe açığı ile Gini katsayısı arasındaki doğrusal ilişki incelendiğinde; iki değişken arasında **-0,470** değerinde orta şiddette bir korelasyon katsayısı elde edilmiştir. Bu ilişkiye ait p-değeri **0,031** olarak saptanmış ve ilişkinin %5 anlamlılık düzeyinde ($p < 0,05$) güvenilir olduğu tescillenmiştir. Yukarıdaki matematiksel mantığa paralel olarak, bütçe açığındaki yapısal artışların (negatif yönlü büyümenin) toplumsal gelir adaletsizliğini (Gini katsayısını) artırıcı yönde hareket ettiği görülmektedir. Bu ampirik bulgu, Türkiye ekonomisinde kamu mali dengesinin bozulduğu dönemlerde, uygulanan bütçe politikalarının, vergi yükü dağılımının ve kamu harcama tercihlerinin alt gelir gruplarını korumakta yetersiz kaldığını; aksine bütçe açıklarının makroekonomik dengesizlikler üzerinden gelir dağılımını dolaylı olarak dejenere ettiğini göstermektedir.

Özetle, korelasyon matrisinin sunduğu bütünsel çerçeve, Türkiye ekonomisinin son yirmi yıllık kesitinde enflasyon, bütçe açıkları ve gelir adaletsizliğinin birbirini eşanlı olarak tetikleyen yapısal bir "üçlü çıkmaz" oluşturduğunu ampirik olarak doğrulamaktadır

6.9. Birim Kök Testi Bulguları

Zaman serileri analizi sürecinde değişkenler arasında sahte regresyon (spurious regression) riskini ortadan kaldırmak ve serilerin stokastik özelliklerini belirlemek amacıyla Genişletilmiş Dickey-Fuller (ADF) Birim Kök Testi uygulanmıştır. Analizde yer alan Enflasyon (INF_t), Bütçe Açığı (BA_t) ve Gini Katsayısı ($GINI_t$) değişkenleri için hem düzey değerlerinde $I(0)$ hem de birinci farklarında $I(1)$ sabitli ve trendli modeller test edilmiştir. Elde edilen ampirik birim kök testi sonuçları Tablo 2'de detaylandırılmıştır.

Tablo 6.9. ADF Birim Kök Testi Sonuçları (2005–2025)

Değişkenler	Düzye Değeri I(0) (t-İstatistiği / Prob.)	Birinci Farkı I(1) (t-İstatistiği / Prob.)	Karar / Durağanlık Derecesi
Enflasyon (INF _t)	-2,104 (p = 0,542)	-4,985** (p = 0,001)	I(1)
Bütçe Açığı (BA _t)	-3,854* (p = 0,022)	— —	I(0)
Gini Katsayısı (GINI _t)	-1,652 (p = 0,768)	-5,120** (p = 0,000)	

%5 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade eder (Kritik Değer: -3,644).

%1 anlamlılık düzeyinde durağanlığı ifade eder (Kritik Değer: -4,498).

Not: Gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göre otomatik belirlenmiştir. MacKinnon (1996) p-değerleri dikkate alınmıştır.

Tablo 6.9'da yer alan ADF birim kök testi bulguları incelendiğinde;

Bütçe Açığı (BA_t) değişkeninin düzey değerinde hesaplanan t-istatistik değerinin (-3,854), %5 anlamlılık düzeyindeki kritik değerden mutlak değerce büyük olduğu ve olasılık (p) değerinin 0,022 < 0,05 şartını sağladığı görülmektedir. Bu bulgu doğrultusunda, bütçe açığı serisinin herhangi bir fark alma işlemine gerek kalmaksızın düzey değerinde durağan, yani I(0) yapısında olduğu saptanmıştır.

Enflasyon (INF_t) ve Gini Katsayısı (GINI_t) değişkenlerinin düzey değerlerine ait p-değerleri (sırasıyla 0,542 ve 0,768) ise 0,05 kritik değerinden büyük çıkmıştır. Dolayısıyla bu iki serinin düzey değerlerinde birim kök içerdiği (durağan olmadığı) sonucuna varılmıştır. Yapısal trendlerinden arındırılması amacıyla serilerin birinci farkları alınmış ve test tekrarlanmıştır. Birinci farklar sonucunda hem enflasyon (p=0,001) hem de Gini katsayısı (p=0,000) serilerinin %1 anlamlılık düzeyinde birim kökten arınarak durağanlaştığı, yani I(1) mertebesinde oldukları tescillenmiştir.

Ekonometrik literatürde, serilerin durağanlık derecelerinin karmaşık bir yapı sergilemesi (biri düzeyde durağan iken diğerlerinin birinci farkta durağanlaşması), geleneksel Johansen eşbütünleşme testinin uygulanmasını imkansız kılmaktadır. Bu metodolojik kısıt, hem I(0) hem de I(1) serileri eşanlı olarak analiz etme kabiliyetine sahip olan ARDL Sınır Testi (Bounds Test) yaklaşımının bu çalışmada temel yöntem olarak seçilmesini bilimsel olarak zorunlu kılmıştır.

6.10. ARDL Sınır Testi ve Uzun Dönem Eşbütünleşme Analizi

Değişkenler arasındaki eşanlı korelasyon bağlarının ve serilerin durağanlık derecelerinin biri I(0), ikisi I(1) belirlenmesinin ardından, analizin bir sonraki aşamasında bu üçlü yapının uzun dönemde birlikte hareket edip etmediği (eşbütünleşme ilişkisi) ARDL Sınır Testi (Bounds Test) yöntemiyle sınanmıştır. Modelin gecikme uzunlukları Akaike Bilgi Kriterine (AIC) göre en uygun seviyede belirlendikten sonra hesaplanan F-istatistiği ve ilgili kritik sınır değerleri Tablo 4'te sunulmuştur.

Tablo 6.10 ARDL Sınır Testi Eşbütünleşme Sonuçları

Eş bütünleşme Modeli	Hesaplanan F-İstatistiği	Anlamlılık Düzeyi	Alt Sınır I(0) Kritik Değer	Üst Sınır I(1) Kritik Değer	Karar
F(GINI INF,BA)	5,84	5%	3,79	4,85	Eşbütünleşme Var

Tablo 6.10'da yer alan sınır testi bulguları incelendiğinde, hesaplanan F-istatistik değerinin (5,84), %5 anlamlılık düzeyindeki üst sınır kritik değerinden (4,85) mutlak derece büyük olduğu görülmektedir. Bu sonuç doğrultusunda, "değişkenler arasında uzun dönemli bir eşbütünleşme ilişkisi yoktur" şeklindeki sıfır hipotezi (H₀) %95 güven aralığında reddedilmiştir. Ampirik bulgular; enflasyon, bütçe açığı ve gelir adaletsizliği (Gini katsayısı) değişkenlerinin uzun dönemde birbirine göbekten bağlı olduğunu ve birlikte hareket eden ortak bir denge patikasına sahip olduğunu tescillemektedir.

Eşbütünleşme ilişkisinin tespitiyle birlikte, bağımlı değişken Gini katsayısı (GINIt) olmak üzere tahmin edilen uzun dönem katsayıları ve bunlara ait istatistiksel anlamlılık dereceleri Tablo 5'te detaylandırılmıştır.

Tablo 6.11. ARDL Yöntemi Uzun Dönem Katsayı Tahmin Sonuçları (Bağımlı Değişken: GINI)

Bağımsız Değişkenler	Katsayı	t-İstatistiği	Prob. (p) Değeri
Enflasyon (INF)	0,0012	4,25	0
Bütçe Açığı (BA)	-0,0045	-2,98	0,005
Sabit Terim (C)	0,385	22,41	0

Tablo 6.11'deki uzun dönem regresyon katsayıları incelendiğinde, elde edilen ampirik sonuçların korelasyon matrisindeki eğilimleri destekler

nitelikte ve iktisadi teorilerle tam bir uyum içinde olduğu görülmektedir:

Enflasyonun Uzun Dönem Etkisi: Enflasyon oranındaki %1'lik bir artış, uzun dönemde Gini katsayısını 0,0012 birim artırmaktadır ve bu etki %1 anlamlılık düzeyinde ($p=0,000$) istatistiksel olarak yüksek derecede anlamlıdır. Endeks bazında değerlendirildiğinde, fiyatlar genel düzeyindeki kronik yükselişlerin uzun vadede gelir dağılımı adaletsizliğini kalıcı olarak derinleştirdiği doğrulanmaktadır. Bu durum, yüksek enflasyon ortamında sermaye gelirlerinin enflasyona karşı kendini koruyabilmesine karşın, emeğiyle geçinen dar gelirli kesimlerin reel ücretlerinin hızla erimesiyle açıklanmaktadır.

Bütçe Açığının Uzun Dönem Etkisi: Bütçe açığının GSYH'ye oranındaki %1'lik bir genişleme (negatif yönlü büyüme), uzun dönemde Gini katsayısını 0,0045 birim yukarı taşımaktadır ($p=0,005 < 0,01$). Katsayının önündeki eksi işareti, bütçe açığı verisinin orijinal yapısından kaynaklanmakta olup, iktisadi olarak bütçe dengesizliği arttıkça gelir adaletsizliğinin de arttığını göstermektedir. Bu bulgu, kamu maliyesindeki açıkların finansmanında başvurulmuş dolaylı vergilerin ve borçlanma mekanizmalarının, uzun vadede gelir dağılımını daha da bozucu bir transfer kanalı oluşturduğunu ampirik olarak kanıtlamaktadır.

6.11. Kısa Dönem Dinamikleri ve Hata Düzeltme Modeli (ECM)

Uzun dönemli ortak hareketin doğrulanmasının ardından, kısa dönemdeki dalgalanmaları ve bu dalgalanmaların ne kadar sürede yeniden dengeye kavuştuğunu ölçmek amacıyla Hata Düzeltme Modeli (Error Correction Model) tahmin edilmiştir. Elde edilen kısa dönem bulguları Tablo 6.12'da sunulmuştur.

Tablo 6.12. ARDL Kısa Dönem ve Hata Düzeltme Modeli Sonuçları

Değişken	Katsayı	t-İstatistiği	Prob. (p) Değeri
ΔINF_t	0,0008	2,75	0,011
ΔBA_t	-0,0028	-2,12	0,042
ECMt-1	-0,465	-4,52	0,001

Tablo 6'da elde edilen kısa dönem katsayıları, enflasyon ve bütçe açığının gelir adaletsizliği üzerindeki bozucu etkisinin kısa vadede de

pozitif ve istatistiksel olarak anlamlı ($p < 0,05$) olduğunu göstermektedir.

Modelin metodolojik açıdan en kritik göstergesi olan Hata Düzeltme Terimi katsayısı (ECM_{t-1}), beklendiği üzere negatif ve istatistiksel olarak yüksek derecede anlamlıdır (**-0,465**; $p=0,001$). Bu katsayı, makroekonomik şoklar veya politika değişiklikleri sebebiyle kısa dönemde uzun dönem dengesinden meydana gelen sapmaların yaklaşık **%46,5**'inin bir sonraki dönem (yıl) içinde otomatik olarak düzeltildiğini ifade etmektedir. Diğer bir ifadeyle, Türkiye ekonomisinde gelir dağılımında yaşanan dengesizlikler, sistemin içsel dinamikleri sayesinde yaklaşık 2,15 yıl ($1 / 0,465$) içinde yeniden uzun dönemli denge patikasına geri dönmektedir. Hata düzeltme mekanizmasının tıkr tıkr çalışması, kurulan ARDL modelinin ve elde edilen katsayıların istatistiksel olarak güvenilir ve istikrarlı olduğunun en net ampirik kanıtıdır.

6.12. Granger Nedensellik Analizi Bulguları

Ekonometrik analizin son aşamasında, korelasyon ve regresyon modelleriyle tespit edilen ilişkilerin yönünü belirlemek, yani makroekonomik değişkenler arasındaki dinamik etkileşimin "sebebini" ortaya koymak amacıyla Granger Nedensellik Testi uygulanmıştır. Bu test, değişkenlerin geçmiş değerlerinin, diğer değişkenlerin gelecekteki değerlerini tahmin etme gücünü sımayarak nedensellik oklarının yönünü çizmektedir. Elde edilen ampirik nedensellik testi sonuçları Tablo 7'de sunulmuştur.

Tablo 6.13. Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Sfır Hipotezi (H0)	Gözlem Sayısı	F-İstatistiği	Prob. (p) Değeri	Karar
Bütçe_açığı → enflasyon	21	4,32	0,029	Nedensellik Var (%5)
Enflasyon → Bütçe_açığı	21	1,12	0,348	Nedensellik Yok
Enflasyon → Gini_katsayısı	21	6,85	0,006	Nedensellik Var (%1)
Gini_katsayısı → Enflasyon	21	0,94	0,409	Nedensellik Yok
Bütçe_açığı → Gini_katsayısı	21	3,89	0,04	Nedensellik Var (%5)
Gini_katsayısı → Bütçe_açığı	21	1,45	0,262	Nedensellik Yok

Tablo 7'de yer alan ampirik bulgular, nedensellik oklarının tek yönlü olarak nasıl şekillendiğini ve kitabın teorik omurgasını oluşturan hipotezleri nasıl doğruladığını açıkça göstermektedir:

Bütçe Açığından Enflasyona Doğru Nedensellik: "Bütçe açığı, enflasyonun Granger nedeni değildir" şeklindeki sıfır hipotezi, **0,029** p-değeri ile %5 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Okün yönü bütçe açığından enflasyona doğrudur. Türkiye ekonomisinde kamu mali dengesindeki bozulmalar ve bütçe açıkları, fiyatlar genel düzeyindeki artışların doğrudan kronik bir tetikleyicisi olmuştur.

Enflasyondan Gelir Adaletsizliğine (Gini) Doğru Nedensellik: Enflasyonun Gini katsayısının nedeni olmadığını savunan hipotez, **0,006** gibi oldukça güçlü bir p-değeri ile %1 anlamlılık düzeyinde reddedilmiştir. Bu bulgu, makroekonomik istikrarsızlığın ve yüksek enflasyonun, toplumsal refahı ve gelir dağılımını doğrudan dejenere eden bir "asıl sebep" olduğunu ampirik olarak tescillemektedir.

Bütçe Açığından Gelir Adaletsizliğine (Gini) Doğru Nedensellik: Bütçe açığından Gini katsayısına doğru uzanan tek yönlü nedensellik ilişkisi **0,040** p-değeri ile istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur. ($p < 0,0$). Kamu harcamalarının finanse edilme biçimi ve bütçe açıklarının makroekonomik yansımaları, gelir adaletsizliğini besleyen nedensel bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

6.13. Bulguların Kitap Bağlamında Genel Değerlendirmesi

Elde edilen tüm ampirik bulgular (Tanımlayıcı İstatistikler, Korelasyon, ARDL Sınır Testi, Uzun-Kısa Dönem Katsayıları ve Granger Nedensellik), Türkiye ekonomisinin son yirmi yıllık dinamiklerini açıklayan bütünsel bir hikayeyi doğrulamaktadır.

Ekonometrik kanıtlar dizisi incelendiğinde; sistemin ilk ateşleyicisinin kamu maliyesindeki dengesizlikler ve bütçe açıkları olduğu görülmektedir. Bütçe açıkları, Granger nedensellik oklarının da gösterdiği üzere, makroekonomik dengeleri sarsarak enflasyonu tetiklemektedir. Ortaya çıkan bu kronik enflasyonist süreç ise, hem korelasyon matrisindeki yüksek bağ (0,844) hem de uzun dönem regresyon katsayılarındaki yüksek anlamlılık derecesi ($p=0,000$) ile sabitlendiği üzere, dönüp ülkedeki gelir adaletini darmadağın etmektedir.

Sonuç olarak ampirik analiz, bütçe açıklarının makroekonomik istikrarsızlığa (enflasyona), bu istikrarsızlığın ise toplumsal refah kaybına (gelir adaletsizliğine) yol açtığı, birbirini besleyen yapısal bir "Üçlü Çıkmazı" matematiksel olarak kesinleştirmiştir.

BÖLÜM VII

GENEL DEĞERLENDİRME, SONUÇ VE MAKRO POLİTİKA ÖNERİLERİ

Bu bölümde, çalışmanın önceki kısımlarında teorik altyapısı kurulan ve ekonometrik modellerle test edilen makroekonomik değişkenler arasındaki ilişkilere dair temel bulgular bir araya getirilmektedir. Türkiye ekonomisinde kronikleşen sorunların salt enflasyon veya ikiz açıklar bağlamında değil, gelir adaletsizliğini de kapsayan daha geniş bir "Üçlü Çıkmaz" perspektifinden değerlendirilmesi amaçlanmıştır. Elde edilen istatistiksel kanıtlar ışığında, çalışmanın sonunda karar alıcılar ve ekonomi yönetimi için yapısal çözüm önerileri geliştirilmiştir.

7.1. Ampirik Sonuçların Özeti

Bu çalışmada, Türkiye ekonomisinin 2005-2025 dönemine ait makroekonomik dinamikleri; enflasyon, bütçe açığı ve gelir adaletsizliği (Gini katsayısı) ekseninde oluşturulan "Üçlü Çıkmaz" hipotezi çerçevesinde ekonometrik olarak incelenmiştir. Literatürdeki geleneksel ikiz açık veya salt enflasyon modellerinden farklı olarak, makroekonomik istikrarsızlıkların toplumsal refah ve gelir dağılımı üzerindeki bozucu etkileri analizin merkezine yerleştirilmiştir. Elde edilen ampirik bulgular, çalışmanın teorik altyapısını güçlü bir biçimde desteklemektedir.

Analiz sürecinde ilk olarak gerçekleştirilen Pearson Korelasyon testi, enflasyon ile Gini katsayısı arasında %99 güven aralığında oldukça güçlü ve pozitif bir ilişki (0,844) olduğunu ortaya koymuştur. Eş zamanlı olarak, bütçe açığındaki derinleşmenin de hem enflasyonla hem de gelir adaletsizliğiyle anlamlı bir biçimde birlikte hareket ettiği tespit edilmiştir. Serilerin durağanlık özelliklerinin ADF Birim Kök Testi ile sınanması sonucunda, bütçe açığının düzey değerinde $I(0)$, enflasyon ve Gini katsayısının ise birinci farklarında $I(1)$ durağan olduğu belirlenmiştir. Bu karmaşık durağanlık yapısı, değişkenler arasındaki uzun dönemli ilişkilerin analizinde ARDL Sınır Testi yaklaşımının kullanılmasını zorunlu kılmıştır.

ARDL Sınır Testi bulguları, enflasyon, bütçe açığı ve gelir adaletsizliğinin uzun dönemde bir eşbütünleşme ilişkisine sahip olduğunu ($F=5,84$; $p < 0.05$) kanıtlamıştır. Tahmin edilen uzun dönem katsayıları, enflasyondaki ve bütçe açığındaki artışların Gini katsayısını kalıcı olarak artırdığını, yani gelir dağılımını uzun vadede istikrarlı bir

biçimde bozduğunu göstermiştir. Kısa dönem dinamiklerini ölçen Hata Düzeltme Modeli (ECM), meydana gelen şokların ardından sistemin yaklaşık %46,5'lik bir hızla bir sonraki yıl dengeye yaklaştığını ve yaklaşık 2,15 yıl içinde yeniden uzun dönem patikasına oturduğunu ampirik olarak doğrulamıştır.

Son olarak, değişkenler arasındaki etkileşimin yönünü belirlemek amacıyla uygulanan Granger Nedensellik Testi, bütçe açıklarından enflasyona ($p < 0.05$) ve bütçe açıklarından gelir adaletsizliğine ($p < 0.05$) doğru uzanan tek yönlü bir nedensellik bağı tespit etmiştir. Aynı zamanda enflasyonun da gelir adaletsizliğinin istatistiksel olarak anlamlı bir nedeni olduğu ($p < 0.01$) görülmüştür. Bu durum, kamu maliyesindeki disiplinsizliğin önce makroekonomik istikrarsızlığı tetiklediğini, ardından bu istikrarsızlığın toplumsal refahı dejenere ettiğini net bir şekilde ortaya koymuştur.

7.2. Politika Önerileri

Elde edilen ampirik bulgular ışığında, Türkiye ekonomisinde kronikleşen bu üçlü çıkmazdan kurtulmak ve sürdürülebilir bir büyüme patikasına girmek amacıyla karar alıcılara yönelik şu makroekonomik politika önerileri geliştirilmiştir:

1. **Kamu Maliyesinde Sıkılaştırma ve Yapısal Disiplin:** Bütçe açıklarının enflasyon ve gelir dağılımı üzerindeki doğrudan nedensel etkisi göz önüne alındığında, kamu harcamalarında etkinliğin artırılması ve mali disiplinin tavizsiz bir şekilde uygulanması elzemdir. Popülist harcama politikalarından vazgeçilmeli, bütçe açıkları sürdürülebilir seviyelere çekilmelidir.
2. **Vergi Adaletinin Sağlanması:** Bütçe açıklarının finansmanında dolaylı vergilerin (KDV, ÖTV vb.) ağırlığının artması, alt gelir gruplarının vergi yükünü ağırlaştırarak Gini katsayısını bozmaktadır. Bu bağlamda, dolaysız vergilerin (gelir ve kurumlar vergisi) tabana yayılması ve artan oranlı vergi sisteminin daha etkin işletilmesi, maliye politikasının gelir dağılımını düzeltici işlevini geri kazandıracaktır.
3. **Tavizsiz Enflasyon Hedeflemesi:** Enflasyonun, gelir adaletsizliğinin en temel nedenlerinden biri olduğu ampirik olarak ispatlanmıştır. Merkez Bankası'nın araç bağımsızlığı güvence altına alınarak, fiyat istikrarı tek ve en öncelikli hedef olmalıdır. Enflyonist beklentilerin kırılması, hanehalkı satın alma gücünün korunması açısından kritik öneme sahiptir.

4. **Büyümenin Refah Etkisi ve Sosyal Transferler:** Sadece ekonomik büyüme rakamlarına odaklanmak yerine, büyümenin kapsayıcılığı hedeflenmelidir. Kamu maliyesinde sağlanacak tasarruflar, alt gelir gruplarını enflasyonun yıkıcı etkilerinden koruyacak etkin ve hedef odaklı sosyal transfer mekanizmalarına dönüştürülmelidir.

7.3. LİTERATÜR TARAMASI VE AMPİRİK ÇALIŞMALAR

Enflasyon, gelir dağılımı ve ikiz açık ilişkisi iktisat literatüründe uzun yıllardır tartışılan temel makroekonomik konular arasında yer almaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde yüksek enflasyonun gelir dağılımını bozduğu, bütçe dengeleri üzerinde baskı oluşturduğu ve cari açık sorununu derinleştirdiği yönündeki çalışmalar dikkat çekmektedir. Türkiye ekonomisi de kronik enflasyon eğilimleri, dış finansman bağımlılığı ve gelir eşitsizliği nedeniyle bu literatürde önemli örnek ülkelerden biri olarak değerlendirilmektedir.

Bu bölümde enflasyon, gelir dağılımı ve ikiz açık ilişkisini inceleyen ulusal ve uluslararası ampirik çalışmalar ele alınacaktır. Literatürde kullanılan ekonometrik yöntemler, veri setleri ve ulaşılan bulgular karşılaştırmalı biçimde değerlendirilecektir. Ayrıca Türkiye üzerine yapılan çalışmaların sonuçları incelenerek mevcut çalışmanın literatüre sağlayacağı katkı ortaya konulacaktır.

7.3.1. Enflasyon ve Gelir Dağılımı İlişkisini İnceleyen Çalışmalar

Enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkileri özellikle 1970’li yıllardan itibaren yoğun biçimde incelenmeye başlanmıştır. Monetarist yaklaşım yüksek enflasyonun ekonomik istikrarsızlığa neden olduğunu savunurken, yapısalcı yaklaşım gelişmekte olan ülkelerde gelir eşitsizliğinin enflasyonist süreçleri besleyebileceğini ileri sürmektedir.

Milanovic (1989), yüksek enflasyon dönemlerinde düşük gelirli kesimlerin reel gelir kaybının daha fazla olduğunu belirtmiştir. Çalışmada özellikle sabit gelirli bireylerin enflasyondan olumsuz etkilendiği vurgulanmıştır. Benzer şekilde Easterly ve Fischer (2001), yüksek enflasyonun yoksul kesimler üzerinde daha ağır etkiler oluşturduğunu ortaya koymuştur.

Bulır (2001) gelişmekte olan ülkeler üzerine yaptığı çalışmada yüksek enflasyon ile gelir eşitsizliği arasında pozitif yönlü ilişki tespit etmiştir. Araştırmaya göre fiyat istikrarsızlığı gelir dağılımını bozarak toplumsal refah kayıplarını artırmaktadır.

Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda da benzer sonuçlara ulaşılmıştır. Karataş (2022), Türkiye’de enflasyonun gelir dağılımı üzerinde bozucu etkiler oluşturduğunu belirlemiştir. Özellikle gıda ve konut fiyatlarındaki artışların düşük gelir gruplarını daha fazla etkilediği ifade edilmiştir.

Aydın (2025) tarafından gerçekleştirilen ekonometrik analizde enflasyonun fonksiyonel gelir dağılımını sermaye lehine değiştirdiği sonucuna ulaşılmıştır. Çalışmada ücret gelirlerinin milli gelir içerisindeki payının yüksek enflasyon dönemlerinde azaldığı belirtilmiştir.

Özer ve Acar (2025) ise Türkiye’de gelir dağılımı ile enflasyon ve işsizlik oranları arasındaki ilişkiyi incelemiş ve yüksek enflasyonun gelir eşitsizliğini artırdığını ortaya koymuştur.

7.3.2. Enflasyon ve İkiz Açık İlişisini İnceleyen Çalışmalar

Bütçe açığı ile cari açık arasındaki ilişki “ikiz açık hipotezi” çerçevesinde ele alınmaktadır. Keynesyen yaklaşım bütçe açıklarının toplam talebi artırarak cari açığı büyüttüğünü savunmaktadır. Ricardocu denklik yaklaşımı ise bütçe açığı ile cari açık arasında doğrudan ilişki olmadığını ileri sürmektedir.

Abell (1990), ABD ekonomisi üzerine yaptığı çalışmada bütçe açıklarının cari açığı artırdığını belirlemiştir. Benzer şekilde Feldstein (1992), kamu açıklarının dış ticaret dengesi üzerinde önemli etkiler oluşturduğunu ifade etmiştir.

Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda farklı sonuçlar elde edilmiştir. Akbostancı ve Tunç (2002), Türkiye’de bütçe açığı ile cari açık arasında uzun dönemli ilişki bulunduğunu tespit etmiştir. Çalışmada hata düzeltme modeli kullanılmıştır.

Mangır ve Ertuğrul (2012) tarafından yapılan analizde Türkiye’de ikiz açık hipotezinin geçerli olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Araştırmada bütçe açığındaki artışın cari işlemler açığını büyüttüğü ifade edilmiştir.

Kutlar ve Şimşek (2001) ise Türkiye ekonomisinde dış ticaret açığı ile bütçe açığı arasındaki ilişkinin dönemsel olarak değiştiğini belirtmiştir. Özellikle kriz dönemlerinde ilişkinin daha belirgin hale geldiği vurgulanmıştır.

7.3.3. Türkiye’de Enflasyon Üzerine Yapılan Ampirik Çalışmalar

Türkiye’de enflasyon dinamikleri üzerine yapılan çalışmalar çoğunlukla döviz kuru, para arzı, faiz oranı ve üretim maliyetleri

üzerine yoğunlaşmaktadır. Türkiye ekonomisinin ithalata bağımlı yapısı nedeniyle kur geçişkenliği enflasyon üzerinde belirleyici rol oynamaktadır.

Kibritçioğlu (2001), Türkiye’de kronik enflasyonun temel nedenleri arasında bütçe açıkları, para arzı artışı ve döviz kuru baskısını göstermiştir. Çalışmada yapısal sorunların enflasyonu kalıcı hale getirdiği belirtilmiştir.

Eğilmez (2021) Türkiye’de enflasyonun yalnızca parasal nedenlerle açıklanamayacağını, üretim yapısı ve dış bağımlılığın da önemli olduğunu vurgulamıştır.

Yeldan (2020) ise Türkiye ekonomisinde finansal kırılganlıkların ve dış sermaye bağımlılığının enflasyon üzerinde etkili olduğunu belirtmiştir. Özellikle kur şoklarının maliyet enflasyonunu hızlandığı ifade edilmiştir.

Son dönem çalışmalarda ARDL, VAR, VECM ve Toda-Yamamoto nedensellik testleri gibi ekonometrik yöntemlerin yoğun biçimde kullanıldığı görülmektedir. Bu çalışmalar genel olarak döviz kuru ile enflasyon arasında güçlü ilişki bulunduğunu ortaya koymaktadır.

7.3.4. Gelir Dağılımı Üzerine Yapılan Çalışmalar

Gelir dağılımı literatüründe ekonomik büyüme, işsizlik, eğitim düzeyi ve enflasyon temel belirleyiciler arasında yer almaktadır. Kuznets (1955), ekonomik büyümenin ilk aşamalarında gelir eşitsizliğinin arttığını, daha sonraki süreçte azaldığını savunmuştur.

Piketty (2014) ise sermaye getirilerinin ekonomik büyümeden daha hızlı artmasının gelir eşitsizliğini derinleştirdiğini ileri sürmektedir. Özellikle finansal varlık sahiplerinin yüksek enflasyon dönemlerinde avantaj elde ettiği belirtilmektedir.

Türkiye üzerine yapılan çalışmalarda gelir dağılımındaki bozulmaların özellikle enflasyon ve işsizlik ile ilişkili olduğu görülmektedir. Şenses (2017), yoksulluk ve gelir eşitsizliğinin ekonomik kriz dönemlerinde daha da derinleştiğini ifade etmektedir.

TÜİK verilerine dayanan çalışmalar Türkiye’de Gini katsayısının son yıllarda yeniden yükseliş eğilimine girdiğini göstermektedir. Reel ücret kayıpları ve yüksek enflasyon düşük gelirli kesimlerin refah düzeyini olumsuz etkilemektedir.

7.3.5. Literatürün Genel Değerlendirmesi

Literatürdeki çalışmalar genel olarak değerlendirildiğinde enflasyonun gelir dağılımı üzerinde bozucu etkiler oluşturduğu konusunda güçlü bulgular bulunduğu görülmektedir. Özellikle yüksek enflasyon dönemlerinde reel ücretlerin gerilediği ve düşük gelirli kesimlerin daha fazla etkilendiği vurgulanmaktadır.

İkiz açık literatüründe ise bütçe açığı ile cari açık arasındaki ilişkinin ülkelere ve dönemlere göre farklılık gösterebildiği anlaşılmaktadır. Türkiye üzerine yapılan çalışmaların önemli bölümü ikiz açık hipotezini desteklemektedir.

Bunun yanında Türkiye ekonomisinde döviz kuru geçişkenliği, ithalata bağımlı üretim yapısı ve düşük tasarruf oranlarının hem enflasyonu hem de cari açığı beslediği görülmektedir.

KAYNAKÇA

- Abell, J. D. (1990). Twin deficits during the 1980s: An empirical investigation. *Journal of Macroeconomics*, 12(1), 81–96.
- Açba, S. (2020). *Türkiye’de kamu maliyesi*. Dora Yayıncılık.
- Akbostancı, E., & Tunç, G. İ. (2002). *Turkish twin deficits: An error correction model of trade balance*. ERC Working Papers in Economics, 01(06), 1–13.
- Akgüç, Ö. (2020). *Türkiye’de ekonomik krizler ve enflasyon*. Türkmen Kitabevi.
- Akyüz, Y. (2021). *Türkiye ekonomisinde makroekonomik kırılmalıklar*. Efil Yayınevi.
- Aydın, A. (2025). Türkiye’de enflasyonun fonksiyonel gelir dağılımına etkisinin ekonometrik analizi. *Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 27(3), 1003–1023. <https://doi.org/10.32709/akusosbil.1423301>
- Aydın, M. (2025). Türkiye’de enflasyon ve gelir dağılımı ilişkisi. *İktisat Araştırmaları Dergisi*, 12(1), 33–58.
- Barro, R. J. (1974). Are government bonds net wealth? *Journal of Political Economy*, 82(6), 1095–1117.
- Barro, R. J. (1990). Government spending in a simple model of endogenous growth. *Journal of Political Economy*, 98(5), 103–125.
- Blanchard, O. (2000). *Macroeconomics*. Prentice Hall.
- Blanchard, O. (2019). *Makroekonomi* (7. bs.). Efil Yayınevi.
- Boratav, K. (2023). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2022*. İmge Kitabevi.
- Bulır, A. (2001). Income inequality: Does inflation matter? *IMF Staff Papers*, 48(1), 139–159.
- Devlet Planlama Teşkilatı. (2001). *Gelir dağılımının iyileştirilmesi ve yoksullukla mücadele özel ihtisas komisyonu raporu*. Ankara.
- Dinler, Z. (2020). *İktisada giriş*. Ekin Yayınları.
- Easterly, W., & Fischer, S. (2001). Inflation and the poor. *Journal of Money, Credit and Banking*, 33(2), 160–178.
- Eğilmez, M. (2021). *Kendime yazılar*. Remzi Kitabevi.

- Eğilmez, M. (2022). *Küresel finans krizi: Piyasa sisteminin eleştirisi*. Remzi Kitabevi.
- Eğilmez, M. (2023). *Ekonominin temelleri*. Remzi Kitabevi.
- Fleming, J. M. (1962). Domestic financial policies under fixed and flexible exchange rates. *IMF Staff Papers*, 9(3), 369–380.
- Friedman, M. (2018). *Kapitalizm ve özgürlük* (D. Erberk & N. Himmetoğlu, Çev.). Eksi Kitaplar.
- Gelir İdaresi Başkanlığı. (2023). *Vergi yapısı ve gelir dağılımı raporu*. Ankara.
- Gujarati, D. N., & Porter, D. C. (2018). *Temel ekonometri* (Ü. Şenesen & G. G. Şenesen, Çev.). Literatür Yayıncılık.
- Kalkınma Ajansları Genel Müdürlüğü. (2022). *Bölgesel gelişmişlik raporu*. Ankara.
- Kalkınma Bakanlığı. (2019). *Bölgesel gelir eşitsizliği raporu*. Ankara.
- Karataş, T. (2022). Türkiye’de enflasyonun gelir dağılımı üzerindeki etkileri. *Maliye Araştırmaları Dergisi*, 8(2), 145–168.
- Kazgan, G. (2019). *Türkiye ekonomisinde krizler (1929-2009)*. İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Keynes, J. M. (1936). *The general theory of employment, interest and money*. Macmillan.
- Kibritçioğlu, A. (2001). Türkiye’de ekonomik krizler ve hükümetler. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 56(2), 174–182.
- Krugman, P. (1993). Lessons of Massachusetts for EMU. In F. Torres & F. Giavazzi (Eds.), *Adjustment and growth in the European Monetary Union* (pp. 241–261). Cambridge University Press.
- Krugman, P., & Obstfeld, M. (2018). *Uluslararası iktisat: Teori ve politika*. Palme Yayıncılık.
- Kuznets, S. (1955). Economic growth and income inequality. *American Economic Review*, 45(1), 1–28.
- Mangır, F., & Ertuğrul, H. M. (2012). Türkiye’de ikiz açık hipotezinin geçerliliği: Zaman serisi analizi. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, (40), 119–136.

- Milanovic, B. (1989). Liberalization and entrepreneurship: Dynamics of reform in socialism and capitalism. *World Development*, 17(7), 1029–1041.
- Mundell, R. A. (1963). Capital mobility and stabilization policy under fixed and flexible exchange rates. *Canadian Journal of Economics and Political Science*, 29(4), 475–485.
- Obstfeld, M. (2012). Does the current account still matter? *American Economic Review*, 102(3), 1–23.
- Obstfeld, M., & Rogoff, K. (1995). Exchange rate dynamics redux. *Journal of Political Economy*, 103(3), 624–660.
- Özer, M. O., & Acar, G. (2025). Türkiye’de gelir dağılımı ile enflasyon ve işsizlik oranları arasındaki ilişki. *İktisadi İdari ve Siyasal Araştırmalar Dergisi*, 10(28), 1073–1086. <https://doi.org/10.25204/iktisad.1738860>
- Pamuk, Ş. (2021). *Türkiye’nin 200 yıllık iktisadi tarihi*. Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Parasız, İ. (2020). *Gelir dağılımı teorisi ve Türkiye uygulaması*. Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2020). *Makro ekonomi*. Ezgi Kitabevi.
- Parasız, İ. (2021). *Makro ekonomi teori ve politika*. Ezgi Kitabevi.
- Pesaran, M. H., Shin, Y., & Smith, R. J. (2001). Bounds testing approaches to the analysis of level relationships. *Journal of Applied Econometrics*, 16(3), 289–326.
- Piketty, T. (2014). *Yirmi birinci yüzyılda kapital* (H. Koçak, Çev.). Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Sachs, J. D. (1981). The current account and macroeconomic adjustment in the 1970s. *Brookings Papers on Economic Activity*, 1981(1), 201–268.
- Seyidoğlu, H. (2021). *Ekonomik terimler ansiklopedik sözlük*. Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2021). *Makro iktisat teori ve politika*. Güzem Can Yayınları.
- Seyidoğlu, H. (2021). *Uluslararası iktisat teori politika ve uygulama*. Güzem Can Yayınları.
- Stiglitz, J. E. (2012). *Eşitsizliğin bedeli*. İletişim Yayınları.

- Şenses, F. (2017). *Küreselleşmenin öteki yüzü: Yoksulluk*. İletişim Yayınları.
- T.C. Hazine ve Maliye Bakanlığı. (2024). *Merkezi yönetim bütçe gerçekleştirmeleri*.
- T.C. Ticaret Bakanlığı. (2024). *Dış ticaret istatistikleri*.
- Tarı, R. (2020). *Ekonometri* (14. bs.). Umuttepe Yayınları.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2025). *Elektronik veri dağıtım sistemi (EVDS)*. <https://evds2.tcmb.gov.tr>
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2025). *Enflasyon raporu*. Ankara.
- Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası. (2025). *Ödemeler dengesi istatistikleri*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *Gelir dağılımı istatistikleri*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Gelir ve yaşam koşulları araştırması*. Ankara.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Kamu maliyesi ve makroekonomik göstergeler*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Temel ekonomik göstergeler*.
- Türkiye İstatistik Kurumu. (2025). *Tüketici fiyat endeksi istatistikleri*. Ankara.
- TÜSİAD. (2023). *Türkiye’de gelir dağılımı ve refah analizi*. İstanbul.
- Yeldan, E. (2020). *Küreselleşme sürecinde Türkiye ekonomisi*. İletişim Yayınları.
- Yılmaz, B., & Kaya, A. (2021). Türkiye’de gelir eşitsizliği dinamikleri. *Ekonomik Yaklaşım*, 32(118), 45–68.